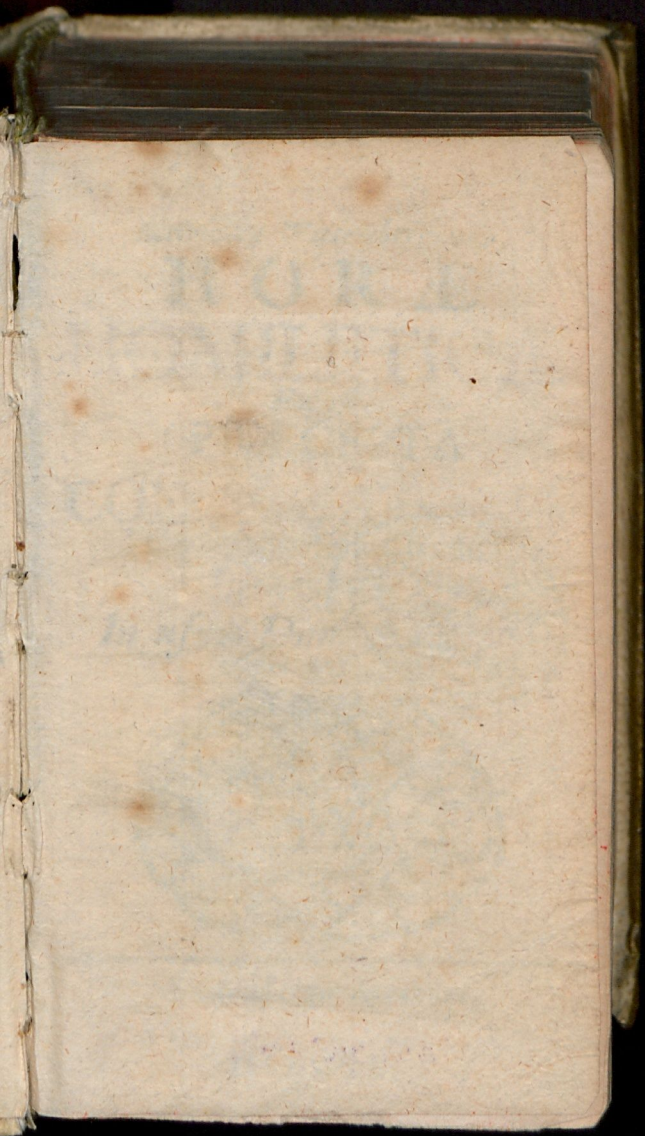

ehß

Sammelband 13

M. JO. HIERON. de WEDIG,
Ecclesiastæ Wittembergensis,

H O R Æ
HOMILETICÆ,

Hoc est,
PRÆCEPTA

CONCIONATORIA,

*Privatim hæcenus tradita,
nunc vero*

In usum Dni. Auditorum
typis expressa.

Wittembergæ Saxonum,
Apud MEYERUM ET ZIMMERMANNUM.
M. DCCI.

M. J. HIERON. DEVEDIG.
Erlaube die Wissenschaft

H O R A

HOMILITICAE

PRÆCEPTA

CONCIATORIA

4 910886364

M. DCCL.

ORDINI THEOLOGORUM

in Alma hac Leucorea

MAGNIFICO,

VIRIS,

Summe Reverendis, Amplissimis,

atque Excellentissimis,

SS. THEOLOGIE DOCTORIBUS

AC PROFESSORIBUS

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

laude per orbem celeberrimis,

DN. JOHANNI

DELITSCHMANNO,

Suæ pariter Facultatis, ac to-

tius Academiae Seniori Veneran-

do, ad Templum O. O. Sancto-

rum Præposito emerito, Alu-

mnorum Electoralium

Ephoro Prima-

rio.

X 2

DN.

**DN. CASPARI
LOESCHERO,**

Regii & Elect. Consistorii
Eccles. Assessori Seniori gravissi-
mo, Ecclesiae Witteb. Pastori. &
Vicinarum Superintendenti, nec
non totius Circuli Elect. Saxonici
Superintend. Generali vigilantis-
simo, h. t. DECANO
Spectatissimo.

**DN. PHILIPPO
LUDOV. HAN-
NEKENIO,**

Jamjam laudati Consist. Ec-
cles. Assessori gravissimo, & h. t.
RECTORI ACADEMIAE
MAGNIFICO.

DN.

DN.

JO. GEORGIO
NEUMANNO,

Alumnorum Electoral. E-
phoro Spectatissimo, & Acade-
miæ BIBLIOTHECARIO
bene merentissimo,

*DN. ac Patronis suis,
Promotoribus item, atque in CHRI-
STO Patribus, ad cineres
usque colendisimis,*

Hoc, quicquid est opellæ Theolo-
gicæ, in publicum æternaturæ obser-
vantia ac mentis gratæ
documentum

D. D. D.

AUTOR.

)(3

VIRI,

VIRI,
SUMME REVERENDI, MA-
GNIFICI, AMPLISSIMI EXCEL-
LENTISSIMIQUE,

Domini ac PATRONI, PROMOTORES
item, ac PATRES IN CHRISTO, ad
cineres usque colen-
disimi,

QUod magnis VESTRIS
Nominibus exiguum
hoc privatæ industriæ speci-
men inscribere audeo, ad id
vero non unæ me impule-
runt ac tantum non coege-
runt causæ. VOS estis, PA-
TRES REVERENDISSI-
MI, cum Magnifico MAYE-
RO Hamburgensi, & cele-
ber-

berrimo VVALTHERO
Nostro, ἡμῶν ἐν ἀγίοις, quo-
rum vel scholis, vel exemplis,
vel admonitionibus etiam &
colloquiis privatis, id omne,
post DELIM, debeo, quic-
quid in hoc studiorum gene-
re valeo. Vos estis, qui
æqvissimi semper studii hu-
jus æstimatorum, & pruden-
tissimi assertores contra ini-
qvum illius calumniatores ex-
stitistis. Vos estis, quorum
affectu per quam benevolo,
illa, quæ a Magnifico Ordi-
ne Vestro mihi jam olim con-
cessa fuit, sacratoris doctri-

nae scita privatim proponendi facultas, anno abhinc tertio, restituta & quasi renovata est. Vos estis, quorum commendatione efficacissima, per clementissimam DEI gratiam, factum est, ut frequenti semper Dnn. Studioforum coetui, vice non semel repetita, haec meletemata proponere licuerit, & explicare. Vos estis, qui tot aliis beneficiis, vel me, vel meos, non tam ornastis haectenus, quam onerastis plane, ut, quid redhostimenti loco offeram, nec sciam, nec habeam. Eccui proinde potiori, pra VOBIS, jure hoc tale grati monumentum animi statui debuisset, aut erigi? Accipite igitur, PATRONI, & serena fronte accipite, quod vera erga vos pietas mea offert, Vestroque judicio non minus subjicit, quam tutamini benevolo commendat. DEUS autem

tem

tem Immortalis cum Veneran-
dam Canitiem, tum viridam ad-
huc ætatem Vestram, ulterius
beet & prosperet, Vosque Veritati
Orthodoxæ, Universæ CHRISTI
Ecclesiæ, Almæ cum primis Ma-
tri nostræ, tum & VOBISmet ipsis
& inclutissimis Familiis Vestris,
omnibus etiam bonis ac probis
Vestrum Cultoribus, interque il-
los tandem & mihi, quam diutissi-
me salvos ac sospites, & contra
omnes omnium malevolorum
insultus aut machinas, fartos sem-
per tectosque fervet & tueatur.

Summorum Nominum

Vestrorum

cultor observantissimus,

M. Jo. Hieronymus de Wedig,
Ecclesiast. Witteb.

PRÆ-

PRÆFATIO
AD LECTOREM.

TAmetsi tantus mei a-
mator nunquam fui,
L. B., ut quicquam a me tam
elaboratum, tamque perfe-
ctum ingenio proficisci posse
putaverim, quod lucem aspi-
cere publicam mereatur; Fa-
ctum tamen nihilominus ami-
cissimo nonnullorum de me er-
rore, ut autores suasoresque
extiterint, in iti hujus, de præ-
ceptionibus hisce Homileticis
prælo

prælo submittendis, consilii.
Proposui eas per DEI grati-
am, Magnifico Theologorum
Nostrorum Ordine benignis-
sime semper consentiente, &
complurium Dnn. Studioso-
rum affectu sic exigente, ali-
quoties, nec tamen una eadem-
que semper methodo proposui.
Cum vero Nobiliss. Dnn. Com-
militonibus scribendi opera
non minus, atque mihi dicti-
tandi labor molestiam crea-
ret, & utrumque utrisque
haud parum etiam pretiosis-
simi temporis præriperet, pro-
inde duplici huic incommodo
reme-

remedium inventurus, quicquid hujus
est, typis excudi passus sum. Intelligis
ita, Lector Benevole, quem mihi, post
gloriam Dei, precipuum omnium no-
strarum actionum finem, scopum præ-
fixerim, nullum nimirum alium, quam
Et temporis lucrum, molestiaque ac la-
boris levamentum, in futuris illiusmo-
di generis recitationibus, si quæ per be-
nedictionem divinam imposterum in-
stituenda forent. Accipe igitur, Can-
dide Lector, hæc talia qualia, Et in me-
liorem partem accipe, sique Tibi, quod
facile conjicio, non usquequaque satis-
factum fuerit, tumultuaria tantum
opera, nec veteranis in hoc studio, sed
tironibus, hæc scripta, complura etiam
discursibus privatis, multa item futu-
ris cum Deo temporibus reservata esse,
memento. Interea vale in JE-
su quam exoptatis-
sime!

Totius

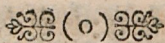

"
P

Totius hujus negotii Summaria
DELINEATIO.

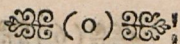

Om̃liam sacram habi-
turus, pius sit atqve
idoneus, & præmissa
ad DEum seria preca-
tione Textum rite as-
sumtum, probe intelligere sata-
gat, & ad suum eundem Genus
Speciemqve referat, ex eodemqve
Grammaticæ, Rhetoricæ & Logicæ
(quoad opus) resolutò, omnia ipsi-
met innata argumenta, additis sub-
inde (si placet, & incidunt) ex-
traneis, eruat, & potiora, quæ ex
A 2 eo

eo fluunt, Porismata, eliciat in u-
sum aut Locorum communium
aut Applicationis adhibenda. Hoc
peracto, post electam methodum,
de Propositione, aptisque partibus,
cogitet, & inventis congruentibus
exordiis, atque usibus, factaque sic
vel mente, vel manu, generali
quadam dispositione, elaboratio-
nem homiliae lætus, & ope divina
fretus, accedat, inque illud con-
stanter incumbat, ut in conscri-
benda pariter ac habenda concio-
ne, gloriam DEI, Ecclesiaeque ædi-
ficationem, pro virili promoveat,
habitaeque concionis felicitatem
Soli DEO transcribat, & ob eam
clementiae divinae devotas gratias
agat. Hinc

Potio-

*Potiorum hujus libelli Caputum hic est ordo
ac Syllabus:*

- I. De Requisitis Concionatoris.*
- II. De Materia Concionatoris S. Obje-
cto h. e. de Textu.*
- III. De Subsidiis ad intelligendum Tex-
tum facientibus.*
- IV. De Textuum Generibus & Specie-
bus.*
- V. De Triplici Textuum analysi.*
- VI. De Argumentis e Textu eruendis.*
- VII. De Porismatibus e Textu eliciendis.*
- VIII. De Metodo & Dispositione.*
- IX. De Propositione & Partitione.*
- X. De Proœmiis atque Exordiis.*
- XI. De Usibus & Epilogo.*
- XII. De Stylo, Pronunciatione, Actione
& Memoriae subsidiis.*

❁ (6) ❁

CAP. I.

De

REQUISITIS CONCIONA-
TORIS.

Aphor. I.

*Requisitum Concionatoris pri-
mum ac præcipuum est ve-
ra pietas.*

Ἐκ θεοῦ.

§. I.

Non suffragamur iis, qui non præcipuum tantum & pri-
mum, sed prorsus omne Con-
cionatoris punctum in pieta-
te ponunt atque constituunt,
& cuius proinde pio concionandi liber-
tatem concedunt. Quod hoc magis im-
probamus, quo magis falsa ac imagina-
ria eorum hominum plerumque est pie-
tas. Nos veram pietatem in Conciona-
tor

toꝛe requirimus *I. Tim. III, 2. Tit. I, 6, 7.*
 quæ unice ex vera fide originem, inque
 ea tantum solidum fundamentum habet
II. Tim. III, 6. Añ. XV, 9. Comprehen-
 dit autem illa pietas

1.) *Sanam doctrinam*, Scripturæ S. &
 Libris Symbolicis consonam; *II.*
Tim. I, 13. I. Cor. I, 10.

2.) *Iustam intentionem*, quæ pro fine sit

a. Gloria DEI, *I. Cor. X, 31.*

b. *Ædificatio Ecclesiæ*, *Eph. IV, 12.*

c. Sui, suorumque auditorum Sa-
 lus. *I. Cor. IX, 22. I. Tim. IV, 16.*

3.) *Probi exempli vitam*. *I. Petr. V, 3.*
Tit. II, 7. I. Cor. IX, 27.

4.) *Speciatim Precationem devotam &*
assiduam Col. I, 3. non tantum pro
 Ecclesia universim, & omnibus ho-
 minibus; verum etiam & cumpri-
 mis pro fidei suæ concreditis, & pro
 se ipso, proque salutari munere sui,
 & singularum ejus partium admi-
 nistratione; præcipue autem in sa-
 cro concionandi negotio, cum vel

elaboranda, vel habenda, vel etiam
 jam habita est concio.

Studiose studium precandi in hoc stu-
 dio commendamus, experti asseveran-
 tes, fore, ut quilibet rite precatus dimi-
 dium facti se habuisse, nec laborem su-
 um, etiam si multis, & vel ipse sibi in eo
 displicuerit, frustraneum fuisse, per DEI
 gratiam experiatur.

§. II. Vi hujus requisiti proinde abesse
 debent a concionatore

- (1.) *Falsa doctrina* II. Cor. IV, 2. Nova &
 recepta in Ecclesia doctrinae minus
 conveniens. I. Tim. III, 6.
- (2.) *Usus fabularum historiolarumque*, ca-
 chinnum potius, quam religionem ex-
 citantium I. Tim. IV, 7. Eph. V, 4.
- (3.) *Κεδδοζία* seu inanis gloriae famaeque
 captatio Gal. I, 10. I. Thessal. II, 4, 6.
- (4.) *Turpis lucri divitiarumque studium*
 I. Petr. V, 2. I. Thess. II, 5. Tit. I, 7.
- (5.) *Vindicta privata, affectuumque immo-
 deratio.* Rom. XII, 19. II. Tim. II, 24.
 Tit. I, 7.
- (6.) Ge-

(6.) Generatim *Vita impia & scandalosa,*
I. Tim. III, 7. Ps. L, 15. 16. 17.

(7.) Speciatim denique *Negligentia in*
precando, quæ unicuivis Christiano,
 multo magis Concionatori, verti de-
 bet vitio, & inconsideratæ in tremen-
 do hoc negotio temeritatis signum
 est.

Aphor. II.

Requisitum Concionatoris ab-
terum est *ικανότης.*

Ἐκθεσις.

§. I.

Ι*κανότης,* quam requisitum conciona-
 toris constitui debere Paulus docet
II. Tim. II, 2. & nunc idoneitatem, nunc
aptitudinem, sed invita genuina Latinita-
 te, vocari audimus, nihil aliud est, quam
 qua quis vel ad *acquirendum,* vel ad *ex-*
ercendum concionandi habitum aptus
 est, vel idoneus.

§. II. *Quod ad* *ικανότητα* attinet ra-

A 5

tione

tione *acquisitionis*, requiritur, ut concio-
nator futurus certis *animi corporisque* bo-
nis sit præditus. *Ratione Corporis* requirun-
tur (1) honesti natales. *Deut. XXIII, 2.*
(2) extantiorum membrorum corporis
(ad analogiam *Levit. XXI, 17. sqq.*) & or-
ganorum, præsertim ad loquendum &
audiendum videndumque ordinato-
rum, naturalis & bona constitutio. *Ratio-
ne Animi* præcipue omnium interna quæ-
dam vocatio requiritur, ex ultronea in-
clinatione conspicua; post amor verita-
tis revelatæ & pietatis sinceræ, Studio-
rum item omnium, & lingvarum præ-
sertim Sacrarum; tandem quædam ad-
dicendum, ægrotos invisendum, sub-
eundosque labores alios *παρρησία*, &
memoriæ felicitas ac promptitudo.

§. III. *Ἰκανότης* ratione *exercitii* in suf-
ficiente eruditione Theologica sita est,
quæ indefessis precibus studiisque acqui-
renda, cum nobis hodie tam felicibus
esse haud liceat amplius, ut immediatis
illuminationibus vel habitibus infusis,
quic-

(quicquid etiam, Vetus pariter & Nova
 Fanaticorum turba somniet) ad id mu-
 neris idonei reddamur. Requiritur au-
 tem ad sufficientem Ministri Ecclesiæ
 eruditionem Cognitio

α) *Linguarum Sanctarum*, Ebrææ nem-
 pe & Græcæ, itemque Chaldaicæ,
 cum in ipso Codice V. T. nonnulla
 sint Chaldaica: ut sic ipsos rimari
 fontes possit, nec, alienis omnia
 perspicere oculis cogatur; verum
 Spiritus S. mentem, itemque em-
 phases vocum Phrasiumque, ope
 analyseos Grammaticæ & Rhetori-
 cæ ipse indagare valeat & eruere.

β) *Philosophia*, & ex ea Metaphysicæ
 præsertim ac Philosophiæ Moralis
 & Politicæ, nec minus, ex habiti-
 bus instrumentalibus, Logicæ at-
 que Rhetoricæ: Quarum discipli-
 narum singulæ ad melius vel intel-
 ligendum, vel explicandum aut di-
 sponendum, vel etiam applican-
 dum textum sacrum faciunt.

γ) *Theologia, Therica* cum primis & *Polemica*, ut orthodoxa ab heterodoxis discernere, illaque firmiter afferere & defendere; hæc vero fortiter refutare valeat: Tum & *Exegetica* seu *Biblica*, quæ cum integrum S. Scripturæ librum debito modo explicare doceat, ad partem ejus explicandam sine dubio permultum faciet: Nec non *Theologia Moralis & Historica*, quæ ad usus præcipue, & textus sacros paræneticos, epanorthoticos & Paracleticos haud parum utilitatis affert. Nec spernenda plane

δ) Alia sunt studia, *historia* speciatim *civilis* vel *profana*, antiquioris æque ac recentioris, utpote sine qua historia Ecclesiastica non satis feliciter tractatur, & ex qua insignia sæpe providentiæ, justitiæ, misericordiæ, sapientiæ ac potentiæ divinæ documenta, egregia item virtutum exempla, vel abominanda cuius vi-
tiorum

tiorum monstra, decerpi, & cum
 usu proponi possunt: Ut taceam
 antiquos gentium, cum recutitæ,
 tum aliarum, mores, qui explican-
 dis complurimis S. Sacræ locis ma-
 gnam sæpiuscule lucem fœne-
 rantur.

§. IV. *Adminicula* quædam universæ
 hujus *ικανότης* Ⓞ sunt *Loci Communes*, de
 quibus ita sentimns. Principio omnium
 commendamus.

(1.) *LL. CC. Biblicos seu Exegeticos*, in
 quos referas varias ejusdem dicti
 explicationes, habitas de iis Dispu-
 tationes seu Conciones, sumta ex
 illis exordia, factas ex iisdem pro-
 bationes, exceptiones, objectiones,
 vindicationes, aliorum de senten-
 tiis variis epierises, & id genus
 alia.

(2.) *LL. CC. Systematici*, in quos refe-
 ras, quicquid ad thesin nostram
 magis explicandam, confirman-
 dam & ab exceptionibus adversa-

NON

A 7

riorum

riorum liberandam, itemque ad
 antithesin aduersariorum refellen-
 dam, & ad argumenta eorum re-
 solvenda, non minus ad historiam
 certaminum theologorum peni-
 tentius intelligendam facit.

(3.) *LL. CC. Philologici*, in quos referas
 elegantiores vocum derivationes,
 obgemphasas & varias de variis rebus
 usurpationes; quæ omnia eleganti-
 ssimas sæpe utilissimasque sup-
 peditare cogitationes possunt.

(4.) *LL. CC. Dispositorii*, in quos dispo-
 sitiones Evangeliorum, Epistola-
 rum, Textuum Casualium, Passio-
 nalium, Funebrium, aliorumque
 referas, præsertim, quæ Tibi in le-
 ctione S. Bibliorum quotidiana,
 vel meditationibus privatis ipsæ se-
 se, & quasi sponte, offerunt, suo
 tempore quam commodissime sa-
 mpe usurpanda.

(5.) *LL. CC. Mixti*, in quibus annotes,
 quæ in allegatis hucusque *LL. CC.*

non

non facile locum reperiunt, & homi-
 miliis tamen sacris inserviunt;
 præcipue ea, quæ ad Theologiam
 alias Moralem spectant, adeoque
 res omnes & materias, de virtuti-
 bus vitiisque notandas: ut sunt:
 Etymologiæ, Homonymiæ, Syno-
 nymiæ, Definitiones, divisiones,
 Causæ, Effectus, Exempla, Similia,
 testimonia vel dicta Patrum, aut
 aliorum piorum & illustrium ho-
 minum, &c.

§. V. His similibusque subsidiis sicu-
 bi quis instructus fuerit, omnemque e-
 ruditionem suam ex monito Gregorii
 Nazianzeni *ad genua CHRISTI* projece-
 rit, & aurei insuper effati memor fuerit,
 quo singulos S. Ministerio initiandos
 B. Mörlinus affari solitus est: *Arbeite
 redlich/meyne es treulich/und bete fleißig
 sig!* Illum vero nolim de felici concio-
 num suarum successu quicquam dubi-
 tare.

CAP.

CAP. II.

De

MATERIA CONCIONATORIS
SEU OBJECTO, HOC EST DE
TEXTU.

Aph. I.

*Materia Concionatoris seu
Objectum est (I) vel Uni-
versale & Adequatum,
vel Particulare & inade-
quatum.*

ΕΚΘΕΣΙΣ.

Materiam Concionatoris *circa quam*
hic nobis indigitari adjectus ter-
minus *Objectum* indicat. Atque hoc, si
universim & adaequate indicandum, est
ipsa *Scriptura S. formaliter* sumpta, h. e.
sensus Spiritus S. in Sacra S. intentus
Luc. XXIV, 27. II. Tim. IV, 2. ejusdem-

CAP.

que

que salutaris usus. II. Tim. III, 8. 9. it.
v. 16. & 17. add. Rom. XV, 4. Rom. IX,
15. 16. *Particulariter vero & inadeguate*
loquendo est *Textus*, h. e. id, quod hic &
nunc præcise ex Scriptura S. tractandum
vel oratione ecclesiastica pertexendum
sumit concionator.

Aph. II.

Materia Concionatoris seu
Objectum est (II) vel Pri-
marium, vel Secundarium.

EX DEOIS.

S. I.

Textum e Sacra S. desumptum, vel
Biblicum, esse primum Concio-
natoris objectum, nemo facile ambiget,
& partim ex supra dictis jam constat;
partim ex Canone XX. Syn. Laodice-
næ, Sec. IV. anno 368. habitæ, stabilitur;
partim etiam & cum primis ex scopo
omnium

omnium concionum primario cognoscitur, qui est fides & salus auditorum. Ad quem finem vel effectum divinum, divinum etiam remedium requiritur, quod est Verbum DEI, ex cuius auditu est fides Rom. X, 17. & quod est potentia DEI ad salutem omni credenti Rom. I, 16. Ex quibus singulis proinde sequitur, quod præcipua concionatoris cura & opera in explanandis Scripturis S. collocanda sit. Præcipua, inquam, ne v. e. Libri Apocryphi, Libri Symbolici, Speciatim Catechismus Lutheri cum annexis, Historiæ Passionis, Resurrectionis, & Ascensionis Harmonicæ, cantiones etiam vel hymni ecclesiastici, Confessionis & Absolutionis publicæ formula, preces item & collectæ (quas vocant) ecclesiasticæ, & in vulgus notæ, prorsus excludantur, quæ haud injuria ad objectum etiam concionatoris legitimum, sed secundarium, referuntur.

§. II. Opponit se huic sententiæ *Americanus* L. IV. de Conscient. c. 26. Q. 1.
Quum

Quum nihil, inquit, *prædicari debeat a ministro Ecclesie Christi, præter Verbum & Voluntatem CHRISTI, & verbum illud non sit querendum, nisi in Scripturis, necessario sequitur, solas Scripturas pro concione esse tractandas.* Sed Resp. i. Hoc esse *νενομενον* (α) utrum nihil plane aliud prædicari debeat a ministro Ecclesie præter Verbum & Voluntatem CHRISTI, (β) utrum Verbum illud non nisi in Scripturis querendum sit. Amesius hæc tanquam extra omnem controversiam posita præsupponit; Nos vero absque omni censura & limitatione transmittere non possumus. Nam dist. 2. inter objectum prædicationis *primarium & secundarium.* Nempe nihil debet a ministro Ecclesie prædicari *primario,* præter verbum & voluntatem CHRISTI; Debet vero, certe potest, etiam aliud, sed *secundario,* ut ex rationibus, deinde tradendis, uberius patebit. Dist. 3. Inter id, quod *plane non est Verbum DEI & Voluntas CHRISTI,*

STI, & hoc utique ex classe textuum Ecclesiasticorum plane excludendum ducimus; & id, quod est Verbum & Voluntas CHRISTI, si non *formaliter*, saltem *materialiter*. Illud est & manet primum Concionatoris objectum; Hoc vero, si cætera sint paria, secundarium. Nam fundamentum omnium textuum concionatoriorum est Verbum & Voluntas CHRISTI, exinde tamen non plane excludenda sunt, quæ huic fundamento vere superstructa sunt. 4. Diff. inter modum & rationem quærendi Verbum DEI *mediatum & immediatum*. Quærendum quidem Verbum DEI *immediate & ultimato* in Scripturis Sacris; *mediate* vero in iis etiam quæri, imo quoque inveniri potest, quæ tanquam *secundarium* concionatoris objectum sub finem s. præced. laudavimus. Id quod Amesius, quoad Catechismum, ipse concedit, eundemque *contractam Scripturæ summam* vocat, ibid. n. 2. Arguo proinde: *Quicquid est contracta Script. S. summa, illud est Verbum & Volun-*

Voluntas CHRISTI. Catechismus &c. E.
 Insto: *Quicquid est Verbum & Voluntas*
CHRISTI illud predicari potest a ministro Ec-
clesiæ. Catechismus &c. E. Porro instat
 Amesius: *Differentiam semper observari*
debere inter istiusmodi formulas humanas
& Scripturam S. Resp. Neque illam a no-
 bis non observari. Dicimus *Scripturam S.*
primarium; reliqua vero *secundarium* ob-
 jectum. Dicimus *Scripturam S. funda-*
mentum; Hæc vero fundamento huic
superstructa. Dicimus & habemus *Scri-*
pturam S. pro principio; reliqua *pro prin-*
cipiato. Dicimus & habemus *Scripturam*
S. pro norma; reliqua *pro normato.* Fru-
 stra E. nobis opponitur, *non esse consenta-*
neum, ut catechismus eodem modo pro tex-
tu in Ecclesia proponatur, quo solet ipsa
Scriptura S. Cum utique diverso modo
 proponatur, ut jam docuimus. Quod si
 publicam prælectionem hoc ipso pungit,
 nodum in scirpo quarit & culicem fugit,
 cum illa, de quibus hic quæstio est, & in-
 ter ea, textus præcipue catechetici, com-
 pluri-

plurimis rebus maximo opere præferenda
 sint, quarum tamen publicam coram to-
 to costu ecclesiastico prælectionem Dnn.
 Reformati quotidie exercent; ut tace-
 am; Catechismum, majorem apud nos
 habere debere autoritatem, quam Li-
 bros Apocryphos, (quos tamen publice
 prælegere antiquissimi etiam Ecclesiæ
 Veræ mores sinunt,) cum nihil in eo
 mendacii contineatur vel falsi, ut quidem
 in Apocryphis contineri genuini fidei
 Amesianæ socii, *Spanhemius* & *Jo. Ray-
 noldus*, demonstrarunt. Quod nu-
 mero 3tio addit, (i.) *propter honorem
 Scripturæ* (2.) *propter efficaciam veritatis
 prædicatæ* (3.) *propter periculum scandali,
 quod ex illo more nasci possit*, consultissi-
 mum esse, ut (4.) *Selecti Scripturæ loci pro
 fundamento catechetice institutionis propo-
 nantur*, & (5.) *Catechismi doctrina ex ipsis
 eliciatur, tanquam documentum Scripturæ.*
 Rsp. (1.) Honorem Scripturæ apud nos
 factum tectumque servari, ut ex dictis
 patet. (2.) Efficaciæ veritatis nihil dece-

dere, cum Catechismus *materialiter* ipsa sit veritas, quæ in V. D. apprehenditur, confitente, ut diximus supra, ipsomet *Amesio*: Neque etiam quicquam efficacæ veritati Catecheticae tribuitur, quam propter *materialem* cum veritate revelata identitatem. (3.) Periculum scandali apud eos, qui in Christianismo decenter instructi sunt, nullum esse; A reliquis vero scandalum accipi, a nemine ipsis dari: Debebant enim nosse, quod Catechismus ipsis proponatur, non tanquam *formale* DEI Verbum, sed tanquam *contracta* illius *summa*, quæ *Amesii* ipsius verba sunt. (4.) Selectos Scripturæ locos pro fundamento catecheticae institutionis & ipsi proponimus, ut supra dictum; Prælegimus vero nihilominus ipsa verba catecheseos, cum illa in præsentī explicanda & confirmanda sint per dicta & locos Biblicos. (5.) Et in nostris Ecclesiis Catechismi doctrina ex dictis vello- cis Scripturæ elicitur, si vel maxime catechismus loco textus prælegatur.

§. III. Resolutis in contrarium allatis rationibus, hæ nobis cautelæ sunt observandæ circa hoc negotium. (1.) Nihil hac in parte contra morem Ecclesiæ, communiter receptum, esse faciendum. (2.) Nec sine præscitu & consensu superiorum. (3.) Nec sæpe nimis. (4.) In explicatione cantionum præsertim eas esse eligendas, quæ sunt antiquiores & notiores, & (5.) non tam ipsa cantionis verba, quam convenientia cum iis verba Biblica loco textus prælegenda esse, cum tanta cantionum, quanta Catechismi similiumve textuum est, autoritas esse non videatur.

§. IV. His notatis, probamus sententiam nostram (1.) *a natura adiaphorum*, quibus sine dubio explicatio & prælectio plerorumque horum textuum annumeranda est. Quæ cum ab observantia dependeant, in iis locis, ubi jam recepta est illorum textuum prælectio, non erit improbanda, multo minus abroganda; In iis vero locis, ubi hæctenus non recepta,

non

non facile introducenda, certe, tanquam
 necessaria, non obtrudenda. (2.) a di-
 gnitate Catechismi similiumve textuum,
 quam etsi cum Scriptura Canonica non æ-
 qualem, proximam tamen ab ea in Ec-
 clesiis habent. (3.) A paritate cum Libris
Apocryphis. Vid. §. 2. h. l. (4.) a materiali
 Veritatis illorum, cum veritate Scriptura-
 rum, *identitate*. (5.) A necessitate incul-
 cationis eorum, quam ipse *Amesius* ur-
 get. (6.) A praxi complurium Ecclesia-
 rum, in ditionibus illis comprehensarum,
 in quibus religio Amesiana dominatur.
Conf. B. Keslerus *Cas. Consc.* XIX. Dann-
 hauerus T. Poster. Theol. Symbulevt.
 P. 2. Sect. II. Dial. III. Art. VII. q. 15. p.
 1014. qui præcipua momenta excerptit
 elegantissimi hac de re iudicii, quod ali-
 quando Conventus Argentoratensium
 Ecclesiasticus composuit, Gœbeliusque
 suis in A. C. Concionibus præmisit.

§. V. Quod speciatim ad cantiones,
 vel unam alteramque stropham ex illis,
 manet primo omnium hoc, quod non

B tam

tam ipsa, quam illi parallelum Scripturæ oraculum, loco textus, populo prælegendum sit. Deinde notamus, *vario* illas tractari *modo* posse. Nam v. c. (1.) Oraculum Scripturæ prælectum explicatur in exordio, proque fundamento totius concionis collocatur, & secundum illud cantionis verba disponuntur & applicantur. (2.) Vice versa cantilenæ verba in exordii locum adhibentur, & secundum illa textus Biblicus disponitur & elaboratur. (3.) Textus Biblicus nudus, seposita tantisper cantilena, proponitur, & in Applicatione demum ad illum accommodatur cantio. (4.) Cantio quoad singula momenta potiora in tractatione statim textui Biblico applicatur.

§. VI. Priusquam hæc exemplis illustremus, monemus. (α) Verba sententiæ asque cantilenæ cum dictis locisque Scripturæ Canonice sedulo conferri debere. (β) Emphasin vocum, in textibus his hymnicis occurrentium, nisi cum textibus Canonicis bene conveniant, corrigendum

rundemque emphasin exprimant, non facile urgendam esse. Nunc, ut 4. illos modos, quos præc. §. 5. proposuimus, exemplis illustremus, assumemus versiculum:

Es ist allhier ein Jammerthal/
 Angst/ Noth/ und Trübsahl überall:
 Des Bleibens ist eine kleine Zeit/
 Voll Mühseligkeit/
 Und wers bedenckt ist immer im
 Streit.

Cui, ceu parallela quoad rem, accommodari facile possent, Verba Jacobi ad Pharaonem: **Wenig und Böse** ist die Zeit meines Lebens/ *re. Väter. Gen. XLVII, 9.* Sed magis arriident verba Mosis, Psalm. XC, 11. Unser Leben währet siebenzig Jahr/ wenns hoch kömmt/ so finds achzig Jahr/ und wenns köstlich gewesen ist/ so ist's Mühe und Arbeit gewesen/ denn es fährt schnell dahin/ als stöhen wir davon.

Secundum *Primum ergo modum*, prælecto hoc, loco textus, effato Mosaico, statim in Exordio illud explicari, & ad can-

tilenæ verba applicari potest, hac v. g. ratione: Dis ist das bewegliche Lied Mo-
 sis von dem Menschlichen Leben / darin-
 nen er theils über desselben Flüchtigkeit/
 theils über desselben Mühseligkeit klag-
 get. Betrachtet er desselben Flüchtigkeit/
 so klagt er: Unser Leben währet 70.
 Jahr/ wenns 2c. 80. Jahr/ und abermahl:
 Es fähret schnell dahin/ als flöhen wir da-
 von. Gedencet er an die Mühseligkeit
 desselben / so heists: Wenn unser Leben
 köstlich gewesen ist/ so ist's Mühe und
 Arbeit gewesen. His exordialiter dedu-
 ctis & elaboratis, fiat applicatio: Ein
 gleich klingendes Lied läffet der Selig-
 Verstorbene noch aus seinen verschlossenen
 Munde hören/ indem er zu seinem Le-
 zchen-Texte die beweglichen Worte aus
 jenen andächtigen Liede erkohren: Es ist
 allhier ein Jammerthal 2c. Denn das ist
 auch nichts anders/ als ein Lied vom
 Menschl. Leben / darinnen (α) über
 desselben Mühseligk. geklaget wird in
 verbis:

verbis: Es ist allhier ein Jammerthal 2c.
 überall. It. voll Mühseligk. (ß) über des
 selben Flüchtiggk. in verbis: Des Blei-
 bens ist eine kleine Zeit/2c. Quod ad ver-
 ba: Und wers bedenckt ist immer im
 Streit/referra debent illa ad utrumque
 vitæ humanæ attributum, suppeditant-
 que ad duplicem subdivisionem momen-
 ta, daß man z. e. so wohl bey der Mühs-
 seligkeit / als Flüchtigkeit Menschli-
 chen Lebens betrachten könnte/ theils wor-
 inne sie bestehe? Theils was daraus
 entstehe? Da denn jenes aus schon an-
 gezeigten Worten/ dieses aber zu beyden
 Theilen aus denen letzten Worten:
 Und wers bedenckt ist immer im
 Streit/vorgestellet werden müste: Hoc
 v. c. modo: Es könne sich der Mensch/
 wenn er sein Leben betrachte/ weder in
 desselben Mühseligkeit / noch Flücht-
 tigkeit schicken. Da entstünde bey Er-
 wegung der Mühseligkeit seines Lebens
 dieser Streit in seinen Gedancken: Hier
 B. 3 heisse

heisse es: Es ist allhier ein Jammerthal/
 Angst/ Noth/ und Trübsahl überall; un-
 ser Leben ist voll Mühseligkeit: Und doch
 müsse es vor eine grosse Gnade Gottes
 gehalten werden/ wenn man lange lebe;
 es sey allen frommen und gehorsamen
 Kindern Gottes ein langes Leben zum
 sonderbahren Gnaden-Lohne zugesaget;
 ja ein jedweder habe von Natur eine
 grosse Lust zum Leben/ so gar/ daß sich man-
 cher für dem Tode recht fürchte/ und ihn
 kaum mit Nahmen könne nennen hören/
 oder ein Sterbe-Lied mit andern singen.
 Hingegen bey Beherzigung der Flüchtig-
 keit dieses Lebens/ stritten seine Gedan-
 cken also miteinander: Was heists doch/
 daß es heist von unsern Leben: Des Blei-
 bens ist eine kleine Zeit? Ist denn das
 eine kleine Zeit/ wenn man nicht Tage/
 nicht Wochen/ nicht Monden/ nicht Jah-
 re/ sondern viele Jahre/ 30. 40. 50. und
 mehr Jahre/ in so vielerley Kummer/ in so
 mancherley Elend leben muß? Wollen
 doch einem armen Menschen dabey oft
 La

Tage und Stunden / geschweige Jahre
und zwar so viel Jahre / zu lange wer-
den. 2c. His ita in antecessum pensitatis
facile fit dispositio.

Proximi loco assumi possunt verba Re-
becca: Was sol mir das Leben?
Gen. XXVII. v. ult. quæ breviter
ratione *occasionis* & *intentionis* ex-
plicata, ita applicari possunt: Diese
betrübtete Klage habe ein jedweder
wohl Ursach zu führen / wenn er sein
zeitliches Leben betrachtet: Was
sol mir das Leben? Das so voll
Sünde ist? Und daher so voll Trüb-
sahl / und so flüchtig ist? Ich weis ja
ein besser Leben / da meine Seel fährt
hin; des / des freu ich mich gar eben /
Sterben ist mein Gewinn! Und
eben solche Gedancken habe der
Seelig-Verstorbene zum öfftern
von seinem Leben geführet: Was
sol mir das Leben? Es ist allhier ein
Jammerthal / Angst / Noht / 2c. wel-
che Worte er deswegen fleißig er-
wogen /

wogen / und mit denen Worten
Mosis auffer Zweifel zum öfftern
zusammen gehalten: Unser Leben
währet 70. Jahr. 2c. Dannenher
2c. auch auff sein Begehren 2c. 2c.

Textus loco prælegatur, Pf. XC, v. II.

Exordium habet supra delineatam dicti
hujus Biblici *explicationem & applica-*
tionem.

Propos. Bewegliches Lied vom Mensch-
lichen Leben /

welches handelt

Partitio. 1. Von desselben Mühselig-
keit / und zeigt

a) Worinnen sie bestehe? Es ist
allhier ein Jammerthal 2c.
überall / voll Mühseligk.

ß) Was daraus entstehe? Streit
in denen Gedancken eines Men-
schen: Und wers bedeneckt 2c.

2. Von desselben Flüchtig-
keit / und dabey abermal
zeigt

a) Wor-

a) Worinnen sie bestehe? Des Bleibens ist eine kleine Zeit.

B) Was daraus entstehe? Ebenfalls Streit und Verwundung in dem Gemühte des Menschen zc.

Ufus nunc pro lubitu assumi possunt. v.g. Didasc. Weils heist: Es ist allhier ein Jammerthal zc. So muß dort ein desto herrlicher Leben zu gewarten seyn. Ach freylich ein herrlich Leben/ das statt der Mühseligkeit/ alle unaussprechliche Glückseligkeit; und statt der Flüchtigkeit die unausdenckliche Ewigkeit mit sich bringet.

Elenct. wider die/ so vorgegeben/ daß ein Mensch hier in der Welt unsterblich werden könne. Wie von Simone Mago aus denen Alten/ von Thoma Philologo, und Ren. Cartesio, aus denen neuen Historien be- fand.

Epanorth. wider die/ so durch böse unzu-

unzulässige Mittel/ durch abergläubisches Wesen/ und Hülffe des leidigen Teuffels die Mühseligkeiten des Lebens mit allerley Glückseligkeiten zu verwechseln suchen.

Pædevtico-Consolatorius. Gib dich mit Gedult und Gottgelassenheit in die Mühseligkeit und Flüchtigkeit deines Lebens: Denn in deiner Mühseligkeit tröstet dich die Flüchtigkeit; und je mühseliger es hier ist/ je glückseliger es dort werden sol; und je flüchtiger dieses Leben/ je eher du solcher Mühseligkeit ent- und in die wahre Glückseligkeit eingehen solst.

Alter modus hic est, ut prælecto textu Biblico cantilenæ verba in Exordio proponantur, & secundum illa textus Biblicus disponatur & elaboretur.

Hinc nova dispositio:

Proam. Was ist euer Leben? Jac. IV, 14. *Applicatio.* Diese Frage/ wie sie

sie von jedwedem vorsichtigen Kinde Gottes täglich erwogen wird; Also hatte sie sonderlich der Seelig Verstorbene immer für Augen und Herzen/darum er auch solche Worte in seiner Leichen-Predigt zu erklären begehret/ so eine wohlgegründete Antwort auff solche Frage in sich enthalten.

Textus iterum Ps. XC, 11.

Exordium: Es ist allhier ein Jammerthal zc. immer im Streit. So rufft uns/ Dil. noch der erstarrte Mund unsers Seelig Verbliebenen aus dem Sarge zu/ wenn er auff die Frage Jacobs eine rechtgegründete Antwort ertheilen wil. Es ist allhier/ sagt er/ ein Jammerthal zc. Streit. Ein wohlgegründetes Urtheil/ M. L. von dem Menschlichen Leben! Das der Seelige in Gottes Worte so bekräftiget/ und durch die tägliche Erfahrung so befestiget befande/ daß er

B 6

dasselbe

dasselbe in unabläßige heilige Betrachtung zoge/sich in seinen Christl. Glauben und ganken Leben/ Gott wohlgefällig darnach richtete/ und endlich vor seinen Abschiede ein inständiges Verlangen truge/ daß diese Worte in seiner Leichen-Preldigt möchten an-und ausgeführet werden. Es beantwortet aber der Seelige hierinnen mit der ganken rechtgläubigen Gemeine Gottes die obgedachten Frage S. Jacobs: Was ist euer Leben? Und urtheilet davon also/ daß er a) sagt es sey ein Mühseliges/ b) ein Flüchtiges Leben: His partibus iterum exordialiter deductis, fiat transitio: Wie wohl nun aus angeführten schon gnüßlich zu erkennen/ daß diese Antwort und Urtheil in Gottes Wort und sonsten wohl gegründet sey; so sey doch kein Zweiffel/ es habe der Seelige das/ wessen er uns durch diese Worte erinnern wollen/ unter
andern

andern auch aus dem Sterbe-Liede
 Mosis/ neml. dem XC. Pf. erlernet/
 als darinnen vermöge des abgelese-
 nen Textes ein gleichmäßiges Ur-
 theil von dem Menschlichen Leben
 anzutreffen. Sintemahl wir in
 solchen Texte ebenfalls theils von
 der Flüchtigkeit/ theils von der
 Mühseligkeit desselben vernehmen/
 daher

Propos. Das wohlgegründete Urtheil
 vom Menschlichen Leben. Oder
 wohlgegründete Antwort auff die
 Frage: Was ist der Menschen Le-
 ben. Welches oder welche handelt

Partitio. 1. Von der Mühseligkeit des-
 selben: Es ist allhier ein Jammer-
 thal 2c. und gegründet ist auf die
 Worte: Und wenns köstlich gewes-
 sen ist/ so ist's Mühe und Arbeit ge-
 wesen.

2. Von der Flüchtigkeit desselben.
 Des Bleibens ist eine kleine Zeit 2c.
 und gegründet ist in diesen Wor-

ten: Unser Leben währet 2c. denn
es fährt 2c. davon.

- Ufus 1. Didascal. Pædevt. Christen sol-
len sich in ihren Urtheil vom Mensch-
lichen Leben wohl fassen/ und auf die
Frage: Was ist euer Leben? recht
antworten lernen.
2. Epanorth. Nohe sichere Welt, Kin-
der / die wie Bastarte/ ohne väterli-
che Züchtigung / in der Welt leben/
und eben wenig Creuz haben / be-
dencken dieses nicht / sondern leben
also in den Tag hinein/ als ob sie
mit dem Tode einen Bund ge-
macht 2c. oder ob es niemahlen an
ihnen wahr werden könnte: Es ist
allhier ein Jammerthal 2c.
3. Consolat. In Creuz und Elend/
weil unser Leben ein flüchtiges Le-
ben/ welches also mit alle unsern
Creuz ein Ende nehmen kan/ ehe
wirs uns versehen. In Noht und
Tode/ weil unser Leben ein mühs-
liges Leben/ aus welchen wir durch
den

den Tod in das ewige Freudens-
Leben eingehen.

Tertius modus hic est, cum textus Bibli-
cus nudus, seposita tantisper canti-
lena, proponitur, & in *Applicatione*
demum ad illum accomodatur.
Hinc nova invenienda exordia, &
talis e. g. totius concionis institu-
enda dispositio.

Procem. Psalm. XL, 4. **Der HErr hat
mir ein neu Lied in meinen
Mund gegeben.** Applic. Die-
se Worte könne ein jedwedem Glied-
maß des HErrn Jesu/ der hier re-
dend eingeführet wird (quod in an-
tecedaneis demonstrari debet) die-
sen seinem Heylande abborgen/
wenn es numehr durch einen seligen
Tod aufgelöset/ und zu Gott im
Himmel aufgenommen sey. Ein-
temahl es dort statt der betrübten
Creuz- und Sterbe-Lieder/ lauter
wundersüße Freudens- und Lebens-
Lieder geben/ und dieselben von allen
See-

Seeligen und Auserwehsten mit
 Einstimmung des gesammten Cho-
 res derer H. Cherubinen und Se-
 raphinen / in unaussprechlicher
 Freude gesungen werden würden.
 Und eben dieses habe der Seelige
 allbereit durch die Gnade Gottes
 erfahren / der könne ich auch rüh-
 men: **Der Herr hat mir ein
 neu Lied in meinen Mund ge-
 geben.** Vorhin giengs immer bey
 ihm aus dem gar traurigen Tho-
 ne: **Es ist allhier ein Jammer-
 thal 2c. Streit:** Ich aber singt
 er das neue Lied: **Hier ist Freu-
 de die Fülle / und liebliches We-
 sen / zur Rechten Gottes im-
 mer und ewiglich / Ps. XVI. ult.**
 Wie aber dem Seelig-Beiforbe-
 ren solch Freuden-Lied erst in sei-
 nen Mund gegeben worden / nach-
 dem er hier manch betrübtes Trau-
 er-Lied auf Gottes gnädige Ver-
 fügung

Te
 Ea

fingung absingen müssen: Also sey auch unsere Schuldigkeit / durch solche Trübsahl ins Reich Gottes einzugehen / und auf solcher Him- mels-Bahn uns mit Kreuz- und Trauer-Liedern zu unterhalten. Dannenhero wir auch iezo dergl. bey gegenwärtigen traurigen Lei- chen-Conducte anzuhören / und mit unsrer Andacht nachzusingen allhier erschienen / 2c. 2c.

Textus Psalm. XC, 11.

Exordium. Psalm. XLV, 2. Mein Herz dichtet ein feines Lied. Das klingt abermahl gar angenehm / M. L. und so ein frölicher Sängere und Dichter war der Meister des XLV. Psalms / daß er von sich rühmen fonte: Mein Herz 2c. Lied. Denn durch das feine Lied verstehet er ein frölich / lieblich / angenehm und tröst- lich Lied: (quos significatus vox **דוד** hinc iade obtinet in Versione Germa-

Germanica, qui ope Concordantiarum possunt evolvi, breviterque adduci:) Solch ein Lied/ sagt er/ dichtet sein Herz. Es laufft gleichsam/ wie ein siedender Topff mit kochenden Wasser/ von solchen Gedancken über/ weil es von der Liebe gegen den künfftigen HErrn Messiam/ als einer Flamme des HErrn/ Cant. VIII, 6. hiezu getrieben und angefeuret wird. Das that ein Mensch/ der in Betrachtung des rechten Lebens/ unsers Jesu/ des damahlen noch zukünfftigen Heylandes der Welt begriffen war/ welcher selber von sich rühmet/ daß er/ das Leben sey. Joh. XI, 25. Joh. XIV, 6. Ad-ducantur, si placet, denominationis hujus causæ. *Applic.* Solte man aber einen armen francken Menschen fragen/ was er in Betrachtung des Menschlichen Lebens gedencke/ und was sein Herz auff

sel

seinem Siech- und Todes-Bette vor ein Lied dichte/ so würde bey manchen eine ganz wiedrige Antwort erfolgen/ und es ohngefähr also heissen: Mein Herz dichtet kein feines Lied/ sondern gar ein betrübtes/ trauriges und melancholisches Lied: Ein Lied von dem elenden und jämmerlichen/ kurzen und flüchtigen Leben des Menschen. Es ist das Lied/ das Moses schon gedichtet und gesungen: Unser Leben währet 70. Jahr ic. Darinnen hat der Mann Gottes so wohl unsers Lebens Kürze und Flüchtigkeit/ als auch desselben Elend und Mühseligkeit vorgestellt. Inseratur brevis materiae axiosis, & fiat transitus ad propositionem: Wenn denn der Seelig-Verstorbene zum öfftern veranlasset worden/ mit Mose disfalls einzustimmen/ und dieses oder dergleichen Trauer-Lied nachzusingen/ als wollen wir bey seinem

Leb

Zeichen = Begängniß aus, solchen
Worten vorstellen:

Propos. Das betrubte Lied Mosis / von
Menschlichen Leben.

Welches handelt

Partit. 1. Von des Menschlichen Lebens
Kürze und Flüchtigkeit.

2. Von seinen Elende und Mühseligkeit.

His quasi absque omni respectu ad nostrum cantilenæ verficulum rite deductis, poterit versus ille in *applicatione & usibus* ad explicatum textum accommodari v.g. hoc modo:

Hieraus erkennen wir/das unser Selig-Verstorbener sich nicht so wohl auff Menschen / als Gottes Wort gegründet / wenn sein Herz zum öfftern bey seinem Leben das Lied gedichtet oder betrachtet: Es ist allhier ein Jammerthal 2c. welchen Vers er vorhero auch insonderheit anzuführen verlanget hat: Denn in solcher seiner Andacht und Betrachtung
ist

ist er durch das ieko angehörte betrübte Lied Moses bekräftiget worden. Immassen wie die Christliche Kirche in solchen Worten von nichts anders/ als des Menschlichen Lebens Mühseligkeit und Flüchtigkeit singet: Also hat Moses sehr deutlich nach unsern Texte mit eingestimmt. Denn heist es in dem andächtigen Liede von dem Menschlichen Leben und seiner Mühseligkeit: Es ist allhier ein Jammerthal/ Angst/ Noht/ und Trübsahl überall: Es sey alles in demselben voll Mühseligkeit; so heist es in dem betrübten Liede Moses: Es sey in dem Menschlichen Leben/ wenns gleich köstlich gewesen/ dennoch nur lauter Mühe und Arbeit gewesen. Heist es dorten/ des Bleibens sey eine kleine Zeit; so heist es hier: Unser Leben währe zwar 70. Jahr/ nicht allein/ und wenns hoch komme/ so seyn es 80. Jahr/ doch sey das an sich selbst gegen die Ewigkeit eine kleine/ kleine Zeit; sondern der hunderste bringe es auch nicht so weit/ denn das Leben
 fahre

fahre oft schnell dahin/ als flöhen wir das
 von. Hæc deduci amplius possunt ex
 Articulo de Cruce & Morte, & in mo-
 dum usus *didascalici* proponi. Si placet,
 addi potest usus *Elencticus*: Wir erkenn-
 en hieraus ferner/ daß alle diejenigen
 solcher allgemeinen Christen-Lehre schnur-
 stracks widersprechen/ welche sich so ge-
 wisse Hoffnung zu tausendjährigen bes-
 seren Zeiten/ noch in diesem Leben/ ma-
 chen. Solchen Leuten stehet das be-
 trübte Lied von der Flüchtigkeit und
 Mühseligkeit unsers Lebens/ es mag es
 die Kirche/ oder Moses singen/ gar nicht
 an. Denn sie hoffen eine Zeit/ da es
 heißen soll:

Es ist allhier kein Jammerthal/
 Nicht Noht/Angst/Trübsahl überall;
 Des Bleibens ist ein lange Zeit/
 Ohn Mühseligkeit/
 Und wers bedenckt/ ist immer in
 Freud.

Sie hoffen demnach eine Zeit/da man das
 Geseß: Es ist allhier ein Jammerthal zc.
 und

und andere betrubte Creuz- und Sterbe-
Lieder aus denen Christ- Lutherischen
Gesang-Büchern werde auslassen; ja
gar den Spruch Mosis: Unser Leben
währet 70. Jahr zc. aus der Bibel aus-
streichen müssen. Moveatur hic affe-
ctus odii contra hanc doctrinam Chilia-
stico-Phantasticam. *Ufus Epanorth.* di-
cat, daß billich diejenigen zu bestraffen/
die so thöricht in ihren Leben handeln/
daß sie sich das Elend ihres Lebens durch
Sünde noch grösser machen; und die so
sicher in den Tag hinein leben/ daß sie in
ihren Sünden ohn alle Busse dahin ge-
hen/ ob sie gleich nicht wissen/ wie lange
es mit ihnen wahren/ oder wie bald sie
sterben möchten. Solche Leute ver-
rathen sich selber/ daß sie das Wort Got-
tes nicht reichlich unter sich wohnen las-
sen/ noch mit geistlichen Psalmen und Lie-
dera sich fleißig erbauen: Sonst würden
sie auch auf Mosis/ und dieses bekandte
Sterbe-Lied kommen/ und so wohl in ih-
rer Thor- als Sicherheit sich ändern. *Ufus*
Pædevt.

Pædevt. Man soll sich die allgemeine
 Mühseligkeit des Lebens/ davon sich alle
 Menschen beklagen müssen: Es ist all-
 hier 2c. und: Unser Leben/ wenns gleich
 köstlich gewesen/ ist dennoch Mühe und
 Arbeit gewesen/ zur Gedult; und die
 Flüchtigkeit desselben/ wenn es heist:
 Des Bleibens ist eine kleine Zeit/ es fäh-
 ret schnell dahin/ als flöhen wir davon/
 zur wahren Gottseligkeit und täglichen
 Bereitschafft zu einen seligen Ende an-
 halten lassen. *Ufus Paraclet.* Erfährest
 du in der Wahrheit/ daß es gewiß sey/ was
 Moses sagt/ wenn unser Leben köstlich
 ist/ so ist's dennoch Mühe und Arbeit;
 oder: Es ist allhier ein Jammerthal 2c.
 getrost! Es heist: allhier! Unser Leben/
 das wir allhier haben/ das ist Mühe 2c.
 drum wird es dort besser werden 2c. Klä-
 gest du über Langwierigkeit deines Lei-
 dens; getrost! Es muß doch ein Ende
 nehmen. Denn des Bleibens ist hier eine
 kleine Zeit 2c. dein Leben wird endlich
 auch schnell dahin fahren/ als flöhest du
 davon

Davon ic. Quod ad *quartum* modum,
 cum is sola Exordii electione differat a
secundo, non est, ut exemplo illustretur.
 Cæterum non diffitendum, duos *prior* es
 modos esse faciliores duobus *posterioribz*,
 propter inventionem Exordiorum, quæ
 tamen in hac materia, si alii fontes defi-
 ciant, desumi possunt ab *origine, modo, usu,*
efficacia, autoritate, despectu &c. cantio-
 num Ecclesiasticarum, itemqve Musicæ
 generatim, Vocalis speciatim aut instru-
 mentalis, *de cantione cygnea* &c. Non-
 nunquam & desumi possunt *a piis* alio-
 rum *judiciis* vel *dicteriis*, quibus hæc vel
 ille aliam, aliamque cantilenam laudavit,
 nec minus abs hymnorum *autoribus*, qui
 dignum quid memoratu & imitatione
 fecerint, ab *occasione data*, a pudenda
 nonnullorum *oblectatione*, quam in ob-
 scœnis & lascivis cantionculis quærunt,
 aliisque rebus, quæ salutarium materiam
 discursuum suppeditant, & hinc inde in
 autoribus reperiuntur annotatæ, qui
 hymnos Ecclesiasticos ex instituto expli-

C

ca.

carunt, quos magno numero allegavit
 Dn. *Prætorius* in *Homilet. Bücher-Ver-
 rath. P. 3. p. 1270. Adde Aviani P. 3.
 Præxeos Ecclesiasticæ Tract. 9. p m. 406.
 It. Magnif. Mayerum P.2 Mus. Min. Eccl.
 cap. I. §. IV. p. 10. sqq. & quos p. 15. ci-
 tat autores, B. præcipue *Quenstedium* &
 Celeb. *Schurzfleischium*, illum in *Antiqui-
 tatibus Ecclesiasticis*, hunc in *de Hymnis Ec-
 clesia Vet. dissertatione. Sed hæc hæc-
 nus ως ἐν παρόδῳ.**

Aphor. III.

*Materia Concionatoris seu
 Objectum h. e. Textus (III)
 est vel Ordinarius & Fi-
 xus, vel Extraordinarius,
 isque vel Constitutus a Su-
 perioribus, vel libere electus*

Ex Deo

§. I.

Textus *Ordinarii* sunt, qui *ordinarie*, diebus *Dominicis* & *festis*, quotannis explicari solent, *Evangelia* sc. vel *Epistola* & *Lectiones*, ex *Libris Biblicis*, etsi non *Apostolicis* *speciatim* *desumptæ*. Quibus annumerari possunt *Textus Passionales*, ex uno eodemque *Evangelista* *secundum* *ordinem* *explicandi*, itemque *integri* *Libri Biblici*, qui a *ministro* *Ecclesiæ* *suscipiuntur* *proponendi*. *Extraordinarii* *textus* *sunt*, *Pœnitentiales*, *Funebres*, *Probatatorii*, *Nuptiales*, *Baptismales*, & *alii* *Casuales*, nec non ii, quos pro *libero* *arbitrio* *suo*, *hic* & *nunc*, *tractandos* *sumit* *concionator*.

§. II. Quod ad *textus Ordinarios*, & *inter* *eos*, ad *Evangelicos* *speciatim* & *Epistolicos*, *demonstrandum* *est*, quod *illo-*
rum *pericopæ* *in* *Ecclesiis* *nostris* *merito* *retinendæ*, *ordinarie* *que* *tractandæ* *sint*;
Idque *partim* *contra* *nonnullos* *nasutulos* & *fastidiosos* *in* *nostris* *cœtibus*, quo-

rum stomachus, ut cum *B. Balth. Meisnero Epist. Dedic. in Medit. Sacr. sup. Evangel. Domin.* loquar, nimis delicatus, ex annuis eorundem textuum repetitionibus, nescio quam nauseam concipit: Partim contra *Reformatos*, & speciatim contra *Amesium* rursus, qui, loco sup. indicato, peculiarem hac de re quæstionem format, & varia nobis argumenta opponit.

§. III. Ad demonstrandam ergo consuetudinis huius in Ecclesiis nostris hucusque servatæ justitiam, placent rationes modo laudati *Meisneri*, quas loco allegato desumit 1. *ab Exemplo Israelitica Ecclesia in V. T.* in qua diebus festis tales prælegi textus consueverint, qui beneficium istud ob oculos animumque ponunt, in cujus memoriam solennitates istæ fuerunt institutæ; & cujus distinctio Codicis Biblici in *Parshas Moisaicas* & *Haphtharas Propheticas* notat. 2. *ab Exemplo primitivæ Ecclesiæ in N. T.*, quæ morem istum imitata, in annuis quibusvis solennitatibus similiter ex his

storia

Historia Evangelica peculiare textus ex-
 cerpserit, & populo inculcari fecerit, ne
 lectiones Biblicæ ab institutæ Festivitatibus
 sine turpiter discreparent. Sic & singu-
 lis diebus Dominicis certas periodos jam
 jam deputatas fuisse ex *Augustino*, *Hiero-
 nymo*, aliisque colligitur, utut determina-
 ri satis, vel tempus, vel autor haudqua-
 quam valeat. 3. *ab adificatione audito-
 rum*, qui per repetitionem eorundem
 textuum a) magis instruuntur *in fide*, cu-
 jus illi compendium & summam conti-
 nent; Id quod demonstrarunt facto ipso
 complures, qui omnes fidei articulos
 methodica illorum expositione & dispo-
 sitione peragrarunt. Vid. B. Pfeifferum
 Præf. ad Lect. der Evangelischen Chris-
 sten-Schule/ it. Prætorii Homilet. Bü-
 cher-Vorrath/ in der andern Zugabe von
 Jahrgängen/ quas inter variorum au-
 torum occurrunt methodi, quæ certum
 ex quovis Evangelio proponunt fidei ar-
 ticulum. V. g. Geieri Geißl. Braut-
 Schmuck; Hillschers Evangelischer Her-
 zens

kens = Christe; Gottfr. Olearii Religio-
 nis = Pos II. Jo. Olear. Evangelischer Ges-
 denck-Ring. D. Jo. Reinhardts Theolo-
 gisches Glaubens-Systema. Schubarti
 Encyclopædia Theologiæ Evangelicæ,
 &c. β) magis sic confirmantur in veri-
 tate, cum eadem scribere, vel dicere, eos-
 dem faciat certiores *Phil. III, 1.* γ) Ma-
 nuducuntur etiam magis ad domesticam
 de illis colloquutionem, qua ad attentio-
 rem auscultationem præparantur ani-
 mi, ut tenacius doctrinæ capita memoriæ
 infigere possint, quæ parum plerumque
 e textibus semper innovatis retinet. δ)
 Plurimum porro ex Evangelio, jam ante
 cognito, delectationis capient audito-
 res, & in tentationibus tandem, atque a-
 gone mortis, facilius eorum recordan-
 tur solaminum, quæ sæpius audiverunt,
 quam quæ una tantum, vel altera vice
 perceperunt. Addi potest ε) quod nul-
 lum facile nominaturus quis sit vitæ offi-
 cium Christianum, quod non aliquam
 in uno istorum textuum sedem vel fun-
 damen-

damentum, Epistolicorum præsertim, (qui, ut Evangelici circa τὰ πρῶτα, circa τὰ ἑξῆς plerumque versantur) reperiatur. 4. *ab ἐνταξίᾳ Ecclesiastica* 1. Cor. XIV. ult. Sunt enim pericopæ istæ temporis plerumque convenientissimæ, cum e contrario necessum sit, ut textus minus congrui veniant explicandi, ubi secundum seriem librorum homiliæ instituentur. 5. *A periculo scandali*, quod daretur simplicioribus, si intempestiva & non necessaria textuum dominicalium institueretur mutatio. Accedit, quod si continua serie integrum scriptum Biblicum diebus feriatis & festis incipiat pertractari, hac ratione omnes festi dies ipso facto antiquentur, quod libertati Christianæ maxime adversatur, & ipsi A. Confessioni contrarium, in cuius tutelam se toties recipi optarunt Reformati. 6. *A defectu causæ vel rationis* necessariæ, qui ex discussione *Amesianarum* objectionum patebit uberius.

§. 4. Objicit vero *Amesius* 1) *Sectionum*

C 4

num

num harum lectionem publicam, reliquis
Scripturis præteritis, repugnare partim
expresso DEI mandato, qui iussit integrum
librum Legis lectitari; partim Veteris Eccle-
sie praxi. Resp. a) Non prætereuntur
 plane a nobis reliquæ Scripturæ; Ex iis
 enim fiunt non tantum omnes pericopa-
 rum illarum explicationes, verum etiam
 exordia & præmia; imo in concioni-
 bus quotidianis integri ex illis libris, se-
 cundum ordinem, vel extra ordinem de-
 sumuntur textus. *β)* Desideramus ex-
 pressa DEI mandata, quibus iussit uni-
 versaliter integrum legis Librum lectita-
 ri. Quod enim ad Deut. XXXI, 10. 11.
 12., quos allegat, illi (1) aperte de certo
 loquuntur tempore, quod ipsi ipsius socii,
Junius & Tremellius fatentur. (2) Loquun-
 tur de Lege tantum; Ergo si quid illis
 contra nos attribuendum, non erit præ-
 dicandum Evangelium, de quo hic plane
 nullus est sermo. (3) Ad ceremoniales
 ibi LL. respectum haberi, quilibet videt,
 dum ad annum quemque Sabbaticum, &
 Festum

Festum tabernaculorum lectio illa determinatur. Quid vero hæc ad nos? 1) Veteris Ecclesiæ praxi non repugnare institutum nostrum ex prima & secunda ratione probandi patet. Quod ad Neh. VIII, ibi legis ex Deut. XXXI. allegatæ observantes erant Judæi. E. hæc praxis profus aliena. Actus II. Chron. XXXIV, 30. descriptus, est actus plane singularis, ex quo ne quidem praxin Ecclesiæ Judæicæ sufficienter probabit adversarius, nedum ut nobis ille præjudicio esse possit. Locus Act. XV, 21. probat lectionem Moïsi Sabbaticam, quam ipsimet supra ursumus; non tamen negat temporis differentiam a Vet. Ecclesia observatam fuisse. Dictum denique Paulinum Col. IV., 16. loquitur de puris particularibus, unde contra nos nihil ex eo firmiter concludi potest. Obj. 2) *Sectionum istarum expositionem non esse sufficientem ad debitam Ecclesiæ edificationem.* Resp. Contrarium in ratione tertia probandi est ostensum. *Instat: Multa esse scitu necessaria,*
G 5
quæ

quæ in illis sectionibus non contineantur.
 Resp. gratis hoc asseri ex eadem ratione
 probandi dispalescere. Locus II. Tim.
 III, 16. nihil contra nos efficit, cum de
 Scriptura S. non *collective* tantum, sed et-
 iam *distributive* sumta, adeoque de singu-
 lis ejus partibus loquatur. Quod obji-
 cit 3) *Sectiones illas esse perversas, quoniam*
sic membra quadam a suis integris corporibus
ita separantur, ut per se proponantur mutila,
sine capite & cauda; Illud in omnes tex-
 tus quadrat, quos secundum ordinem
 ex Libris Biblicis desumimus. Neque
 enim licet semper, in una eademque
 concione, integra (ut loquitur) corpora
 proponere, & cum capite & cauda con-
 templari. Cum 4) obji-
 cit, *divinum sic*
ordinem & modum negligi, cum magno reli-
gionis detrimento; poscimus demonstra-
 tionem illius detrimenti, quam nun-
 quam afferet. Quando 5) obji-
 cit, *in-*
stitutum hoc ex dominicalibus tantum con-
cionandi, depravatis Ecclesie temporibus, in
veneris fuisse introductum, non sine super-
 stitiosa

stitioso quodam respectu, ad solennitates certas, ab hominibus excogitatas, contra Scripturæ regulam & praxin primitivæ Ecclesiæ. Resp. *α*) Non tantum concionamur ex dominicalibus. *β*) Institutum hoc antiquius esse depravatæ Ecclesiæ ætate, ex ratione prob. II. patet. *γ*) Non decet accusare tantum; Probetur E. superstitiosus ille, qui nobis hic imputatur, respectus ad solennitates illas, contra Scripturæ regulam & praxin primitivæ Ecclesiæ, ab hominibus excogitatas. Neque enim *δ*) ferendum, quod omnes solennitates nostras, quas cum Reformatis communes non habemus, ab hominibus tantum excogitatas vocat: Quasi vero, quæ ab Ecclesia olim introducta & comprobata sunt, nudæ hominum inventioni sint transcribenda! Quid enim ita de Festis ipsis majoribus, imo & de die Dominica, sic judicandum foret? *Sexta* tandem objectio: *Experientiam docuisse & docere adhuc, cognitionem DEI magis abundare in illis Ecclesiis, ubi*

isthoc agendi modo relicto, Scriptura partim per integros libros Ordine continuato, partim ut occasio & necessitas aliqua singularis exigit, libere tractantur; Vanam partim gloriolam habet, partim nobis contraria non est. Nam & in nostris Ecclesiis Scripturae, partim per integros Libros ordine continuato, partim ut occasio & necessitas aliqua singularis (quo nomine haud immerito ordinatio etiam Ecclesiae publica honoratur) exigit, libere tractantur.

Aph. IV.

Textus ratione Quantitatis sit adequatus.

Ex Secis.

TExtus hactenus consideratus est *ratione Qualitatis*, dictumque, quod ut plurimum atque *primario* ex ipsis Scripturis S. *formaliter* desumi debeat; ut nonnunquam & *secundario* sufficiat, si *materialiter* tantum sit *Biblicus*. Nunc *ratione*

plicari & applicari possit. Hinc ubi Textus v.g. ex Historia Salvatoris Pasionali, qui plerumque longissimi, sunt explicandi, consultum videtur, unicum saltem adhibere *Exordium*, & sive *Generale*, sive *Speciale* omittere, vel brevissimis duntaxat præmittere.

CAP. III.

De

SUBSIDIIS AD INTELLIGENDUM TEXTUM FACIENTIBUS.

Aph. I.

Rite assumpto Textu, præcipua Concionaturi cura sit, ut illum rite intelligat.

EX DEOIS.

Res per se clara est, quod, si quis alterum docere discipiat, necessum habeat, ut ipse rem docendam bene intelligat,

telligat. Intelligere autem Textum, est sensum ejusdem a Spiritu S. intentum, adeoque *innatum*, nosse atque perspectum habere. Unde nunc quidem opus non est, *illatos* etiam sensus perquisivisse, vel eos, qui, citra intentionem ac mentem Spiritus Sancti, ab interpretibus inferuntur in Scripturam S., eidemque attribuuntur. Sufficit ab initio, ad inveniendam Propositionem & Dispositionem, mentem Domini tantum nosse. Hinc de subsidiis nonnullis agemus, quae scopo huic inserviunt.

Aphor. II.

Subsidium primum est, attempta & aliquoties repetita Textus in vernacula perlectio.

EX DEO 15.

Notandum, quod de *subsidiis* agamus a Concionaturo adhibendis, non de *requi-*

requisitis ipsi Concionaturo necessariis,
 de quibus jam dictum *primo* Capite. In-
 ter subsidia vero, ad Textus sensum per-
 cipiendum facientia, commendamus pri-
 mo omnium *attentam Textus in vernacula*
perfectionem (1) quia ex *Versione B. Lu-*
theri, atque adeo in vernacula, & præle-
 gendus & explicandus est Textus. (2)
 Quia sic Textus familiaris redditur &
 tantum non memoriæ mandatur. (3)
 Quia *Versio B. Lutheri per DEI gratiam*
 ita est adornata, ut palmam omnibus
 præripiat, certe dubiam faciat. Quod
 vel ipsi adversariorum aliqui confiteri
 necesse habuerunt, quos iater *Jo. Stur-*
mius, Orator Argentoratensis Reformatus,
 ita speciatim scribit: *Si religionis re-*
stitutio non esset, si nulla conditiones ejus ex-
istissent, si nihil scripsisset aliud, quam ea,
que in V. & N. T. translata divulgavit: ta-
men summa ejus & perpetua in hoc labore de-
beret extare gloria. Si enim hujus Germa-
nice translationi ceteræ Græcorum, Latino-
rum, aliorumque comparentur, cedere cogun-
tur

rar perspicuitate, puritate, proprietate, similitudine Ebraicæ originis: *Credo, ut Apellem nemo pictorum superavit, ita nec Scriptorum quidem quisquam Lutheri Versionem poterit vincere.* Vide plura hanc in rem apud *B. Calovium* in Præfatione Dedicatoria, Voluminis III. *Bibliorum* suorum *German.* itemque post hunc *D. D. Mayerum*, ut alibi, sic præcipue in Dissertatione de eo: *Quantum reformatio Lutheri profuerit Papæis &c.* ubi haud unum adinvenies testimonium & documentum egregium, quod alii etiam Lutheri nostri hostes de Versione illius prodiderunt. Quo ipso eo magis in pudorem dantur illi, qui *γνησιως* Lutherani exaudiri cupiunt, & præ nimia tamen sapientia sua, vel potius arrogantia *B. Lutheri* Versionem in publicis, iisque Germanicis Scriptis, aut pro concione etiam publica castigare, severiusque corrigere audent. Quam rem haud injuria maxime improbandam esse vel exinde constat, quod infirmiores haud leviter sic offenduntur, & in solatio

tio

tio suo, quod ex B. Lutheri *Versione* hauriunt, confunduntur, facile sic ob oriente scrupulo, Lutherum, si in uno vel altero, etiam in loco illo aberrare potuisse, qui maximum alias turbatis conscientiiis solatium affert. Unde ad quaestionem: *An Lutheri Versio pro concione corrigenda sit?* Recte respondetur negando, praesertim cum nemo demonstrare valeat, ulli-
 bi a B. Megalandro ita a Textu originali discessum esse, ut analogia fidei sit laesa. Atque eo magis vitanda *Versionis* illius publica correctio in rebus parvi momenti. Quae majoris videntur notae, modestissime annotentur. In reliquis autem prorsus taceatur, aut B. Megalander defendatur. Interim sufficit, Lutheri *Versionem*, etiam si aliquando *alteratam*, nunquam tamen *adulteratam* reperiri, ut B. Dannhauerus inquit, qui in Theol. Conscient. s. Symbulevt. Tom. I. p. 446. videatur. Caeterum ad excusationem B. Patris facit, quod obscurissimo Bibliorum Ebraeorum exemplari (in Bibliotheca
 Electro-

Electoralis Brandenburgica Berolini hodie-
 dienum asservato) usus fuerit; nec raro
paraphrastem magis, quam nudum *inter-*
pretem egerit; in antiquiori sua Versione
 rem sapius accurate expresserit; vel in
 vertendo probatissimorum olim Inter-
 pretum & Commentatorum, v. g. LXX.
 Græcorum, Chaldæi, Vulgati, David.
 Kimchii, & cæterorum vestigia presserit,
 vel consentientes habeat. Illud insuper
 hic notandum, *Glossas* illas *marginales*,
 vel *interlineares*, quæ in plerisque exem-
 plaribus Bibliorum Germanicis hodie
 reperiuntur, non omnes *promiscue* Luthe-
 ro tribuendas esse, quandoquidem cer-
 tum, nonnullas ab aliis, vel ex propria
 sententia, vel ex discursu Lutheri, non sa-
 tis percepto, additas esse.

Aphor. III.

Alterum subsidium est, dili-
gens Textus in fontibus
evolutio.

Érte-

Cum minime nobis tam libeat esse absurdis, ut, quæ *Bellarmini* aliorumque hodie est injuria, Versionem B. Lutheri judicemus authenticam, vel plane infallibilem, urgemus hic post attentam & repetitam Textus in vernacula perlectionem *diligentem illius in fontibus evolutionem. Versiones enim manent versiones, hoc est, rivi, non ipsi fontes, ab hominibus quippe nec Θεοπνευστοῖς, nec infallibilitatis promissum habentibus profectæ*, ut ait B. Scherzerus in Syst. Loco I. de S. S. §. 15. Quod vero nihilominus hoc subsidium altero demum post primum loco ponamus, ejus ratio jam in præcedentibus data est. Interim studiose nunc ad ipsos fontes remittimus Concionaturum, ut vel de sensu ex versione Germanica hausto, eo certior fiat, vel ut, ubi humani quid passus est B. Lutherus, eo accuratius animadvertat, & ipse de eo judicium ferre possit, nec oculis tantum alienis videre opus habeat: Sic enim pluscula

cula vice sentiet, sine causa nonnunquam B. Lutherum a Nostris etiam carpi, aut cum Textu Originali facile conciliari posse. Ut taceam, quod evolutio hæc unicuivis Textus analysi, infra commendandæ, haud parum utilitatis afferat, & ad sensum verum inquirendum, variasque meditationes salutares, viam rationemque pronissimam sternat.

Aph. IV.

Tertium subsidium est, Versionum precipuarum collatio.

Ἐκ Θεοῦ.

Precipuarum, inquam; Neque enim cujusvis farinæ translationem evolvere opus est. Commendamus E. precipue eas, quæ in *Bibliis Polyglottis Briani Waltoni* exhibentur. Ex quibus verò præaliis *Chaldaica & LXX. Viralis Veteris, Syriacæ*

Syriaca vero Novi T. commendantur. Nec seponenda plane *Vulgata*, ab *Osiandro* præsertim emendata. *Junii* quoque ac *Tremellii*, ut & *Belgica* utiliter evolventur. Hodie ab eruditis *Anglica Hammond* Versio omnibus aliis præfertur, & omnium proxime ad Hebrææ linguæ indolem (quod olim de *Belgica* judicavit *Hülsemannus*) composita censetur. Quod de cætero hæc Versionum præcipuarum collatio, inter subsidia huc facientia merito numeretur, facile colligitur ex eo, quod Versiones nonnunquam sanum sensum subministrant, vel in sano sensu, jam ex antecedentibus subsidiis percepto, magis confirmant.

Aph. V.

Quartum subsidium est, Hermeneutica seu Exegetica sensus investigatio.

Ex 98.

I.

Peractis, quoad fieri potest, iis, quæ
hactenus commendavimus, perspe-
ctisque sic sententiis, quæ partim ex fon-
tibus, partim ex Versionibus sese offe-
runt, si scrupulus nihilominus superlit,
& sensus clare satis se nondum offerat,
ad *hermeneuticam sensus investigationem*
confugiendum est. Quæ vero, cum pe-
culiari studio tradenda sit, hic paucis tan-
tum delibenda erit.

§. II Præcipue omnium attendendum
ad ipsa verba est, per quæ *vel immediate*
tantum, *vel mediate*, h. e. mediantibus
rebus, per verba significatis, mens divina
nobis manifestatur. Utrum *priori* tan-
tum, an vero *posteriori* etiam modo mens
Spiritus S. per verba significetur, ipse Spi-
ritus S. in locis Scripturæ aliis expresse
nos docere solet. Hinc ubicunque hoc
non fit, ibi nos tuto confidere possumus,
Spiritus S. nullum alium, quam qui ex
verbis

verbis *immediate* fluit, sensum primario intendisse. Sic, cum ex tota S. Scra non appareat, Spiritum S. in præcepto Deut. XXII, II. de non induendo vestimento ex lana linoque contexto, alium sensum, quam qui ex verbis *immediate* elicitur, intendisse, proinde nemo facile dixerit, pias istas Patrum Doctorumque Ecclesiæ cogitationes, de devitando Syncretismo, hypocrisi &c. a Spiritu S. primario hic significatas fuisse.

S. III. Quod si vero Verba *immediate* mentem divinam manifestant, tunc cogitandum est, verba sumi debere aut *proprie*, aut *figurate*. Jam tenenda est regula: *Propriam nativamque verborum significationem studiose retinendam esse, nec deserendam unquam, præsertim in sede dogmatis, nisi Scra. S. impropriam verborum acceptiorem ipsa ostendat.* Cum enim Scra S. clara sit, perspicua & certa, dubium non est, eam in plerisque locis, ac præcipue ibi, ubi doctrina aliqua fidei vel morum ex professo, (quod ajunt) tradenda fuit,

fuit, h. e. in *sede doctrinae*, (ut alias loquimur) iis usam esse verbis, quæ itidem clara, certa atque perspicua, remque significanter satis exprimentia, quippe ex quibus unice perspicuitas scripti pendet. Huic vero usui, quia propria, & in nativa sua significatione sumta verba, omnium felicissime inserviunt, proinde & significatus verborum proprius studiose ubique tenendus erit. Addimus tamen: Nisi *S. Scra* impropriam verborum acceptio- nem ipsa ostendat; Quod fit partim *explicite*, per locos *parallelos*, vel additam *epe- xegefin*; partim *implicite*, per *scopum*, *con- textum*, *Phraseologiam*, *Analogiam*, cum eam, quæ in *fidei* articulis, tum illam, quæ in *præceptis morum*, reperitur.

§. IV. Illustremus hoc exemplis. In propositionibus: *Accipite, edite, hoc est corpus meum; Accipite, bibite, hic est san- guis meus*, verba, prout jacent, h. e. propriissime accipienda esse, exinde patet, quod in locis, ubi hæ propositiones reperiuntur, non tantum sedes est doctri-

nã de S. Coena, sed & nullo in loco alio
 Sera S. sive *explicite*, sive *implicitè* ostendit,
 verba illa, præcipue τὸ *accipite, edite, bi-*
bite, est, Corpus meum, sanguis meus, impro-
 prie & figurate accipienda esse. Quod
 ipsum etsi Reformatorum plerique of-
 fendere satagant *propter analogiam fidei,*
 quæ non patiatur verum corpus et ve-
 rum sanguinem CHRISTI ore accipi,
 manducari, bibi, aut in tam multis locis
 substantialiter simul adesse; atque hinc
 colligant, terminos accipiendi, edendi,
 bibendi, itemque Corporis & Sanguinis
 CHRISTI tropice, illosque *metaphorice,*
 hos vero *metonymice* accipi debere; Ta-
 men hanc improprietatem verborum
 non ipsa Sera S., sed male sana, nec sub-
 obedientiam fidei ducta adversariorum
 ratio, tantum offendit, in rebus fidei
 nullatenus audienda. Sic e contrario
Joel. II, 13. præceptum de scindendis cor-
 dibus, *improprie* de vera contritione cor-
 dis, et pœnitentia, accipiendum esse, par-
 tim *explicite*, per additam *exegesis*, par-
 tim

tim *implicite*, per *scopum*, *contextum*, & *analogiam* indicatur & cognoscitur. Item *Cælum novum & Terram novam* *Iſa.* LXV, 17. LXVI, 22. *II. Petr.* III, 13. non de novo quodam mundo proprie, sed *improprie* de *ſc̄* beatorum intelligi debere, facile locus *parallelus* *Apoc.* XXI. tot. evincit. Porro *templum Ezechieliticum* itidem non *proprie*, de exſtruendo novo templo, sed *improprie*, de ſpirituali *DEI* domo, accipiendum eſſe, *contextus* ad oculum monſtrat, de quo vel ſolus conferatur *B. Lutherus* in præfatione ad *Ezechielem*. Nec minus illa præcepta *deſcripiendis oculis, abiiciendis manibus ac pedibus*, *Matth.* V, 29. XVIII, 4. ſqq. *improprie* accipienda eſſe, *analogia* docet. Nonnunquam & ipſæ *Phraſes* *improprietatem* aperte arguunt, ut ſunt: *ambulare cum DEO*, *Gen.* V, 22. *Furari cor*, *Gen.* XXXI, 20. *Coacervare in caput inimicū carbones ignis*, *Prov.* XXV, 22. *Rom.* XII, 20. & complures aliæ.

§. V. Atque, ſic diximus quidem, quod pacto indagare queas, proprie ne verba,

an improprie sive figurate fumantur;
 Sed cum ne sic quidem statim genuinus
 pateat sensus, proinde dicendum restat,
 quæ potissimum circa hoc negotium ob-
 servanda momenta sint. Dico paucis:
 Sunt iterum *Phraseologia*, *Scopus*, *Contex-
 tus*, *Parallelismus* & *Analogia*. Neque
 enim ullus *Scræ* locus, ad *fidem* vel *mores*
 pertinens, tam erit obscurus ac difficilis,
 ut verus ejusdem sensus ex aliquo ho-
 rum fontium feliciter satis deduci ne-
 queat. Sic cum *phrasis ambulare cum vel
 coram DEO*, de hominibus, in hac vita
 constitutis, usurpata, nihil alibi, quam
piam vitam designet, cur dubites, in tuo
 præcise textu, ita sumere? Item, cum vox
mundi in nullo *S. Scræ* loco *solos Electos*
 denotet, cur hæreas, num & significatio
 ea eidem in *Job. III, 16.* deneganda sit?
 Porro, cum *scopus* Apostoli Pauli *Rom. XII,*
 a versu 9. ad fin. usque, hic sit, ut exhor-
 tetur suos ad veram proximi dilectio-
 nem, cujus varios describit actus, inter-
 que eos partim *affirmativos* nominat, v.g.
bene-

benedicere persecutoribus & maledicentibus,
 v. 14.; *esurientem inimicum pascere,* siti-
 enti potum dare, v. 20.; *vincere malum bono,*
 v. 21.; *partim negativos,* v. g. *nemini ma-*
lum pro malo reddere, v. 17.; *non semetipsum*
ulcisci, v. 19.; proinde solis luce clarius,
coacervationem carbonum ignis in caput ini-
mici non de concilianda inimicis pena,
aut vindicta divina, ut nonnulli putant,
 quin potius de suscitando in hostis ani-
 mo amoris fervore, accipiendam venire.
 Porro *Gen. XVI, 8. 9.* similibusque aliis
 in locis, per *Angelum* non nisi *in creatum*
Angelum, Filium nempe *DEI,* intelligen-
 dum esse, ex *Contextu* dictorum illorum
 solidissime demonstrari potest. Vid.
Calovius præcipue in *Bibl. Illustratis* ad il-
 la loca; It. *Quenstedtius* P. 1. *Syst. c. 7.*
Sect. 2. q. 1. nec minus omnes, quos ille
 ad calcem quæstionis laudavit. *Paralle-*
lismum quod attinet, ex illo explicatio di-
 ctorum complurium pendet, ut ex *Bibliis*
Parallelis, v. g. *Vinariensibus, Osiandrinis,*
Calovianis, aliisque conspicitur. Ex in-

numeris duo adducemus. Per *Semen
Abraha*, in quo omnes benedicendæ gen-
tes, *Gen. XXII, 18.* nullum alium, quam
CHRISTUM, intelligi debere, locus pa-
rallelus *Gal. III, 16.* docet. Item, quod
Esaïas Prophetæ *cap. LXI, 1. & 2.* non de se,
aut quopiam alio, sed de *Messia* loquatur,
iterum ex *Luc. IV, 18. sqq.* dispalescit. Ex
Analogia denique facile intelligitur vo-
cem *de Exod. Act. III, 21.* non *passive*, sed
active sumi debere, quia alias tolleretur
articulus de *Communicatione Idiomatum &
Sessione* Humanæ CHRISTI naturæ ad
dextram DEI Patris. Item *indurationem*
hominum, DEO tributam in nonnullis
Scræ S. locis, non de *effectiva*, sed *permissiva*
induratione intelligendam esse, rur-
sus *Analogia* docet; Tolleretur enim ali-
as Articulus de *summa DEI Perfectione,
Bonitate, Sanctitate & Justitia.* Utut ex
loco parallelo *Exod. IX, 34. & 35.* idem
facillime colligi queat. Sed hæc hæc-
tenus de exegetica sensus investigatione
delibasse sufficiat.

Aph.

Quintum tandem ad intelligendum textum haud parum faciens adminiculum est Commentatorum optimorum inspectio.

Ἐκθεσις.

§. I.

ADhibito, post alia, proprio sensum investigandi studio, nonnulli tandem Optimorum Commentatorum inspici poterunt & consuli: Partim, ut eo magis in tua sententia, si vera sit, confirmaris, partim, ut sententiam, sicubi fortassis erronea, in tempore mutare valeas; partim, ut aliorum quoque opiniones tibi notæ subinde fiant; partim, ut variarum ad ædificationem facientium rerum commonefias. Ejusmodi Commentatores exhibent, v. g. *Biblia Dorschei Nu-*

D 4

merata,

merata, quæ vero satius esset, si ipse *Dor-*
schaus absolvere potuisset. Habes ple-
 rosque in *Repertorio Biblico Wittenii*.
 Confert huc quoque haud parum *B. Ca-*
lovius in Prolegomenis ad *Biblia Illustra-*
ta, *Friedliebii* *Theol. Exeget.* προλεγο-
 μένων ad quemque Librum §§. ultimis.
Olearius in *der Biblischen Erklärung*
 in qua peculiari semper alicujus libri
 prolegomeno, sub Titulo quarto, die
 denckwürdige Erklärung dicto, optimos
 allegare solet Autores. Hodie quoad
 conciones, super quovis libro, vel dicto,
 in vernacula editas, omnibus palmam
 dubiam facit *Dn. Prætorius* in *Bibliotheca*
Homiletica. Nos in præsentî commen-
 damus ex Commentatoribus Univerſa-
 libus, iisque nostris & recentioribus (de
 aliis enim alii videantur) 1. *Biblia Vina-*
riensia, 2. *Osiandrina*, Latina pariter
Andrea, atque Germanica *Luca*. 3. *Jo-*
Olearii *Biblische Erklärung*. 4. *Calovii*
Germanica & Illustrata. 5. *Friedlibii*
Exegeticam Theologiam. Ad usus e-
 ruendos

ruendos facient *Biblia Crameri*. Ad disponendum *Idea dispositionum Biblicarum Gottfr. Olearii*.

§. II. Ex Commentatoribus Specia-
lioribus nominabimus paucos, nostros
quidem et eos, quos vel ipsi utiles repe-
rimus, vel commendavit nobis olim præ-
aliis *Magnif. Mayerus, in Bibliotheca Theol.*,
lectionum publicarum loco nobis rese-
rata (quæ, si, ut nuncius nuper affereba-
tur, publicæ exponeretur luci, haud exi-
guam studiis sacris allatura foret utili-
tatem) ejusdemque *Armario* statim I.
Nempe scripsit

In *Pentateuchum* Jo. Adamus Osiander.
NB. specialissime in *Genesis*, B. *Lutherus* Lat. & Germ. it. B. *Calovius*
pec. Comment.

In *Josue*. Brentius, Balduinus, I. A.
Osiander.

Judicum. Idem. Hodie cum eu-
ra pertractatur hic Liber a *Magnif. Loeschero* Nostro in *Concionibus*,
D 5

nibus, quas vocant, hebdomada-
libus.

Ruth, post Brentium, Chytræum &
Heidenreichium, ante aliquot
annos B. Antecessor meus, *Schim-
merus*.

Libb. Samuelis, Hieron. Wellerus,
Bidembachius, J. A. Ofiander.

Libb. Regum & Chronicorum idem Bi-
dembachius; *Esdra*, *Nehemia* &
Esther, Sarcerius.

Jobum, Sebast. Schmidius, & Dn. D.
Wolffg. Melch. Stifferus, Halis Sa-
xonum, desideratissima patria,
Ulricianus Pastor dexterrimus.

Psalms, *Proverbia* & *Kobeleth* Geie-
rus. Dietericus etiam specia-
tim in *Kobeleth*.

Canticum Nicolaus Röperus &
Schüttenius.

In *Prophetas Majores* generatim Phi-
lippus Heilbrunnerus, & Dan. Cra-
merus in Schola Prophetica. Spe-
ciatim.

In

In *Esaïam*, post Brentium, Forsterum,
Varenium, Seb. Schmidius.

Jeremiam, Hülsemannus, & Seb.
Schmidius.

Threnos, Hülsemannus, quem nu-
per extendit Dn. Jo. Andr. Glei-
chius, Concionator Aulicus Dres-
densis disertissimus, a primis sta-
tim annis Academicis nobis a-
matisissimus; B in super haud ita
pridem *Schimmerus*.

Ezechielem Seelneckerus & Hafen-
refferus.

Danielem Geierus.

In *Prophetas Minores* generatim Pap-
pus, Winckelmannus & Tar-
novius.

In *Hoseam* & *Joelem*, Gesnerus.

Amosum, Jo. Henr. Ursinus in der
göttl. Drau-Posaune von The-
sa.

Obadiam, Seelneckerus & Ges-
nerus.

Jonam, Hunnius, Striegnitius, To.

Fried. Mayerus in Hamburgi-
schen Ninive.

Micham, Grauerus.

Nabum, Cundifius.

Habacuc, Winckelmannus & Ha-
fenrefferus.

Zephaniam, Seelneccerus & Win-
ckelmannus.

Haggæum, Matthias Hoe & Win-
ckelmannus.

Zachariam, Balduinus & Dor-
schæus.

Malachiam, Joh. Höpnerus, Bal-
duinus & Chytræus.

In *Libb. Apocryphos* generatim confer-
ri possunt Jo. Raynoldus, & Fried.
Spanhemius, etsi non plane nostri;
Ille in *Lib. de Censura Apocrypho-
rum*, Hic in *de Mendacijs Apocry-
phorum tractatu. Speciatim.*

In *Judith*, Joh. Feinlerus in *Bethulia
obsessa & Liberata.*

Sapientiam, Conr. Dietericus.

Tobiam, Elias Heidenreichius.

Eccle-

Ecclesiasticum, Sarcerus Jo. Mattheus & Stifferus sup. laudatus, disposit. 170.

In *Ewangelistas generatim* Harmonia Chemnitio - Lysero - Gerhardiana conferatur.

Acta Apostolica, Bernh. Schmidius & Rothmalerus.

Epistolas Paulinas Balduinus. Speciatim.

In *Epist. ad Ebraeos* Seb. Schmidius.

In *Epist. Jacobi* Brochmandus.

Petri utramque Gerhardus.

Johannis triplicem Seb. Schmidius.

Jude Pomarius.

In *Apocalypsin* Cluverius, Hoc, Lactus, Kromayerus.

CAP. IV.

De

TEXTUUM GENERIBUS
ET SPECIEBUS.

Aph. I.

*Genera textuum sunt quin-
que: Didascalicum, Elen-
cticum, Pædeuticum, Epa-
northoticum, Paracleti-
cum.*

Ἐκθεσις.

§. I.

ACquisito textus sensu, ad suam ille
genus venit reducendus. Non e-
nim unius ejusdemque generis Textus
sunt, utut ex omnibus capi valeat ansa,
ad pietatis quædam officia auditoribus
persuadendum. Aliud quippe *ansa*, a
textu suppeditata, aliud *materia*, in textu

COB

contenta. Illa non facit *Genus*, sed *Usum* textus. Hæc vero persæpe variat, sic, ut non tantum diversa textuum *genera*, sed etiam unius *generis* diversæ *species* constitui debeant, uti deinceps uberius dicemus. Hinc illorum opinionem repudiamus, qui *unicum* tantum omnibus textibus attribuunt genus, nempe *deliberativum*. Sepositis etiam cum Pontificiorum *quatuor* generibus, *Literali*, *Allegorico*, *Morali* & *Anagogico*, (quibus *Dannbauerus* jocosè *Catagogicum* addit;) tum aliorum ex profana Rhetorica desumptis generibus, quibus alii *Non-definitum*, alii *Terribile* sive *Formidabile* addunt; in *quinque* illis, quæ supra adduximus, acquiescimus, ab ipsa quippe S. Scra indiguitatis II. *Tim.* III, 16. & *Rom.* XV, 4. Vid. *Hülsemannus* & *Carpzovius* in libellis suis Homileticis, it. *Mayerus* *Mus.* P. 2. p. 49. sq.

§. II. Habent hæc *Genera* certa sua *Objecta*, certasque *Species*, quibus rite observatis *scopus* & *summa* textus facile cognosc-

gnoscitur. *Didascalici* ac *Elenctici* objectum est quodvis $\pi\iota\sigma\acute{o}\nu$, sive *credendum*, sub quo & *scibilia* quævis, *historia*, *apologi*, *definitiones*, *divisiones*, & id genus alia, comprehenduntur. *Pædevtici* ac *Epanor-
thotici* Objectum est quodvis $\omega\gamma\alpha\tau\acute{o}\nu$, si-
ve *agibile*. *Paracletici* demum quodvis
 $\omega\alpha\theta\eta\tau\acute{o}\nu$, h. e. ut ita loquamur, quodvis
passibile, sive quævis *afflictio*.

§: III. Ubi tamen hoc observabis,
quod etsi duo priora genera unum ha-
bent *objectum materiale*, *formale* tamen,
sive *considerandi modus*, diversus sit. Tra-
ctantur enim credenda in *didascalico* ge-
nere *theticè* h. e. ita, ut monstretur, quid
credendum sit; In *Elenctico* vero *antithe-
ticè*, h. e. ita, ut monstretur, quid non cre-
dendum sit. E. g. Quod *Eph.* II, 4. 5. 6. 7.
& priori in parte v. 8. *theticè* tractatur,
illud in posteriori v. 8. parte, & versiculo
9. *antitheticè* tractatur. Hinc priora
verba ad genus *Didascalicum*; posteriora
vero, ad genus *Elencticum*, pertinent. Pari
modo etsi duorum sequentium Gene-

rum quodlibet circa agibilia versatur, in *Padevtico* tamen tantum *agibilia sequenda*, *qua talia*, h. e. *Virtutes*, in *Epanorthotico* vero *agibilia fugienda*, *qua talia*, h. e. *vitia*, tractantur. Notandum autem hic iterum, quod dicamus utrobique: *qua talia* h. e. *qua* vel *quatenus sequenda* aut *fugienda*. Nam si saltem virtutes aut vitia describantur, non vero in simul eorum aut *sequela*, aut *fuga* suadeatur, textus non tam ad *Padevticum* vel *Epanorthoticum*, quam ad *Didascalicum*, vel *Elencticum* Genus, pertinere censendus, prout nempe textus docet, quomodo virtus aut vitium vel describi, vel non describi debeat. Sic quoniam *Ebr. XI, 1.* tantum docetur, quomodo *fides*, quæ alias inter τὰ ἠγαθὰ sequenda omnino numeranda, partim describi, partim non describi debeat, proinde textus ille non ad *Padevticum*, sed partim *Didascalicum*, partim *Elencticum* spectat. Item quoniam *Matth. V, 21. 22. & 27, 28.* de peccatis contra *V. & VI.* præceptum, quæ alias sunt τὰ

κακά

ἠπαρτὰ fugienda, docetur, quomodo ad
 mentem sanctissimi LLatoris descri-
 benda, vel non describenda sint, proinde
 versus illi rursus non tam ad *Epanorthoti-*
cum, quam didascalicum & *Elencticum*
 genus referendi sunt. Ultimum deni-
 que Genus, *Paracleticum* nempe, omnis
 generis *afflictionem*, sive *corporalis* ea sit, si-
 ve *spiritualis*, pro objecto agnoscit, modo
 itidem de eo non tractetur *descriptive*
 tantum, h. e. ita, ut nude doceatur, quo-
 modo habeat aut non habeat. Sic ver-
 ficuli 24. ad 28. II. *Cor.* XI, sunt generis
 Didascalici, utut varii generis afflictiones
 contineant, quæ Apostolo perferendæ
 fuerunt; continent enim eas *descriptive*
 tantum, docentque, quomodo habue-
 rint sese olim, aut adhuc habeant. Ita
 quoque *Sap.* III, 1. non tam Paracleti-
 cus, quam *Didascaico-Elencticus* est ha-
 bendus, ut ex intuitu patet.

Aphor. II.

*Didascalici generis Species
sunt: Narratio, Assertio,
Prædictio.*

Ἐκθεσις.

Cum feliciter materia textuum, scopique ac summæ eorundem, ab invicem distingui non possint, quam certis cuicunque generi clasibus attributis, hinc factum, ut variæ, & numero quidem tres, unicuique Generi adscriptæ fuerint *Species*, de quibus cum *B. Rivinus* ita egerit in *Explanat. Hodeget. Carpzov. p. 18. sqq.* ut vix quisquam dilucidius vel accuratius; placuit, eundem in hac doctrina sequi. Facimus E. cum illo tres has *Didascalici Generis Species*:

(1.) *Narrationem*, qualis in plerisque pericopis Evangelicis, in Evangelistis ipsis, & libris Historicis occurrunt.

(2.)

(2.) *Assertionem* (de re quapiam *fidei*, h. e. de *credendo* quopiam, vel etiam alio quopiam *scibili, doctrine* causa, non verò *adhortationis* in morem, vel *paracletice* conceptam) *Job.* III, 16. *I. Tim.* II, 4. 5. 6. *I. Tim.* IV, 10. Huc pertinent etiam omnes *Descriptiones* locorum, personarum, virtutum, vitiorum, afflictionum. Itemque *Doxologia assertive* conceptæ. *Psal.* CIII, 8.

(3.) *Predictionem* h. e. vaticinia. ut *Esa.* IX, 6. XI, 1. *Obs.* quod vaticinia & predictiones ad alia nonnunquam genera, pro diversitate nimirum scopi, referri possint. v. g. ad *Epanorthoticum*, si ad correctionem morum vergunt, & pœnam minantur: Tunc enim ad *comminationem*, generis *Epanorthotici* speciem, referuntur, ut *Jer.* XIV, 2-6. Vel ad *Pædæviticum*, cum pro scopo habent *adhortationem*, ut *Jon.* III, 4. Vel ad *Paracleticum*, cum promissionem

nem vel prædictionem auxilii continent, ut *Jos. I, 5. 6.*

Aphor. III.

*Elenctici Generis Species sunt:
Refutatio, Disceptatio, Erroris exprobratio.*

Ex 18016.

HArum specierum exempla notentur sequentia:

- (1.) *Refutationis. Matth. XXII, 30. Rom. XIV, 17. Jac. I, 13. Matth. V, 17. 18.*
- (2.) *Disceptationis vel Disputationis. Matth. XXII, v. 23-32. item v. 42. 43 44. Job. III, 2-15.*
- (3.) *Erroris Exprobratio. Matth. XXII, 29. Job. III, 10.*

Aph.

*Pædævtici generis species sunt:
Ahortatio, Commendatio,
Precatio.*

EX DECIS.

DE his nota:

(1.) *Ahortationibus* plerosque textus Epistolicos plenos esse. Pertinent huc *precepta*, speciatim ea ex Decalogo, quæ sunt affirmativa; *Suasiones* item & *consilia*. I. Cor. VII, 2. 3. 2. Cor. VIII, 7. 8. Apoc. III, 18. Dan. IV, 24. Refert huc etiam B. Rivinus Doxologias paranetice conceptas, Apoc. VII, 12. Rom. VI, 17. Psalm. CXVII, it. Psalm. CL. uterque toti.

(2.) *Commendationem virtutis* reperiri v. g. I. Tim. IV, 8. coll. cum 7. Prov. IX, 10. 11. coll. cum 6. Jac. I, 27. coll. cum 21. 22. Levit. XXVI, 3. 4. coll.

4. coll cum 2. Cum enim virtutes in his textibus non solum describantur eo fine, ut earum qualitates vel utilitates cognoscamus, sed etiam, ut ad earundem exercitium instigemur, ideo rectius textus illi ad genus *Pædeviticum*, quam *Didascalicum* referatur, notante id ex B. *Hülsemanno* rectissime B. *Rivino*. p. 20. l. c.

(3.) *Preces* quoque huc referuntur. v. g. *Psalms*. V, 2. 3. 4. It. *Psalms*. VI, 2. 19. Has preces *Hülsemannus* & *Rivinus analogice* huc referunt, quia quasi hortantur DEUM ad exercendam misericordiam, & per *argumenta pædevitica*, præcunte *Sera S.*, deduci possunt ac debent, uti id B. *Rivinus* præcipue p. 20. elegantissimis exemplis illustrat. Paribus de causis referre huc possumus *Benedictiones Num.* VI, 24. 25. 26. II. *Sam.* VII, 28. 29. *Psalms*. LXVI, 1. & 7. Imo & *Imprecationes* sive *Exec-*

eraciones impiorum, ad DEUM directæ, quippe quæ implorationem quandam divinæ justitiæ ac vindictæ exercendæ continent, & instar precum per argumenta pædevtica nonnunquam deducuntur. *Psal.* ClX, 6-20. incl. *Thren.* 1, 12. *Psal.* V, 11. Porro etiam *Doxologia* divinæ *optative* conceptæ, qualis est, iudice B. Rivino, *Rom.* XI, 36. Nos addimus: *Psal.* XVlll, 43. *Psal.* XXXV, 27.

Aphor. V.

Epanorthoticum Genus Species habet: Dehortationem, Vitii Exprobrationem, & Comminationem.

Ex *Isa.*

(1.) **D**ehortationis exempla sunt I. *Cor.* VI, 18. X, 7. *Luc.* XXI, 34. *Rom.* XII,

tio huc pertinere censenda est. *Ebr.*
V. 11. 12. Sed intelligimus h. l. *viciū*
Voluntatis & affectuum. I. Cor. V, 6.
XI, 17. 21.

- (3.) *Comminatio* deprehenditur, v. g. *Esā.*
V, 5. 6. 7. Jer. XVI. 13. Huc refer et-
 iam *Execrationes* seu *Imprecationes*, ad
 impios ipsos hunc in finem directas,
 ut illi a malitia sua deterreantur. *Act.*
VIII, 20. Matth. XXIII, 13. 14. 15.

Aphor. VI.

Paracleticum Genus denique
habet Species: Conquestio-
nem, Consolationem et
Promissionem.

EX DECI.

- (1.) **C**onquestio reperitur v. g. *Thren.*
I, 20. Psalm. XIII, 2. 3. Psalm.
XXXVIII, 3. 14. 15. Ex quibus exem-
 plis patet, *precaiones* (quæ alias ad
 Ge-

Genus *Padeuicicum* referebantur) si querelarum, quam implorationum pleniores sunt, huc reducendas esse.

(2.) *Consolatio* est vel *actiua*, qua afflictus ipse se solatur, *Psalms. XLII. 6. 12. XLIII, 5. Psalm. LXXIII. 23. ad fin.* Vel *Passiua*, qua afflictum alius solator. *Flz. XLI, 10. 14.*

(3.) *Promissio* intelligitur de *auxilio*. *Psalms. XCI, 14. seqq.* Ubi nota (inquirente iterum *B. Rivino* in Collegio MSC.) si promissiones sint nuda praedictiones rerum futurarum, pertinent ad *Didascalicum* genus, ut *Deut. XXVIII, 12.* Sed quando obiectum afflictum vel in ipso textu est, vel in contextu habetur, pertinet ad *Paracleticum*. *Psalms. XCI, 14. Psalm. XII. 6.* Hinc referuntur etiam *Exempla praestiti auxilii*. *Psalms. XCIV. 19.* Unde & *Doxologia*, ob praestitum DEI auxilium dicta, huc spectant. *Psalms. LXVIII. 20. 21.*

Aphor. VII.

*His Generibus eorundemque
objectis ac speciebus rite ob-
servatis, scopus ac summa
textuum facile cognoscitur.*

Εκθεσις.

Sunt, quibus doctrina hæc de *Generi-
bus ac Speciebus* textuum citra omne
jus et fas exosa est, cum tamen sit utilis-
sima. Unde *B. Carpozovius*, Parens, quam
optime: *Hæc quinque dicendi genere*, in-
quit, *perpetuo in mente haberi debent, ut ad*
unum ex illis, vel etiam plura, omnis textus
referri possit, si de ejus scopo cognoscere ali-
quis, & feliciter, quid reconditum in eo sit
quid item de eodem dici possit, indagare ve-
lit. *Hodæger. Memb. I. Aph. 3. §. 2.* Nec
minus bene *Magnif. Dn. D. Heberlinus*.
Horum generum scribit, in Textibus Bibli-
cis accurata consideratio non saltem conducit
ad sensum literalem, vel mentem Spiritus

tus Sancti eo feliciter indaganda; Sed imprimis etiam hunc usum habet, ut intelligat Ecclesiastes, quid in Tractatione & Applicatione ad Ecclesiam, quilibet textus naturalis sua potissimum exigat, an docendum, an refutandum, an corripiendum, vel admonendum, an erigendum sit. Vid. Ejus Manuductio ad Oratoriam Ecclesiast. Theologiae Practicae, ejusdemve Specimini, annexa, §. 9. per tot. Nos in praesenti hoc praecipue urgemus, quod hactenus tradita de Generibus, eorundemque Objectis ac Speciebus, si rite attendantur & observentur, facillimam scopi summaeque textus faciant cognitionem. Scopus enim ex Specie; Summa vero ex Objecto cum Specie conjuncto cognoscitur: Utrumque vero ad Inventionem Propositionis & Partitionis eo planiorem viam pandunt. Sic e. g. Evangelii Dominicæ I. Advent. Species est Narratio, ergo scopus, narrare. Objectum est introitus CHRISTI in Hierosolimam ultimus; Ex quo cum specie conjuncto oritur Summa totius Evangelii;

Nemlich/ es wird erzehlet/ Christi letzter
Einzug in Jerusalem. Item Job. III, 16.
*Species est Assertio, unde scopus, asserere,
informare, docere. Objectum est amor
DEI universalis. Utrumque dat sum-
mam: JESUS lehret von der allge-
meinen Liebe Gottes.*

Aph. VIII.

*Notandum, quod idem textus
ad varia nonnunquam re-
ferri possit Genera.*

In Scis.

s. I.

UT textus idem in pluribus simul sit
generibus, id contingere potest ei-
dem vel *totaliter* (h. e. quoad omnes,
quas continet, propositiones, simul sum-
tas) vel *partialiter* (h. e. quoad singulas,
quas continet, propositiones) spectato.
I. *Totaliter* spectatus considerari potest

(a.)

(1.) vel *Absolute & sine respectu ad contextum*, & sic ad unum tantum genus aliquod pertinebit v. g. *Col. I, 14.* est in genere *Didascalico*, quia continet *assertionem*, de facta per CHRISTUM redemptione nostra. Item *Eph. IV, 5. & 6.* absque respectu ad contextum considerati ad Genus *Didascalicum* spectant, quia *assertionem* continent de variis rebus credendis; vel *Relate & in respectu ad contextum*, & sic sæpiuscule ad plura genera spectabit. Sic *Col. I, 14.* si consideretur cum respectu ad contextum, et conferatur cum vers. 12., non, tam ad *Didascalicum*, quam *Pædeviticum*; item *Eph. IV, 5. & 6.* relate ad vers. 3. considerati itidem ad *Pædeviticum* Genus referendi sunt. (2.)

Porro *totaliter* spectatus textus considerari potest vel *secundum scopum scribentis aut referentis; vel secundum scopum dicentis vel loquentis.* Scopus hic ubi diversus, ad diversa quoque textus spectabit genera. Sic in verbis: *Sey getrost / mein Sohn / deine Sünde sind dir vergeben!*

Matth. IX, 2. Scopus scribentis Evangelistæ est *narrare*, quid factum sit; scopus vero *dicentis* vel *loquentis* JESU, *consolari* peccatorem: Atque hinc, pro diverso hoc scopo, modo ad *Didascalicum*, modo ad *Paracleticum* Genus erunt referenda. (3.) Textus *totaliter* spectatus *secundum diversa* etiam *objecta* considerari potest, ad quæ sermo in textu dirigitur. Sic Prot-Evangelium, *Gen. III, 15.* absolute spectatum *Didascaliam* de futuro *Messia* continet; Pro diverso tamen, ad quod dirigitur, objecto, ad aliud aliudque Genus referri potest. E. g. ad *Epanorthoticum*, si ad Serpentem seductorem; ad *Paracleticum* vero, si ad afflictos *Protoplastos* refertur.

§. II. II. *Partialiter* autem spectatus textus, secundum singulas nimirum propositiones, quas continet, sigillatim spectatus, duplici iterum modo variis inesse generibus potest. Nempe vel *ex intentione Spiritus Sancti primaria*, vel *citra eandem*. (1.) *Ex intentione Spiritus Sancti prima-*

primaria, cum id ratio scopi *primaria* requisivit, ut propositiones varii generis invicem misceantur. Sic cum in Evangelio II. Adv., Salvatoris nostri intentio esset, monstrare, quid unusquisque hominum observare debeat circa diem extremum, non poterat id uno dicendi genere commode absolvi, quapropter et varii generis propositiones permiscentur. Nam v. 25. 26. 27. prædicuntur partim signa, diem extremum immediate præcessura, partim asseritur & describitur ipse Adventus CHRISTI ad Judicium extremum gloriosus; Adeoque hi versus ad Genus *Didascalicum* pertinent. vers. 28. continetur adhortatio ad gaudium, de appropinquante redemptione habendum, hinc pertinet ad genus *Pædeviticum*; nisi forte illum ut promissionem quandam auxilii considerare, atque sic ad Genus *Paracleticum* referre velis. Versiculi sequentes a 29. ad 33. omnes ad *Didascalicum* genus referri possunt, quia continent asseriones, certitudinem

æm dici extremi stabilientes; utut versiculi 33. alterum hemistichium, atque etiam prius in respectu ad posterius sumtum, referri valeat ad Genus *Elencticum*, cum, negetur in eo, et refutetur Verbi Divini *παρέλευσις*. Versiculi 34. & 35. sunt Generis *Epanorthotici*, quia dehortantur a vitiis; ctsi v. 35. *absolute* & *citra* respectum ad superiora sumptus, itidem *assertivus*, adeoque *Didascalicus* sit. Versus denique 36. est rursus in Genere *Pædευτικο*, continet enim adhortationem ad Christianam vigilantiam, inspectis subinde argumentis cum explicantibus, tum probantibus. (2.) *Citra intentionem Spiritus Sancti primariam (primariam, inquam; cum affirmare nolim, aliquid in Sera S. occurrere etiam citra intentionem Spiritus Sancti secundariam)* unus aliquis textus, ratione diversarum partium, vel propositionum suarum, in pluribus Generibus esse potest, cum reperiantur in eo dicta, quæ *salvo* Spiritus Sancti *scope primario* abesse poterant. In
deter-

determinandis hujuscemodi Textibus caute procedendum est; Neque enim, nostro quidem judicio, huc referendi sunt, in quibus res ipsa non aliter postulavit, quam ut diversa permiscerentur genera, quippe quos ad prioris generis textus referri debere censemus. Cæterum ad horum textuum indolem rectius intelligendam faciunt v. g. *Job. IV, 2. XI, 51. 52. I. Tim. I, 15.* in quo verba ultima ostendunt, quid sit, citra intentionem Spiritus Sancti *primariam*, adeoque secundum intentionem *secundariam* tantum addi; Poterant enim illa omnia salva intentione primaria omitti. Dilucidum etiam textus ejusmodi exemplum videtur suppeditare *Phil. II, 12.* in quo Apostolus *primario* intendit *adhortari* Philipenses, ut cum timore ac tremore salutem suam operentur; Immiscet vero ad felicius permovendos animos, quod alias omittere poterat, laudes nempe ipsorum, per obedientiam ante hac Aposto-

lo exhibitam promeritas, ex Genere Didascalico.

Aph. IX.

*Hæc textuum ad unum, vel
plura genera, relatio in In-
ventione, Dispositione, Va-
riatione & Applicatione
suum usum exerit.*

ΕΥΔΕΟΙΣ.

§. I.

Quemadmodum maximus doctrinæ de Generibus textuum usus in *in-
ventione* cum primis conspicitur, quoniam eo ipso, dum summa textus hac ratione cognoscitur, etiam id cognoscitur, quid *materialiter & ordinarie* seu *analytica methodo* proponendum tractandumque veniat; Ita speciatim doctrina de relatione unius ejusdemque textus ad varia

ria

ria genera, *inventioni* non minus, quam *dispositioni*, *variationi* etiam atque *applicati-
oni*, suam utilitatem affert. Hoc ut
monstremus, commendamus regulas se-
quentes:

I. In textibus *totaliter & absolute* spe-
ctatis Genus dicendi in methodo
analytica semper idem manet.

II. In textibus *totaliter & relate* spe-
ctatis etiam *analytica* methodus
varia admittit genera.

III. In textibus, qui ex intentione
scribentis & loquentis diversa, item
pro diversis *objectis* diversimode
considerari possunt, *variatio disposi-
tio & applicatio* facilis est.

IV. In textibus, qui ex *intentione* Spi-
ritus Sancti *primaria* ad varia refe-
rendi sunt genera, *dispositio* facilis
est, cum omnium generum talis re-
ctissime habeatur ratio, ut homo-
genea jungantur, heterogenea
segregentur.

V. In textibus iisdem pragnantissimi

tantum vel dominantis in textu generis nonnunquam haberi ratio potest.

VI. In textibus *parcialiter* spectatis Genus dicendi ex intentione *secundaria* tantum admistum, non tantum non facile *prahabetur* alteri, quod ex intentione *primaria* adhibitum est, verum & plane *posthaberi* potest.

§. II. Illustranda hæc sunt brevissimis exemplis.

Sic secundum regulam I. ex *Col. I, 14.* proponere possum: *Jesus* den Erlöser; Die Lehre von der Erlösung Menschlichen Geschlechtes; Die Erlöseten des *HERN* 2c. ex *Eph. IV, 5. 6.* Das vielfache *Einig.* Unterschiedener Glaubens-*Sachen* bestätigte *Einigkeit* &c.

Ad Reg. II. ex *Col. I, 14.* non tantum aliqua ex modo allatis propositionibus *didascalicis* assumi potest, sed & excogitari quædam *Padevtica:*
Pauli

Pauli sonderbare Ursache zur Auffmunterung der Danckbarkeit gegen Gott. Ex Eph. IV, 5. 6. Pauli wichtige Gründe die Brüderliche Einigkeit zu pflegen.

Ad Reg. III. ex Matth. IX, 7. pro intentione scribentis Evangelistæ proponi poterat: Matthai kurze Beschreibung der Holdseligkeit Jesu gegen arme Sünder. Pro intentione loquentis: Den tröstenden Jesum. Der auffgerichtete Sünder. Ex Gen. III, 15. Das erste Evangelium. Die erste Lehre von Gottes Gnade; Oder die erste Predigt / von Menschl. Erlösung. Nobis aliquando in Vigiliis Anniversarii Annunciat. Mar. sacri placuit hæc propositio: Die erste Verkündigungs-Predigt. His subjunctis partibus: Die der erste Verkündigungs-Prediger also eintheile / daß er darinnen I. Dem leidigen Verführer Menschlichen Geschlechts

schlechts lauter Böses; II. Dem
armen verführten Menschlichen
Geschlechte lauter Gutes verkün-
dige: Quæ partitio vel dispositio ex
diversitate objectorum pendet.
Poterat etiam proponi: Der er-
schreckte/bestraffte/betrohete Men-
schen-Versührer. Item das getrü-
stete Menschliche Geschlechte. Der
nach seinem Fall wieder auffgerich-
tete Adam &c. &c. Ita facilitas *va-*
riationis & dispositionis patet. Quod
ad *applicationem*, quilibet videt
quam facile sit, cuiusvis generis
usum ex illiusmodi textibus erue-
re, cum prona sic ad *didascaliam* pa-
riter atque *elenchum*, ad *pædian* et-
iam & *epanorthosin*, itemque ad
paraclesin via pateat.

Ad IV. Reg. Evangelium II. Adv. fa-
cile sic disponitur, ut proponatur:
Die Predigt des H. Ern. Jesu vom
Jüngsten Tage: Darinnen er I.
Lehret. v. 25, 26, 27, 29, - 33. und zwar
(es. Von

(α. Von der vorhergehenden Zeichen Merckwürdigkeit v. 25. 26.

(β. Von seiner Zukunfft Beschaffenheit. v. 27.

(γ. Von des Jüngsten Tages Gewisheit. v. 29.-33.

II. Vermahnet α) zur Freude v. 28.

(β Zur Christlichen Fürsichtigkeit/ v. 36.

III. Warnet (α Für allerley Lastern/ v. 34.

(β Aus wichtigen Ursachen/ v. 34. & 35.

Ad Reg. V. Idem illud Evangelium ita pertractari posset, ut, quoniam genus *Didascalicum* in eo prædominari videtur, quasi posthabitis plane reliquis generibus, proponeretur: Die Lehre Jesu vom Jüngsten Tage/ da er lehret

α) Was man von dem Jüngsten Tage glauben;

β) Wie man gegen denselben leben solle.

Ad

Ad Reg. VI. ex *Phil. II, 12.* non tam
 quaedam *Didascalica*, quam *Pader-*
rica proponenda est propositio v. g.
 Pauli Auffmunterung zur Seelen-
 Hut. I. An wen sie ergehe. An die
 Philipper/ qui describuntur in ver-
 bis, præter *intentionem primariam*
 additis. II. Worin sie bestehe/ dar-
 rin/ daß er sie vermahnet zu Schaf-
 fen/ daß sie selig werden mit Furcht
 und Sittern. Vel si mavis adhuc
 magis posthabere illa verba, pro-
 pone: Die denen Philipperrn von
 Paulo anbefohlene Seelen-Ver-
 wahrung. I. Worinnen sie beste-
 he/ in Schaffen mit Furcht und Sit-
 tern. II. Worauff sie gehe? Auff
 das Seelig werden. Et illa verba
 in nudo & brevi Exordio specialis-
 simo proponi possunt.

CAP. V.

De

TRIPLICI TEXTUUM
ANALYSI.

Aphorismus unicus.

*Analysis Textuum triplex
est: Grammatica, Rhetorica,
Logica.*

ΞΥΔΕΩΣ.

§. I.

CUM propius subinde ad *inventionem* *thematicis* e textu proponendi, accedendum sit, hinc *scopo* & *summa* textus ratione hactenus dicta cognitis, sequitur, ut, quoad opus, triplex hæc instituat^rur *analysis*; quo sic in sententia, de scopo *summa*que concepta, certiores reddamur, vel, si opus, de eadem mutanda in tempore moneamur, de cætero etiam ad *eruenta* argumenta, in textu contenta, præparemur. §. II.

§. II. Resolutio textuum *Grammatica* in consideratione verborum ac vocum consistit, quæ in textibus continentur; tum *in se & seorsim*, quoad *accidentia sua Grammatica*, præcipue *emphaticam* sui & *variã acceptionem*, tum & ratione aut in *respectu aliarum vocum*, h. e. ratione *constructionis ac phraseologiæ*. Neque solum *Nomina & Verba*, sed & *alias partes orationis, præfixa & suffixa*, articulos *præ-vel postpositivos*, *particulasve cæteras* hic annotasse juvat, cum observatio horum *Syn-
categorematum* haud parum sæpe utilitatis habeat, & ad inquisitionem argumentorum faciat. In quem etiam finem præcipue resolutio hæc instituenda est.

§. III. Resolutio textuum *Rhetorica* consistit in observatione *Troporum & figurarum Rhetoricarum*, quæ in textibus occurrunt: Quibus accensentur integræ *parabolæ & similia*, omnesque *protases & apodoses*, si vel maxime, quod nonnunquam fit, *implicite* saltem in textibus contineantur. Hæc resolutio allegoricis præ-

præsertim inventionibus inservit, eademque feliciter exercere docet.

§. IV. Resolutio *Logica* a *B. Rivino* eleganter describitur quod sit quæ extrahit *thema* textus *principale*, sive propositionem primariam, sive sit unica, sive sint plures; & quamlibet resolvit ante omnia in *subjectum* & *predicatum* & utriusque *connexionem enunciativam*. Præterea *argumenta*, cum *explicantiis*, tum *illustrantiis*, cum *probantia*, tum *amplificantiis*, quotquot in textu vel patent vel latent, eruit. *Probantia* etiam cum primis, & alia quoque, in nova sua argumenta, sive *explicantiis* sive *alia*, resolvit, ac unumquodque probans in formam Syllogisticam redigit, ut sic appareat, *majorne* an *minor*, aut etiam *conclusio* in textu habeatur, & utrum una istarum propositionum ulterius vel explicetur, vel probeatur, vel illustretur vel amplificetur.

§. V. Jam si exemplis hæc illustranda essent, ex *Glassii Philologia Sacra*, ex *Geieri*, *Schmidii*que *Commentariis*, aliisque

isque complura afferri poterant. Præsertim Logicæ Analyseos exempla habet *Dietericus* in Evangel. *Wolderus* in Epistol. Domin. *Balduinus* in Epistolas Paulinas, &c.

§. VI. Ut nos hæc singula brevi quodam exemplo dilucidemus, sit textus *Psalms. CXXX, v. 5.* ad fin. Hic evolvantur, notentur certe,

(1.) In Analyfi *Grammatica* voces in vers. 5.

(α) *יְיָ* quod sit in Conj. Piel, seu gravi, cujus significatio plerumque *intensiva*, graviolem faciens significationis *דְּוָאָרָא*, plane ut se habent apud Latinos *frequentativa*, aut *desiderativa*, ut inquit *Baldovius* in *Medulla Grammat. Ebrææ Buxtorffio-Erpenio-Trostiana p. m. 100.* Atque sic eo majorem intensioremque *Davidis* expectationem fuisse, demonstrari poterit, non vulgarem sperandi rationem, aut solo ore jactitatum, sed certam in DEUM, con-

constantemque, ac in intima
 cordis penetrantem fiduciam. Por-
 ro perpendatur *varia illius acceptio*,
 ea præcipue, quæ ex *varia ejus in-
 terpretatione germanica* potest colli-
 gi. Hæc, si non alio, hoc certe
 modo indagabitur: Evolvatur Ra-
 dix $\eta\eta\eta$ in *Concordantiis Hebr. Græc.
 Germ. Lanckisbii Minoribus* p. 322.
 Ibi invenies varias, easque elegan-
 tissimas, maximeque emphaticas
 acceptiones. V. g. vertitur per: *Be-
 gehren/ Erhaschen/ Hoffen/ Sam-
 len/ Trösten/ Verlassen/ Versehen/
 Warten*. Jam evolvantur singu-
 la hæc verba in opere Concordan-
 tiarum Ejusdem Autoris Majori,
 ibi invenies loca, in quibus B. Lu-
 therus radicem ita vertit, quæ va-
 rias & elegantissimas suppedita-
 bunt differendi & explicandi ratio-
 nes. E. g. *Ex translatione prima:*
Gonst heißt das hier befindliche
Wort auch so viel/ als *Begehren/*
 wie

wie es also der sel. Vater Lutherus
Thren. 11, 16. übersehet/ da die Fein-
 de des verderbten Volckes oder Kö-
 nigreichs Juda also frolocken:
 Heh/ wir haben sie vertilget?
 Das ist der Tag/ des wir ha-
 ben begehret / wir habens er-
 langt / wir habens erlebt!
 Wie nun die Feinde des Volckes
 Gottes dieses unglücklichen Ta-
 ges der Juden/ mit grosser Begier-
 de und Verlangen gewartet / und
 begehret; Also wil hier David mit
 diesen nachdrücklichen Worte eine
 ebenmäßige grosse Begierde und
 Verlangen in seinem Harren auff
 Gott andeuten. Und ja freylich
 werden die Feinde des Volckes
 Gottes nimmermehr so sehr des
 Untergangs desselben / als David
 der Hülffe und des Trostes seines
 Gottes gewartet oder begehret
 haben.

Ex

Ex interpretatione secunda: In unser
 teutſchon Bibel giebt es der ſel. Lu-
 therus auch einmahl durch erha-
 ſchen. Denn im 56. *Psalm. v. 7.* be-
 ſchreibt David ſeine Feinde alſo:
**Sie halten zu hauſſ und lau-
 ren/ und haben acht auff mei-
 ne Ferſen/ wie ſie meine Seele
 erhaſchen! Traun! H. L./ wir
 werden dem frommen David nicht
 unrecht thun/ ſo wir ſeinen Wor-
 ten allhier eine ſolche Meynung bey-
 legen/ daß er dadurch ſo viel an den
 Tag legen wolle/ wie er durch ſein
 Harren/ beſtändiges Hoffen und
 Warten/ die Seele und das Herz
 ſeines Gottes endlich ſchon ein-
 mahl zu erhaſchen und zu nehmen
 gedencke/ daß es gegen ihm brechen/
 und ſich ſeiner erbarmen werde
 müſſen.**

*Ex interpretatione quarta, (neque e-
 nim opus est, aut fieri ſemper pot-
 est,*

F

est,

est, ut omnes omnino interpreta-
 tiones afferantur aut evolvantur;
 praesertim cum hic τὸ Hoffen ali-
 quoties in textu ipsum occurrat.)
 Andreer Orten heist es so viel/
 als sich eines getrösten; denn so
 spricht David *Psal. XXXIX, 8.*
 Nun HErr/ wes sol ich mich
 trösten? Daraus abzunehmen/
 daß wenn David hier saget: Ich
 harre des HErrn/ wie er sich
 bey seinem Hoffen und Harren auff
 Gott/ zugleich auch desselben ge-
 tröste/ und gewiß versichert lebe/
 Gott werde doch endlich sein Trost
 werden.

Ex interpretatione quinta: Zweymahl
 giebt das hier befindliche Wort un-
 ser sel. Lutherus durch Samlen/ als
Gen. I, 9. und *Jer. III, 17.* obwohl in
 andern Conjugationen; daraus wir
 abnehmen können/ daß David in
 seinem Harren auff dem HErrn/
 theils

theils alle seine Gedancken und Begierden zusammen gefast und gesamlet/ und sie in gläubiger Zuversicht auff seinen Gott gerichtet; theils/ daß er alles/ was er in oder an seinem Gott gefunden/ gleichsam zusammen gefasset und gesamlet/ und sich in seinem Harren darauff gegründet/ als da ist Gottes Güte/ Liebe/ Barmherzigkeit/ Wahrheit/ Allmacht/ Allwissenheit/ Allgegenwart/ Weisheit/ Gerechtigkeit/ und dergleichen Eigenschaften Gottes mehr; durch deren reiffliche Betrachtung ein Mensch in seinem Vertrauen zu Gott kan gestärcket und befestiget werden.

(β) הַיְהוָה de quo nomine DEI ἀνονω-
νῆτω Philologorum annotationes
infinitæ occurrunt. Ex quibus
observabimus tantum tres: α) No-
men hoc esse omnibus SS. Trinita-
tis personis commune. β) Denota-
re essentiam DEI αὐτογενῆ, a se ipsa

existentem, omniumque aliarum
 essentiarum originem & conser-
 vatricem. γ) Haberi ab Hebraeis
 communiter pro nomine *gratia*,
 sicut e contrario nomen *Elohim* sit
 nomen *judicii*. Hæc triplex obser-
 vatio talem tibi materiam dicendi
 suppeditabit: David/wenn er sagt:
 Ich harre des HErrn/ verstehet
 dadurch den Dreyeinigen wahren
 Gott/ Vater/ Sohn/ und Heil.
 Geist; Sintemahl von einer jegli-
 chen Person dieser heiligen und hoch-
 gelobten Dreyeinigkeit der hier be-
 findliche hohe Name/ Jehovah, in
 Göttlicher Schrift gebrauchet
 wird; Wiewohl er/ das einige und
 unzertrennliche Wesen/solcher sonst
 warhafftig von einander unter-
 schiedenen Dreyen Personen/ an-
 zudeuten/ nur in numero singulari,
 oder in der einzeln Zahl redet/ und
 saget/ nicht: Ich harre der Herren;
 sondern: Ich harre des HErrn;
 denn

denn er wuste wohl / daß / obwohl
 Drey warhafftig unterschiedene
 Personen in der heiligen Drey-
 einigkeit wären / der Vater / der
 Sohn und der Heil. Geist; ob
 auch wohl der Vater HErr / der
 Sohn HErr / der Heil. Geist auch
 HErr sey; Dennoch wären nicht
 drey HErrn / sondern nur ein
 HErr / wie unser Athanasianisch
 Symbolum redet; weil eben der
 HErr / der der Vater ist / auch der
 Sohn ist / und der HErr / der der
 Vater und der Sohn ist / der ist
 auch der Heil. Geist: Denn alle
 Drey sind Eins 1. Job. V, 7. Und
 warum / wil David hinzusetzen /
 wolte ich nicht auff diesen HErrn
 harren? Ist er doch der HErr / der
 sein Wesen von sich selber / und al-
 len andern Dingen ihr Wesen ge-
 geben hat / und einzig und allein er-
 halten kan und muß: Welcher also
 auch der Essentiator Optimus

Max. ist/ der auch mir mein Leben/
 und Wesen/ Leib/ Seele/ Augen/
 Ohren/ Vernunft und alle Glieder
 gegeben hat/ und noch erhält/ darzu
 reichlich und täglich versorget/ wie
 der alle Fährlichkeit beschirmet/ und
 für allen Ubel behütet und bewahrt
 ret! Wes sollte ich nun seliger haben?
 Wem sollte ich sicherer vertrauen?
 Auf wem sollte ich mich besser
 verlassen können? Ist es an dem
 was die Hebräer/ sonderlich die Ca-
 balisten unter ihnen/ anmercken/ daß
 dieser Nahme/ Jehovah, der Gna-
 den Nahme Gottes sey/ der nicht
 gebrauchet werde/ als da wo von der
 Gnade Gottes gehandelt werde/
 gleichwie sie hingegen den Göttli-
 chen Nahmen Elohim zu einen sol-
 chen Nahmen machen/ der nur an
 denen Orten zu finden sey/ wo von
 Göttlicher Gerechtigkeit und
 Zorn-Gerichten geredet werde.
 So möchte man sagen/ David habe
 hier

hier mit Fleiß diesen Gnaden-Nah-
men Gottes / aus so vielen andern
Göttlichen Nahmen / ausgesuchet / um
hiermit anzuzeigen / daß er unter an-
dern deswegen auff seinen Gott har-
re / traue und baue / weil er so gnädig /
barmherzig / gedultig und von so groß-
ser Güte und Treue sey / daß er Gnade
erweise in tausend Glied / und vergebe
Missethat / Ubertretung und Sünden /
wie er sich selbst unter solchen Nah-
men also offenbaret / *Exod. XXXIV, 6.*
mit welchen Orte auch die Hebräer
diese ihre Observation behaupten wol-
len.

- γ) **יְהוָה**. De hoc notetur, quod modo
*totum hominem, modo rationalem ejus
animam, modo vires animæ ac facul-
tates omnes significet.* Hinc: David
wil so viel sagen: Ich harre des
Herrn / nicht nur etwa mit dem Mun-
de und äußerlichen Bekantnuß / son-
dern mit meiner Seele / mit allen
Kräften und Vermögen / Gedanken
F 4 und

und Begierden meiner Seele; ja der ganze Ich harret auff den Herrn. Ubi occasio suppeditaretur ad quendam μεγαισμόν oratorium, in quo singulis membris corporis certa quaedam sperandi ratio tribui posset, sic facile deducendum, si quidem infiti uti ratio hic loci pateretur.

♫) הוֹחֵלֵתִי. Obs. (1) quod conjugatio *Hiphil*, in qua h. l. reperitur, *translativam* alias seu *transitivam* habeat significationem, hic vero illa significatione applicari nequeat. *Translative* enim idem est, ac *sperare fecit Psalm. CXLIX, 49.* quod vero *in sperantem ipsum* non quadrat, qui tamen hoc verbo de se ipso hic utitur. Quod et *Lutherus* facile animadvertit, atque adeo recte, praesertim cum Verbum hoc in *Kal* sit inusitatum, in significatione *Kalica*, per *Hoffen*/reddidit. Alias quoque alibi interpretatus est, per *beharren/erwarten / gewarten / harren / mühen/ &c.* locis in *Concordantialibus* *Lanckisch*

ekischii Bibliis facile reperiendis. Ex
prima ergo translatione ita fieri pote-
 rat vocis mentisque Davidicæ decla-
 ratio: Dort fragt Hiob / c. VI, II. in
 seinem schweren Leiden gar kläglich:
**Was ist meine Krafft / daß ich
 möge beharren?** Da er eben das
 hier befindliche Wort brauchet / und
 so viel sagen wil: Wo sol ich Kräfte/
 wo sol ich Vermögen hernehmen / un-
 ter diesen Zentner-schweren Elend und
 Jammer auszuhalten / oder auszu-
 dauern? Unser David / H. L. / war
 zwar auch seiner Sünden wegen in
 groß Jammer und Elend kommen;
 doch durffte er nicht so eine klägliche
 Frage anstellen: **Was ist meine
 Krafft / daß ich möge beharren?**
 Denn er wuste wohl, wo er Krafft und
 Stärke hernehmen sollte / in solchen
 seinen Herzens-Kümmernuß auszu-
 dauern / und dasselbe zu überwinden.
 Herr / wolte er sagen / dein Wort ist's /
 auff das ich hoffe; das / das / sol meine
 F 5 Krafft

Krafft seyn/ daß ich beharren möge.
 Ex translatione *secunda*: Denen Ge-
 lehrten ist bekand/ daß das in der
 Sprache des H. Geistes allhier bes-
 findliche Wort/ (wiewohl in einer an-
 dern Conjugation, mit welcher es doch
 einerley Bedeutung hat) auch so viel
 als erwarten heisse: Also sagt der
 Prophet Micha: Ich wil auff den
 HERRN schauen/ und des GOT-
 tes meines Heyls erwarten;
 Mein GOTT wird mich hören.
 c. VII. 7. Als wolte er sagen: Ob es
 gleich lange währet/ ehe ich von GOTT
 erhöret werde/ wil ich dennoch in
 meiner Hoffnung/ Zuversicht und Ge-
 bet/ nicht laß noch müde werden/ son-
 dern der Zeit und Stunde meines ge-
 treuen GOTTes/ der alles mein Creuß
 und Elend zu lauter Heyl und Seelig-
 keit lencken und wenden kan/ mit Ge-
 dult erwarten. Nicht anders war-
 te in unsern Teyte andeuten/ daß er
 auch

auch so lange auff das Himmel-feste
 Wort / seines Gottes trauen und
 bauen / glauben und hoffen wolle / bis
 ihm geholffen werde. Spricht nach
 der andern Uebersetzung der Bibel / so
 wir von unserm sel. Luthero iezunder
 täglich zugebrauchen pflegen / der hoch-
 geplagte Hiob aus Menschlicher
 Schwachheit und Ungedult : **Siehe!**
Gott wird mich doch erwür-
 gen / und ich kan es nicht erwar-
 ten ! *Job. XIII, 15.* So entschliesset sich
 David allhier eines bessern / und saget /
 er hoffe und warte beständig auff das
 Wort Gottes / und die darinnen ver-
 sprochene Gnade und Hülffe / und ob
 es noch so oft das Anschen gewönne /
 daß ihn Gott erwürgen wolte. Doch
 es ist Hiob und David ganz eines
 Sinnes / wenn man Hiobs Worte et-
 was eigentlicher ansiehet / wie sie der
 Chaldäische / Syrische und Arabische
 Dolmetscher / auch der Vulgatus / und

Junius und Tremellius angesehen / die
es alle also gegeben: Wenn mich
auch der Herr tödten würde/
wolte ich dennoch auff ihn hoffen.
Welche Uebersetzung sich auch selbst
unser Lutherus an unterschiedenen
Orten gefallen lassen / als Tom. 8. Al-
tenb. f. 565. Tom. 9. p. 595. 614.
717. 1022. 1151. 1247. 1384. Vid. B.
Dn. D. Olearius in der Bibl. Erlä-
rung. ad h. l.

In versiculo 6. pari observatione atten-
datur vox אֲרִי, in versiculo 7.
יִשְׂרָאֵל; item הַחֲסֵד; porro יְהִרְבֵּה;
nec non פְּרוּת. In versiculo 8. pra-
ecipue ultima nempe עֵינֹתַי, quas
omnes hic enodare nimis longum, ali-
as vero perfacile foret.

(2.) In analysi *Rhetorica* observentur
a.) *Synonymica* locutiones v. 5. & 6.
contentæ, ardentissimum constan-
tissimumque expectandi sperandi-
que studium Davidis designantes.

(B.)

- β.) *Incrementum*, quadam *anaphora* & *Polyptoti* specie mixtum, in textu originali præcipue v. 5. conspicua.
- γ.) *Synecdochica* animæ pro omnibus suis facultatibus usurpatio.
- δ.) *Metonymia Cause* pro Effectu in voce *Jehovah*. Nam non tam ipse JEHOVAH, quam ejus auxilium atque gratia, a Davide expectabatur.
- ε.) *Metonymia Continentis* pro *Contento* in voce *Verbum*. Neque enim tam in ipso Verbo seu Volumine Verbi Divini, quam contentis in eodem promissionibus DEI gratiosis, spes Davidica nitebatur. Unde novus emergit tropus, *Synecochis* nempe *totius* pro *parte*; Non enim meris *promissionibus* DEI gratiosis, sed multis etiam *comminationibus* ac *exprobrationibus* Verbum DEI repletum est, ut de aliis taceamus. Porro, et speciatim ex versu 6. obf.
- ζ.) *Apodosis* carens *protasi*. Integra enim similitudo hic latens sic habet:
- F. 7 Quem-

Quemadmodum excubitores anxie expectant tempus matutinum, ut post excubias quiescant, præsertim ubi jam diu iisdem excubandum fuit: Ita ego auroram gratiæ divinæ anxie expecto, ut exantlatis diurnis tristitiarum mearum vigiliis, in DEO meo acquiescere valeam.

7.) Non negligenda plane foret Paronomasia vocum **מְשָׁרִים** & **שְׁמָרִים**, si prior ex mente B. Geieri sumenda esset nominaliter, posterior vero participialiter. David vergleicht sich nicht mit Wächtern so nur den Nahmen/ aber ohne That/ führen/ sondern mit solchen/ die warhafftige/ rechte wachende Wächter sind / welche also der Morgen-Röthe mit wachenden / oder wachsammen Augen erwarten/ und so lange darnach sehen / biß sie dieselbe erschehen: Drum spielt er in seiner Sprache so artig mit denen Wörtern/ wie ein jedweder Gelehrter selber anmercken kan.

In

In versiculo 8. & 9. not.

θ.) *metaphorica* acceptio Rad. **קָדַם** *rede-*
mit, quæ alias communiter de re-
 demtione servorum & agrorum
 oppigneratorum accipitur. Vid.
Concordant. in vocibus: *Lösen/ Er-*
lösen/ & Cognatis. Hæc redimen-
 di ratio, cum interventu pretii; cu-
 juspiam, facta fuerit, elegantem
 suppeditat occasionem ad demon-
 strandum hujus, a Davide laudatæ,
 redemptionis modum, quod nem-
 pe hæc quoque interventu pretio-
 fissimi Sanguinis Theanthropici
 fieri debuerit. *I. Petr. I, 18. 19.* Ut
 taceam, quod observatio hæc ad e-
 legantissimam nostri cum servis
 comparisonem (natura enim su-
 mus servi peccati *Rom. VI, 17.*)
 concionaturum manu quasi du-
 cere valeat.

ι.) In v. 8. facta a potiori denomina-
 tio in voce *Israel* notetur. Neque
 enim solum *Israelem*, proprie vel me-
 tapho-

rapprochate acceptum, sed totum genus humanum hic David innuit. Fallor, an ex adductis jam liquet, neque hanc Analyfin Rhetoricam inutiliter institui, sed variam ad dicendum de textu occasionem præbere.

(3.) Quod ad Analyfin *Logicam* horum versuum attinet, facile perspicitur, duplex in iis *thema principale* reperiri. *Primum* est: *Ego David expecto Jehovam*. Hujus propositionis *Subiectum* bis latet in *verbis Prima pers.*; bis etiam in voce *anima mea*. *Predicatum* est *expecto*, unde connexionem *affirmative* enunciativam esse ad oculum patet. *Aterum* *thema principale* est: *Israel expectare debet Dominum*. Ubi *Subiectum* *Israel*; *Predicatum* *expectare debet* h. e. vi excitationis & adhortationis meæ obstridus est, ut expectet Dominum: Unde patet rursus affirmativa prædicati cum *Subiecto* connexio. Additur *triplex argumentum probans*. *Primum* est, quo-

niam

niam apud DEUM gratia. Secundum, quia apud illum multa redemptio. Tertium, quia multa apud illum redemptio, speciatim ab omnibus iniquitatibus.

Poterant hic accuratius argumenta erui; sed operam illam sequenti capiti reservandam esse putavimus.

CAP. VI.

De

ARGUMENTIS ET TEXTU ERUENDIS.

Aph. I.

*Argumenta e textu eruenda
vocantur alias Innata, et
contradistinguntur Illa-
tis.*

Ἐκθεσις.

Post analysin hanc triplicem, de Argumentis Textui *innatis*, sollicitus esse

se debet concionaturus, quæ, ubi non
 sufficiunt, de *illatis* quoque cogitare pot-
 est. Sunt autem argumenta h. l., gene-
 ratim loquendo, nil aliud, quam ejus-
 modi in Textu latentia, vel aliunde con-
 quista momenta, quibus Thema in textu
 contentum, vel ex eo, propositum, vel *ex-
 plicatur*, vel *probat*, vel *illustratur*, vel *am-
 plificatur*. Unde cognoscitur distinctio in
 argumenta *innata & illata*. Quorum illa
 sunt, quæ in textu, sive *explicite*, sive *im-
 plicite* continentur; *Hæc* vero, quæ in
 textu quidem ipso non continentur, sed
 aliunde tamen assumpta, ad thematis in
 textu contenti, vel ex eodem propositi,
explicationem, probationem, illustrationem
 vel *amplificationem* uberiores faciunt.
Priora vocantur etiam *Propria & Interna*,
 & cum primis h. l. sunt attendenda. Por-
 teriora dicuntur *Aliena & Externa*, non
 ratione *thematis*, sed ratione *textus*; &
 non, nisi ubi *innata* haud sufficiunt, ad-
 hibenda sunt.

Aph.

*Argumenta innata pariter ac
illata, quadruplicis sunt
generis: Nempe vel Expli-
cantia, vel Probantia, vel
Illustrantia, vel Amplifi-
cantia.*

ΕΥΘΕΟΥ.

§. I.

Explicantia sunt, quæ rem per circum-
stantias explicant, h. e. sive per ante-
cedentia, sive per concomitantia, sive per
consequentia. Habentur illæ circum-
stantiæ maximam partem in versiculo:
*Quis? Quid? Ubi? Quibus auxiliis?
Cur? Quomodo? Quando?* In quo versu-
culo (1) *Quis?* notat *Subiectum* agens,
vel patiens, diciturque nonnullis *Subje-
ctum Propositionis*. (2) *Quid?* *Actio-
nem* vel *Passionem* cum *Objecto* suo, si quod
habet,

habet, vel adest; vel *Predicatum* quodcunque in propositione. (3) *Ubi?* Locum, sive *proprie* sive *analogice* sic dictum. (4) *Auxilia*, agendi vel patiendi *media* vel *adminicula*, *instrumenta*, consortia item & societates designant. (5) *Cur?* *Finem* *explicationis* loco adductum notat. Si enim ut argumentum *movens* vel *probans* adducatur, non ad argumenta *explicantia*, sed *probantia* referendus est. Huc spectant & *incitamenta*, *irritamenta*, *occasio* &c. (6) Per *Quomodo*, præter modum actionis vel passionis, etiam *antecedentia* & *consequentia*, intelliguntur. (7) Per *Quando* denique circumstantia *temporis*, vel *analogi* ejuspiam denotatur. Sunt vero & alia, quæ huc spectant. V. g. *Derivatio Vocis*, *Nominis Expositio*, Quælibet *descriptio*, *Divisio*, præcipue *Objectum*, circa quod actio aliqua vel passio suscipi potest, quod vel *Reale* esse, vel *Personale*, aliunde notum est. Addunt alii adhuc alia. E. g. *Cujus?* *Cui?* *Qua parte?* *Quamdiu?* *Quoties?* *Qua facilitate?* *Quot?*
Quo-

Quotus? Quorum argumentorum exempla in textibus Biblicis utique haud raro occurrunt. Atque hæc momenta singula, quotquot in textu deprehenduntur, analysis Logica e Textu eruit, quo ordine, nil refert; Optimus ille est, qui a Spiritu Sancto in textu, vel ab ordine rei naturali, suppeditatur.

§. II. *Probantia* Argumenta, quæ accurate loquendo, *affirmata* vel *negata* rei rationem vel confirmationem continent, pro diversis Causarum vel Textuum generibus diversa sunt. Habet enim quodlibet Genus peculiaris sua argumenta, ut cum *Hülsemanno* optime docuit *B. Rivinus* l. c. p. 55. sqq. quem & hic sequi non ingratum erit. Desumit E. argumenta

I. Didascalicum Genus

1. Ab affirmante Scripturæ dicto. *Matth.* 1, 23. *Matth.* XXI, 5.
2. A Consequentia legitima, *Matth.* XXII, 32. *I. Cor.* XV, 22.

3. A

3. A Congruo & Possibili. *Eph. III, 20.*
II. Tim. I, 12. 1.
4. A Glorioso in DEUM. *Rom. III, 4.*
5. A Confessione Adversariorum. *Act.*
XVII, 28. 2.
6. Ab analogia, quam Paulus commen-
dat *Rom. XII, 7.* Vid. *Rom. III. 23. 24.* 3.
7. A typo. *Job. III, 14. 15.* 4.

II. Elencticum Genus

1. A contrario Scripturæ dicto. *Matth.*
IV, 4. 7. 10. 5.
2. Ab illegitima Consequencia. *Rom.*
III, 3. 6.
3. Ab absurdo. *Gal. II, 21.*
4. A blasphemo. *Gal. II, 17. I. Job. I, 10.*
5. A contradictione ipsorum adversariorum, vi cuius ipsi sibi contrarii sunt.
Gal. III. 2. 5. Luc. XI, 19. 7.
6. Addi potest analogiæ læsio. *I. Cor.*
XV, 13-18. 8.

III. Pædevticum Genus

1. A Mandato, vel *explicite*, vel *implicite* tali. *Act. XVII, 30. Psalm. CXXX, 7.*
2. Ab æquitate naturali. *I. Job. IV, 19.*
3. A necessitate, *Rom. XIII, 5. I. Cor. VII, 26.*
4. Ab honesto & glorioso, *ratione DEI, I. Pet. IV, 11. ratione Piorum, Phil. IV, 8. ratione Ministrorum Verbi, Phil. II, 16.*
5. A Jucundo *apud DEUM. Sirac. XXV, 1. Col. III, 20. apud homines in genere. Sir. XXV, 1. Psalm. CXXXIII, 1. apud angelos. Psalm. XXXIV, 8. apud Pastores Ecclesie. Phil. II, 2. apud Pios homines in specie. Psalm. CVII, 42.*
6. Ab utili. *Psalm. XLI, 1. Dan. IV, 24. Rom. XII, 20.*
7. A facili, *Matth. XI, 29. 30. Phil. II, 13.*
8. Ab exemplo piorum, *Jac. V, 10. 11. vel ipsius DEI, Matth. XI, 29. Luc. VI, 36. Matth. V, 44. 45. vel impiorum contrario. I. Job. III, 12.*
9. Ab afflictione & prostratione piis adversantium, *I. Pet. III, 16.*

10. A

10. A damno, si omittatur, quod sua-
detur. *Ebr. XIII, 4. 17.*

IV. Epanorthoticum Genus

1. Ab Interdicto, vel expresso, vel im-
plicito. *I. Pet. II. 2. Matth. VII, 15.*
2. A pugna cum æquitate naturali, sive
ab iniquo. *Malach. I, 6. Gen. XIII, 18.*
3. A non-necessario, *Matth. VI, 32. 34.*
Luc. XII, 11, 12.
4. Ab indecoro & turpi, vel ratione DEI
Rom. II, 23. 24. vel ratione peccantis I. Cor.
V, 6.
5. Ab injueundo, ratione DEI, Angele-
rum, hominum. *Mich. VI, 10. Amos VI,*
21. Eph. IV, 30. Exod. XXIII, 21.
6. A vano, inutili & frustraneo. *Matth.*
VI, 27.
7. A difficili & molesto, *Act. IX, 5.*
8. A Damno, *Gal. V, 21.*
9. Ab exemplis DEI, vel piorum, contra
riis. *Jer. XXX, per tot. vel impiorum si-*
milibus, *I. Cor. X, 7.*
10. A gaudio Diaboli, *Job. VIII, 44.*

11. Ab utili, si omittatur, quod dissuadetur. *Jerem. XXVII, 11. Ebr. X. 35.*

V. Paracleticum Genus.

1. A DEI misericordia, *Psalms. CIII, 8. 2° 11. 13. Mich. VII, 19. Rom. V. 20.*
2. A CHRISTI merito & intercessione. *Rom. VIII, 32. 34. conf. Rom, V, 21.*
3. Ab asistentia Spiritus Sancti, *Rom. VIII, 26.*
4. A DEI providentia, partim circa mali permissionem. *Psalms. LXVIII. 20. Job. I, 20. Moderationem. I. Cor. X, 13. ablationem, Psalms. LXVIII, 21. XLII, v. ult. XIII. v. ult. Huc referri vult B. Rivinus argumentum a DEI praesentia et auxilio desumptum, Psalms. XXIII, 4. Esa. XLI, 10. 14.*
5. A Communi sorte piorum. *I. Petr. V, 9. Cap. IV, 12.*
6. Ab Exemplo CHRISTI, *Matth. X, 25. Job. XV, 18-20. Propbetarum. Matth. V, 12. aliorum afflictorum Jac. V, 11.*
7. Ab utilitate crucis, *Ebr. XII, 11. I. Cor. XI, 32.*

- XI, 32. ejusque lato exitu, *II. Cor. IV, 17. 18. Job. XVI, 20. 22.*
8. A brevitate & levitate Crucis. *II. Cor. IV, 17.*
9. A bonitate causæ, *Matth. V, 10. 11. I. Petr. III, 14. 16.*
10. Ab excellentia futuræ gloriæ. *II. Cor. IV, 17. Rom. VIII, 18.* Addit *B. Rivinus* argumentum ab exitio hostium *Pf. III, 8. Psalm. LIV, 7. Psalm. LV, 19. 20. 24.* Addimus nos argumenta, ab omnipotentia divina, *Pfalm. LXXVII, 11.* Ab amore DEI, *Tob. XII, 13.* A fidelitate DEI, *I. Cor. X, 13.* Ab inevitabili vel necessario, *Pfalm. LXXVII, 11. Act. XIV, 22.* Quibus sine dubio alia adhuc adjungi possunt. V. g. ab omniscientia, *Fer. XV, 15.* a Benevolentia olim exhibita, vel communiter exhiberi solita, *Pfalm. LXXXV, 2. 3.* Ab æquo, *Fer. XV, 16.* A Veracitate DEI, *Pfalm. CXLIII, 1. &c.*
- §. III. Argumenta *Illustrantia*, de quibus consequens est, ut dicamus, sunt ea, quæ propositum probatumque thema uberior

uberius declarant, sive illustrant. Ut faciunt

α) *dicta & exempla*, ea intentione allata, ut thesin tantum declarent, non vero simul probent. *Matth. VIII, 17. II. Tim. III, 8.*

β) *Similia*, qualibus textibus. Canticum Canticorum præcipue abundat. Refer huc omnes *metaphoricas* locutiones, *Prov. XXV, 21. Rom. XII, 20. Allegorias I. Cor. IX, 9. Parabolas*, quarum pleni sermones CHRISTI sunt. *Comparationes. Esa. LV, 10. 11. Typos Job. III, 14.*

§. IV. Argumenta denique *Amplificancia*, utut raro adhibeantur a Spiritu S. in Sacra S., adhibentur tamen aliquando; Unde haud injuria speciem *innatorum* argumentorum constituunt, nec plane pro illis tantum habenda sunt, quæ aliunde desumuntur. Sunt autem ea, quæ textus thesin nec *explicant*, nec *probant*, nec *illustrant*, sed nude *amplificant*, & fusius deducunt. Exemplum habe-

habemus *Job. XI, 51. 52.* respectu thematis principalis v. 47. & 53. contenti.

§. V. Promissi memores, quod sub finem præcedentis Capituli dedimus, hanc de eruendis argumentis doctrinam brevi exemplo collustrabimus, eopse a textu CXXX. adhibuimus. Repetendum vero, quod duplex reperiatur thema principale in quatuor illis illius Psalmi versiculis ultimis.

Primum erat: Ego expecto Dominum.

Hujus thematis argumenta

(1.) *Explicantia sunt:*

Quis? Ego, Anima mea, Ego, Anima mea.

Quid? Expecto, expectat, Spero; Objectum Personale expectationis vel spei: Dominus. Reale vero, Verbum Domini.

Quomodo? Ardenter: Anima namque mea expectat. Constantiter: ut constans repetitio & contestatio spei vel expectationis innuit.

(2.)

(2.) *Probantia* (ex classe argumentorum *Paracletici Generis* deducenda, cum ex contextu pateat, & per ipsam *expectationis* naturam cognoscatur, verba hæc esse consolatoria, quibus ipsum sese solatur David in suis calamitatibus) sunt desumpta v. g.

α) Ab *omnipotentia Divina*, in nomine *Jehova* subindigitata: Quid enim impossibile posset haberi illi, qui a se ipso est, & a quo omnia habent, quod habent.

β) A *benignitate Divina*, iterum in nomine *Jehova* subministrata, quod communiter habetur nomen *gratia*.

γ) A *Veracitate* DEI, ad quam respicit sine dubio David, dum ad *Verbum* Domini provocat. Potest.

δ) Addi argumentum, ab *equo* quasi desumptum, latens in quadruplici & emphatica spei contestatione, quam ideo a Davide fieri probabile est, ut monstret suam in sperando fiduci-

am, quia *aequum* sit & *justum* apud
DEUM, tam *ardenter* *constanterque*
sperantem non deserere.

3.) *Illustrantia* suppeditant quævis *tertia*
comparationis, quæ in *similitudine*, v. 6.
contenta, reperiuntur. Reperiuntur
autem

α) ratione *Subjectorum*, Excubitorum
nempe & Davidis. Ut enim illi
tales personæ sunt, quibus certæ
excubiæ sunt demandatæ; Ita &
Davidi spirituales animæ suæ de-
mandatæ erant excubiæ.

β) ratione *Actus*, qui est actualis ex-
cubatio. Ut veri excubitores actu
excubant. Ita & David non dicit
tantum se excubare spiritualiter
sed *revera* quoque excubat.

γ) Ratione *Temporis*, quod est *nocturnum*.
Ut enim excubitores *noctibus*
excubare solent. Ita David in
noctibus tristitiarum atque calamita-
tatum excubabat.

δ) Ratione *Objecti*, quod respectu ex-
cubito-

excubitorum est amabilis *aurora*; respectu Davidis *aurora gratia* & liberationis seu consolationis divinae.

ε) Ratione *Modi* excubationis. Ut enim excubitores *anxie, avide & constanter* expectant auroram; ita & Davidis expectatio *anxia* est *avida & constans*. Quod nunc

(4.) Denique Amplificantiæ argumenta attinet, ea in brevibus hisce versiculis vix præsumenda sunt. Interim per nos licebit, pro argumentis amplificantibus h. l. habere, cum *Synonymicas* illas sperandi descriptiones, tum *varias* illas ex consideratione vocum phrasumque, imo & argumentorum aliorum, *enatas meditationes*, ab ipso quippe textu, qui eas continet, quasi suppeditatas, & ad amplificandum sensum atque nervum illius haud parum facientes, ut ex exemplis, p. 119. & sqq. suppeditatis, dispalescit.

Alterum thema principale erat:

Israel expectare debet Dominum. Hujus

(1.) Argumenta *Explicantia* sunt:

- a) *Quis?* Israel
- β) *Quid?* expectare debet.
- γ) *Quem?* s. *Objectum.* Dominum.
- δ) *Quomodo?* ad exemplum Davidis, qui adhortatur, suoque laudatissimo exemplo præivit.

2.) Argumenta *Probantia* (ex Classe argumentorum *Padevticorum* desumenda, cum duplex hic versiculus ultimus, conjunctim sumtus, sit *adhortatorius*) sunt deducta v. g,

- a) A mandato *implicito*. Dum enim David adhortatur, DEUS, per Davidem loquens, implicite mandat.
- β) *Ab æquitate naturali*, in voce *Jehova*. Æquum enim est, ut in *Jehova* suo Israel spem omnem collocet.
- γ) Ab exemplo Pii Jacobi, cujus in nomine *Israel*, in mentem revocatur memoria: Gleichwie der fromme Jacob so beständig und feste traucte und bauete außf seinen Gott; daß er dadurch den Nahmen

men Israel/ gleichsam eines Besiegers und Überwinders Gottes erzielte; Also sollen alle/ die seine rechtschaffene Nachkommen seyn und heißen wollen/ nach desselben Gottwohlgefälligen Beyspiele dahin trachten/ daß sie mögen lernen/ wie sie mit wahren herrlichen Vertrauen/ Harren und Hoffen auff Gott rechte Israele/ d. i. gläubige Besieger und Überwinder des Allmächtigen und sonst unüberwindlichen Gottes werden mögen.

- ♫) Ab *Uili*, quorsum omnia referri possunt, quæ in reliquis verbis reperiuntur. Cui volupe est, unumquodvis horum momentorum in propositiones formales poterit convertere, & pari methodo argumenta explicantia, in iis contenta, eruere.

Aphor. III.

Argumenta illata, sive externa, sunt ea, quæ in ipso quidem textu non latent, thema tamen in textu, vel ex eo propositum, magis aut explicant, aut probant, aut illustrent, aut amplificent.

ΕΥΘΕΣΙΣ.

HActenus de argumentis textui innatis, quæ semel fideliter eruisse semper juvabit. Quod ad argumenta *illata*, sive *externa* attinet, de his notabis:

- (1.) Ea non, nisi ubi necessarium, & innata ad præsens negotium non sufficiunt, conquirenda esse.
- (2.) Esse vel *Rhetorica & Verbalia*, ac in præcipuis figuris Rhetoricis consistere; vel *Logica & Realia*, atque in translatione

latione theſeos ad hypotheſin, vel viceverſa, in translatione hypotheſeos ad theſin, ſive educatione Locorum Communium; in excuſſione uberiore cauſarum, adjunctorum, attributorum, circumſtantiarum &c. in dictis parallelis, exemplis ac ſimilibus aliunde deſumptis, in testimoniis item Patrum, dictariis que vel effatis piorum vel ſapientum etiam gentilium &c. contineri.

(3.) Ea vel ab aliis jam collecta eſſe, vel proprio ſtudio colligenda.

CAP. VI.

De

PORISMATIBUS E TEXTU ELICIENDIS.

Aph. I.

*Porismata in arte homiletica
nil aliud ſunt, quam pro-*
G 6
poſi-

positiones consecutaria, e textu vero sensu per bonam, etsi non semper Logicam, Consequentiam, fluentes & demonstrabiles.

Εκθεσις.

§. I.

ERtutis argumentis textui innatis, collectis etiam argumentis externis, portiora, quæ e textu fluunt, porismata confectionaturus elicere debet, per *aliquam*, etsi non præcise *Logicam* consequentiam. Sic collectio ab hypothese ad thesin, vel a particulari ad universale; vel ab eo, quod hic factum vel non factum, ad id quod communiter fiat, vel non fiat, bene locum tueri potest inter porismata, etsi vel maxime collectio non procedat formaliter vel Logice; sufficit, quod ad dogma theoreticum vel practicum, *Sæcæ S.*, vel Veritati generatim, non contrarium

trarium, instituatur. Quæ enim ad dogma, Sacræ S. vel veritati generatim contrarium, fit collectio, ea inter porismata locum non invenit.

§. II. Notandum porro, fontem erudiendi porismata genuinum, solum esse sensum Sacræ S. *verum & innatum*, h. e. sensum ejus a Spiritu S. *intentum*; non vero *falsum vel illatum*, h. e. illum, quem præter aut contra intentionem Spiritus Sancti, Textui sacro interpretes affinxerunt. De cætero non solum ex sensu *literali*, sed & *mystico*, cum uterque a Spiritu S. intendatur, erui porismata possunt. Cum vero ut plurimum sensus *mysticus* in textibus typicis, parabolicis, & allegoricis reperiatur, solícite observetur Canon: *Simile, typum, vel parabolam, non esse extendenda ultra tertium, a Spiritu S. intentum*. Sic male Sociniani typicos de Sacerdote summo textus eo trahunt, ac si CHRISTUS, antitypus Sacerdotis summi in V. T., etiam pro se, ut Sacerdos summus olim necesse habebat, offerre

G 7

debue-

debuerit. Et Pontificii ex parabola de Denario, laborantibus in vinea dato, pessime colligunt, vitam aeternam bonorum operum mercedem esse, proprie dictam.

Aphor. II.

Porismatum Genera sunt totidem, quot genera textuum.

Ex. 9015.

Sciendum, quod Porismata sint vel *Didascalica*, vel *Elenctica*, vel *Padevtica*, vel *Epanorthotica*, vel *Paracletica*. Horum pleraque, si non omnes, certe potiores Generum Species imitantur. Possunt enim aliqua dici *Affertoria*, *Descriptoria*, *Refutatoria*, *Disceptatoria*, *Exprobatoria*, *Adbortatoria*, *Commendatoria*, *Dehortatoria*, *Comminatoria*, *Consolatoria*, *Promissoria* &c. Atque hinc facilitas modi inveniendorum porismatum conspicitur. Nam videndum est concionaturorum

turo, num e textu per bonam confe-
quentiam certum aliquod fidei dogma,
vel existentia rei cuiuspiam probari, aut
essentia vel quidditas, sive formalis ratio
ejus describi; error aliquis refutari, de-
que eo disceptari; vel errantibus ex-
probrari; Num porro auditorium e
textu ad pietatem admoneri, eidem
virtus quæpiam commendari; vitium
contra dissuaderi, & ab eo per com-
minationes deterreri; vel denique ali-
quod e textu solatium deduci queat.
Videat, inquam, Concionaturus, num
tale quid e textu elici valeat, & singula
sibi annotet; sic enim nunquam deerit,
quod confectarii loco urgere possit, utut
pro *diversitate* illius, diversus quoque il-
lius sit *usus*, de quo mox uberius.

Aphor. III.

*Diversa hæc porismata di-
versi sunt usus.*

END

§. I.

UBi modo nunc dicto concionaturus porismata notaverit, videbit *alia* illorum cum *scopo* & *argumento* textus optime *convenire*, *alia* ab eodem paulisper recedere; Itemque *alia magis*, *alia minus* ad suum, quod proponere præsumsit, thema quadrare. Hinc illa, quæ *primi* & *terti* sunt generis, h. e. ea, quæ cum scopo & argumento textus suoque themate præ aliis conveniunt, ad *applicationem* vel *usus* præcipue; Illa vero, quæ *secundi* & *quarti* sunt generis, h. e. ea, quæ a scopo textus & themate proponendo paulisper recedunt, in *Traditione* ad *amplificationem* vel *Locos Communes* & *Digressiones* adhibere poterit.

§. II. Ut & hæc exemplo dilucidemus, præsupponamus a) concionaturum hoc sibi e textu hætenus resolutum, *Psal. CXXX. 5. ad fin.*, proponendum thema elegisse:

Das

David/ den Liebhaber der Hoffnung/ der

I. so wohl für seine eigene Person fest an der Hoffnung halte;

II. als auch andere neben sich dazu beweglich anhalte.

ß) In eruendis porismatibus talia concionaturo meletemata obvenisse, ut porismatum loco notaverit:

(1.) *Naturam & conditionem verae fiduciae consistere in indefessa quadam Domini expectatione, ut pateat exemplo Davidis, qui fiduciam suam, quam habet erga DEUM, contestaturus, de sua in Dominum expectatione multa h. l. verba faciat. v. 5. & 6.*

(2.) *DEUM esse. Dum enim David in DEUM sperat, eum esse necessario supponit. v. 5.*

(3.) *DEUM hunc esse Dominum a se existentem, omnibusque creaturis aliis essentias suas largientem & conservantem; Vnominis Jehova. v. 5.*

(4.) *Veram in DEUM fiduciam non in ore tan-*

tantum hominis, sed & anima eius & corde sedem habere, exemplo Davidis, qui dicit: Anima mea expectat Dominum. v. 5. 6.

(5.) *Complures ejusmodi hypocritas reperiri, qui quidem cum Davide gloriantur: Ich harredeß HErrn; Sed illud propria veritate de sese gloriari non valeant: Meine Seele harret. v. 5. 6.*

(6.) *Hominem rationali anima praditum esse, cum expectatio, spes & fiducia, proprie dicta, sint rationalium tantum creaturarum. v. 5. 6.*

(7.) *Objectum spei & fiduciae DEUM esse & ejus Verbum. v. 5. 6.*

(8.) *Non vero Angelos, B. Virgin. Mariam, Sanctos, aut alias ejusmodi res, in quas idololatrae, similesque, spem suam fiduciamque collocare assolent. v. 5. 6.*

(9.) *Dari aliquod Verbum DEI revelatum: Spes enim & fiducia a Davide in illud collocata, praesupponit ejus existentiam. v. 5.*

(10.) *Illud Verbum multis gratosis promissionibus*

tionibus plenum esse debere ; in his enim, non in comminationibus &c. spes vel fiducia ponitur. v. 5.

- (11.) *Verbo Divino fidem esse habendam indubitatum. Quomodo enim spem collocare poterimus in verbo, quod verum non esse putamus? v. 5.*
- (12.) *Cum spe & fiducia debere conjunctam esse patientiam, perinde ut Davidis spes & fiducia, excubitorum expectationi similis, cum patientia erat conjuncta. v. 6.*
- (13.) *Exemplo Davidis redargui, qui impatientes calamitatum moræque divinae, vel plane nullam, vel certe exiguam instantemque in DEUM fiduciam collocant. v. 6.*
- (14.) *Piis in longis saepe calamitatum tristarumve noctibus haerendum esse. v. 6.*
- (15.) *Finitis illis noctibus gratissimam tandem gratiæ divinae auroram orituram. v. 6.*
- (16.) *Ad eandem spem nobiscum alios quoque*

que excitandos esse, exemplo Davidis discimus. v. 7.

(17.) *Fugiendum esse illud nonnullorum, Davidico plane contrarium & vere Diabolicum institutum, quo afflictis additur afflictio, &, qua superest, spei vel fiducia scintillula prorsus extinguitur, atque sic ad desperationem saepe miseri deducuntur. v. 7.*

(18.) *Gratiam DEI multifariam esse, indefinita assertio innuit. v. 7.*

(19.) *Gratiam DEI seriam esse & ardentem, vox חסד indicat. v. 7.*

(20.) *Gratiam DEI nemini, in hac vita via constituto, esse denegandam, patet, quod David universum Israelem, inque illo quemlibet hominem ad fiduciam, in gratia DEI collocandam, adhortatur. v. 7.*

(21.) *Gratiam apud DEUM, non apud alium quempiam, querendam. v. 7.*

(22.) *DEUM esse redemptorem optimum, & opiculatorem in quibusvis calamitatibus certissimum, cum apud eum multa sit redemptio. v. 7.*

(23.)

- (23.) *Quicquid non est DEUS, redemptorem non vocari debere. v. 7. & 8.*
- (24.) *Redemptionem esse universalem ratione hominum pariter & ratione peccatorum. v. 8.*
- (25.) *Non electos tantum redemptos esse, quod affirmant Reformati. v. 8.*
- (26.) *Non ab aliquibus tantum nos redemptos esse peccatis, ut Pontificii asserunt. v. 8.*
- (27.) *Non opus esse Purgatorio, per quod purificemur a peccatis, cum ab omnibus peccatis nos DEUS redemerit. v. 8.*
- (28.) *CHRISTUM esse verum DEUM, quia est is, qui nos redemit ab omnibus peccatis, Matth. I, 21. hic vero expresse Jehova vel DEUS vocatur. v. 8.*
- (29.) *Incumbere nobis, ceu redemptis, gratum erga redemptorem nostrum exhibere animum. v. 8.*
- (30.) *Hanc gratitudinem erga redemptorem exhiberi posse per spem & fidem. v. 8. coll. cum præcedentibus.*
- (31.) *Ingratissimos esse erga redemptorem suum,*

suum, qui tantam in eum fiduciam non habent, ut se ab omnibus suis peccatis a Redemptore suo redemptos credant. ibid.

(32.) *In nullo peccato desperandum esse, cum ab omnibus peccatis redempti simus. v. 8.*

His annotatis porismatibus (quibus sine dubio & alia poterant adjungi) videbit concionaturus perfacile, quod 1. 4. 5. 7. 8. 12. 13. 14. 15. 16. 18. 19. 20. cum sequentibus omnibus cum *scopo & argumento* textus hujus, itemque cum *thematate* supra proposito magis convenient, quam reliqua. Unde magis illorum, quam horum a concionaturo debet haberi ratio, cæteris vel plane neglectis, vel certe hinc inde breviter, & quasi obiter tantum inspersis.

§. III. Cæterum ubi vis τὸ πρῆξιν observabit concionaturus, & prudentiam adhibebit decentem, ne talia tractet porismata, præsertim in applicatione vel *U*sibus, quæ vel *loco*, vel *tempori*, vel *auditorio*, vel

vel *dicenti* etiam ipsi minus sint conveni-
entia.

CAP. VIII.

De

METHODO ET DISPOSITIO- TIONE.

Aphor. I.

*Methodus concionandi impri-
mis duplex est, Analytica
& Synthetica.*

EX DEO 15.

§. I.

PERactis per DEI gratiam commen-
datis hactenus laboribus, semper, si
semel exantlati fuerint, profuturis, nunc
tandem de *methodo* cogitare debet con-
cionaturus, h. e. de ratione vel modo,
quo *hic & nunc* textum explicare velit.
Etsi vero ab aliis alia enumerantur me-
thodi

thodi species, nobis tamen trita illa & recepta probatur divisio in *Analyticam* & *Syntheticam*, terminis quidem his *Grammaticae* magis, quam *Philosophice* aut *Logice* acceptis. *Analytica* enim methodus nil aliud est, quam talis ratio concionandi, qua textus in *partes* suas & *argumenta* sua *formaliter* contenta *resolvitur*, eademque secundum *primarium scopum* deducuntur & exponuntur. *Syntheticam* vero est ea, qua ex textu vel scopo ejus thema aliquod, quoad potiora sua momenta *componitur* quasi, & adeo id tractatur, quod in textu *formaliter* situm non est, probe tamen per bonam consequentiam exinde deduci potest. Breviter *B. Carpzovius* Filius in monitis ad Parentis *Hodegeticum* §. 3. *Si Propositio tradit, quod formaliter est in textu, Analyticam, si, quod consequenter, Syntheticam servat methodum.* Ubi obiter notamus (1) idem tradi debere in *partitione*, quod in *propositione*: Quia si vel maxime tractet *propositio*, quod *formaliter* in textu continetur, &

par

partitio, quod *consequenter* demum; vel vice versa *propositio* tradat, quod *consequenter*, & *partitio* quod formaliter in Textu habetur, utrumque vitio vertendum est. (2) Illud *formaliter* non ita strictè sumendum h. l., ut omnia *Synonyma* excludat: manet enim methodus analytica, si vel maxime id, quod in Textu formaliter situm, non *formaliter* in eo sitis, sed aliis, & *Synonymis* quidem verbis proponatur. Imo ne *Metaphoras* quidem, aut *Allegorias*, vel *typos* excludit, nec ipsa etiam *emblemata* plane respuit, modo nihil aliud involucris istis involvatur, quam quod formaliter alias in Textu continetur.

§. II. Ad melius percipiendam utriusque differentiam, notentur præcipua discriminis momenta. Nempe manet *primarium* hoc, quod Analytica proponat & tractet, quæ Formaliter; Synthetica vero, quæ Virtualiter sive Consequenter in Textu continentur. *Secundum* est illud, quod *Analytica* & *Genus* &

H

Spe-

Speciem & Objectum retineat, (si non expresse in Propositione aut Partitione, in modo tamen tractandi & explicandi) quod in Textu reperitur; *Synthetica* vero vel singula simul, vel certe *unum* aut duo ex iisdem mutet. *Tertium* hoc est, quod Propositio, Partitio & Tractatio, in Methodo *Analytica*, *Analyse* Textus; in *Synthetica*, *Synthesi* Thematis, ex Textu deducti, cum primis operam det. Dico, *cum primis*; quia nec *Analytica* methodus prorsus absque *Synthesi*, nec *Synthetica* prorsus absque *Analyse*: etsi ut *Analyse* in *Analytica*, sic *Synthesi* in *Synthetica* regnet ac dominetur. *Quartum* est, quod *Analytica* sit *facilior*, *Synthetica* vero *utilior*: Hinc junioribus illa, hæc in ministerio et autoritate constitutis magis convenit. *Quintum* denique in eo situm est, quod *Analytica* scopum arcte & accurate observet: *Synthetica* vero aliquantisper ab eo recedere possit; etsi cavendum sit, ne quid *nimum* hic, aut *contumaciter* committatur, vel etiam loco, aut

tem.

Tempori, aut *persona* dicenti, aut ipsi etiam *auditorio*, minus congruum e textu eliciatur.

§. III. Quemadmodum vero metho-
*du*s *analytica*, ut §. I. statim vidimus, non
 uno tantum, sed multiplici ac vario mo-
 do eundem textum proponere docet:
 Ita cum primis illud in methodo *Syntheti-*
ca fieri potest. Ea enim huius est uber-
 tas, ut pro multitudine *Generum & Specie-*
rum variari propositiones *Syntheticæ* ex
 uno eodemque textu valeant. Nam
generatim quidem *Synthesis* est vel (α)
Didascalica, quæ e textu thema aliquod
 de articulo quodam fidei eruit. (β) *Elen-*
ctica, quæ in rejectione erroris cuiuspi-
 am versatur. (γ) *Pædagogica*, quæ quod-
 dam ad pædiam faciens dogma propo-
 nit. (δ) *Epanorthotica*, quæ dogma mo-
 rum epanorthoticum eruit. (ε) *Paracle-*
rica, quæ thema quoddam paracleticum
 educit. Jam *speciatim* (1) *Didascalicam*
 posse esse *Affertoriam*, *Descriptoriam*,
Confirmatoriam. (2) *Elencticam* posse
 esse

esse *Refutatoriam, Disceptatoriam, Exprobratoriam*, & sic porro, quilibet facile subolfacit.

Aphor. II.

Est & alia methodi distinctio, in arbitrariam et non arbitrariam.

Ἐκθεσις.

§. I.

Illa est, qua pro arbitrio concionator utitur, ad certam proponendi rationem non alligatus. *Hæc* vero, qua ex pluribus Textibus, præsertim ex *Evangeliiis* vel *Epistolis Dominicalibus*, unum semper idemque *thema principale*, & sub eadem plerumque *partitione*, nonnunquam & cum eadem semper *applicatione* educitur atque proponitur. Hinc ea, quæ in *Evangeliiis* vel *Epistolis*, annuatim explicari solitis, usurpatur, *annua* dicitur, *Jahres-Methode*, *Cursus Annuus*, *Jahre*

Jahr-Gang/ quia per integrum annum usurpatur.

§. II. Notemus h. l. pauca de his *Annis*, vel earundem similibus, *Methodis*.

(1) Vocantur *Non-arbitraria* sive *Necessaria*, vel *ex Toto*, vel *ex parte*. *Ex toto*, cum concionator sese non solum in *Propositione & Partitione*, sed in *utroque* etiam *Exordio*, itemque in *Applicatione* vel *Ufibus* ad certum quid alligavit. Cujus exemplum ferme præbet *B. Strauchius* in seiner *Starcken und Milch-Speise*.

Ex parte, cum v. g. (α) vel *proœmia* tantum libera manent; atque hujus generis sunt pleræque *methodi annuæ*. (β)

Vel *proœmia* quidem ex certo fonte, *exordia* vero pro lubitu assumuntur. (γ)

Vel *Tractatio* etiam est *arbitraria*, *applicatio* vero ratione *methodi & dispositionis* semper eadem, ut fit cum primis in *Methodis annuis*, ad *Analysin* spectantibus.

(δ) Vel, cæteris quidem aut singulis, aut aliquibus, ad certam rationem adstrictis, *applicatio* diversa est, & pro lubitu ac pro

ratione extracti thematis instituitur. Porro & (ϵ) persæpe fit, ut tota ratio methodi annuæ vel ligatæ consistat v. g. in solo *Exordio* ligato, ut cum quis *Exordia* ex unico semper *libro Scripturæ S.* vel secundum ordinem, vel præter eundem, explicato, desumit, vel *ex libro Symbolico*, aut alio quopiam *fonte*, *sibi* semper *conformi*, deducit, & textus, quam fieri potest, optime accommodat. Nonnunquam (ζ) *sola* Tractatio est *ligata*, *Exordiis* & *Applicatione* liberis manentibus, ut ex intuitu exemplorum, a CL. *Prætorio* congestorum, in *der andern Zugabe des Homiletischen Bücher-Vorraths* p. 316., patet.

§. III. Notamus (2) de hisce Methodis, eas, nisi artis regulis prorsus contravenire debeant, vel ad *analysin*, vel ad *Synthesin*, spectare debere. Hinc in illis, quæ ad *analysin* spectant, omnium optime *Tractationem* & *Partitionem* retineri liberam. Quod enim nonnunquam fieri percepimus, ut *Applicatio Partitionem*

nem ingrediatur, id in autoritate constitutus condonandum; aliis vero minime sequendum putamus. Potest tamen etiam *analysis* textus loco *Exordii* institui, & *Synthesi* deinde in *tractatione* deduci. Illæ vero, quæ ad *Synthesin* spectant, omnium facillimæ sunt & elegantissimæ, modo curetur, ne *usus*, vel *applicatio* ad auditorium pro parte constituentur.

§. IV. Notamus (3) *Viam* ad inveniendum ejusmodi methodos facillimam & optimam esse, si oculos animumque ad duplex illud momentum, in quo omnis Christianismus vertitur, *Fidem* nempe rectam & piam *Vitam*, attendas. Cum enim vix quisquam inter Textus Bibliocos, *Evangelia* præcipue & *Epistolas*, occurrat, qui utrique huic momento materiam, certe occasionem, non præbeat; nec etiam in illis facile reperiatur, quod non ad alterutrum horum momentorû reduci valeat, hinc & commodam satis, & adæquatam esse istius generis methodum, quilibet perspicit. Addunt aliqui

In duobus his membris *tertium*: Nempe dem Glauben / und Gottseligen Leben / Das gedultige Leiden; Imo & *quartum*, Das selige Sterben.

§. IV. Notandum (4) dari & alias inveniendi rationes, quarum vero pleraque a textibus sacris, eorundemque sensu ac scopo sunt remotiores, nec non concionatoribus tractatu, auditoribus vero intellectu difficiliiores, utut nunquam auditu acceptiores.

§. V. Ad ultimum observetur, quod in Exordiis & Proœmiis conquirendis, nisi certum jam fontem habeant, in hisce methodis nemo vel curiosus nimis, vel rigorosus esse debeat; sed sufficiat, si aliquali saltem modo ad textum & methodum quadrent.

Aphor. III.

Dispositio est considerata partium Concionis collocatio vel ordinatio.

En. 9°

§. I.

CONCIONATURUS electa methodo, opus habet, generalem quandam universæ concionis ideam aut sciagraphiam formare, sive id in mente fiat, sive in charta. Fit hoc in *Dispositione*, cujus negotium etsi haud parum commendandum censemus, nemini tamen autores suasoresve sumus, ut nimiū in eo artificii quærat, vel putet, omnem ex ea concionatoris laudem dependere. Suffecerit enim, si constitutus ordo concionis ad sublevandam dicentis audientisque memoriam, adeoque ad ipsam etiam Ecclesiæ ædificationem, & quod consequitur, ad Nominis Divini gloriam faciat. Vid. *Keslerus in Casib. Consc. c. 25. p. 203. sqq.*

§. II. In enucleanda *dispositionis* descriptione notanda cum primis vox: *Considerata collocatio*, quippe qua innuitur, non quamvis, sed idoneam, partium collocationem efficere dispositionem. Notetur etiam *Objectum* dispositionis,

quod vel *totale & adequatum*, tota nempe *concio*; vel *partiale & inadequatum*, quævis scilicet *pars concionis*, sive *principalis*, sive *minus principalis*, h. e. quodvis extantius reale vel momentum dicendi.

Aphor. IV.

Dispositio variat pro varia methodo, & varia propositione partiumque collocatione.

Ἐκθεσις.

Variat (1) dispositio pro *varia methodo*, sic ut alia dicatur *Analytica*, in qua *Analytica* methodus; alia *Synthetica*, in qua *Synthetica* methodus obtinet. Variat (2) pro *varia propositione & varia partium collocatione*. Sic enim vel *Naturalis* est, vel *Artificialis*, quarum discrimen ex inventione propositionis quidem aliquantisper cognoscitur, maxime tamen

men ex diversa argumentorum, partium
 ve textualium, ordinatione pendet. In *na-
 turali* enim dispositione propositio abs-
 que omni involucro fit, & argumenta eo
 prorsus ordine ordinantur, quo in textu
 reperiuntur. Utrumque secus fit in dispo-
 sitione *Artificiali*. Atque hæc rursus *tri-
 plex* est: Vel *Schematica*, cum thema sub
 schemate; vel *Arbitraria* cum immutato
 saltim pro arbitrio textus ordine; vel
Mixta, cum & sub schemate, & immuta-
 to textus ordine, proponitur.

Aphor. V.

*Partes concionis principales
 sunt: Introitus, Exordi-
 um, Propositio, Partitio,
 Tractatio, Applicatio &
 Epilogus.*

§. I

Cum nimium sapiat profanam Rhetoricam, nec sine ingenti ἀκυρολογία fiat, concionibus easdem cum alia quapiam civili oratione partes tribuere; merito placuit hæc partium enumeratio, quæ diuturna consuetudine, ceu lege quadam introducta, & quotidiano hætenus usu comprobata est.

§. II. Loquimur autem de partibus Concionis *perfectæ & completæ*: Imperfectam enim & incompletam, vel eam, quæ in complementum præcedentis concionis habetur, vel pro temporis & consuetudinis ratione, quam fieri potest, brevissime instituitur, una alterave parte carere posse, nullus nego.

§. III. Jam quoniam integra totius concionis dispositio ex integra omnium harum partium, omniumque in iisdem contentorum specialiorum dicendi momentorum, ordinatione & collocacione, proveniat; proinde universum dispo-

spo-

ponendi negotium, per conjunctam singularum partium elaborationem debitam, debito modo conficietur: Hinc in sequentibus erunt observanda, quæ sigillatim de unaqualibet parte observabuntur.

CAP. IX.

DE

PROPOSITIONE ET PARTITIONE.

Aph. I.

Propositionis notanda, (1.) Inventio, (2.) Variatio, (3.) Virtutes.

ΕΞΘΕΩΙΣ.

§. I.

Non fert ratio receptæ hæctenus, & fere in legem deflectæ consuetudinis, ut textus quovis modo enucleetur, ex
 H 6 eodem.

eodemque porismata quælibet, pro cu-
 jusq; lubitu, eruantur, & ad auditorium
 applicentur; sed requiritur, ut certum
 quoddam thema, sive *simplex* sit, sive
compositum, sive *uno*, sive *pluribus membris*
 constet, e textu proponendum sumatur,
 nec, nisi congruentibus porismatibus,
 vel locis communibus, vestiatur, & in u-
 sibus, themati, auditorio temporique
 congruis, tandem applicetur. Neces-
 sarium proinde est, ut concionaturus cer-
 tum sibi principio omnium figat pun-
 ctum, & quasi centrum, ex quo omnia, in
 concione de textu dicenda, derivare, &
 ad quod omnia, ceu ad primam suam
 quasi originem vel scaturiginem, redu-
 cere valeat.

§. II. Ad id operis feliciter exequen-
 dum, commendamus *primum*, ut tentet
 concionaturus, nuni omnia, quæ in textu
 reperiuntur, sub unum quendam gene-
 ralem reducere valeat conceptum, qui
 propositionis formam induere aliquo
 modo aptus sit. Priusquam hic ulterius

us

us progrediatur, respiciat concionaturus ad conceptus specialiores in textu deprehendendos, videatque, num isti respectu illius, quem adinvenit, conceptus generalis, partium loco adhiberi commode possint. Nisi enim hoc fieri posset, frustaneus esset labor, quem ulterius in elaborando vel exasciando illo conceptu generali poneret. Quod si vero utriusque generis conceptus sibi invicem accommodari posse videantur, nunc porro de formulis enunciandi conceptus illos cogitet, quas, si fieri potest, ex ipsis *Bibliis* desumat: quæ in finem S. Sacra nunquam non legenda, ut dicta & verba ejus reddantur familiaria, & sponte sua in hunc usum se offerant. Consulenda quoque hanc in rem, præsertim ubi longiores textus proponendi sunt, *summaria*, ut vocantur, *Biblica*, in quibus eruendis tot summi desudarunt viri, *Vitus Dietericus, Cramerus, Vinarienses, Carolus* in *Bibl. German.* (nam Germanica cum primis *Summaria* in præsens respiciamus)

cimus) Itemque Magnif. noster Dn D. *Deutschmannus*, (cujus Summaria se mira quadam, & perspicua tamen brevitate cuique commendant) in Bibliis h. l. in minori forma novissime expressis.

§. III. Porro, si verbis Biblicis propositionem efferre volupe sit, & sua sponte commoda sese non offerant verba, consulenda sunt *Biblia Concordantialia* Germanica, inque iis evolvenda vox illa, quae videtur conceptui generali efferendo aptissima; Unumque post alterum dictum pensitandum, & cum textu conferendum, videndumque, an ita cum isto comparatum sit, ut designando conceptui generaliori (an determinandis etiam conceptibus specialioribus, vel utrisque simul) inserviat. Si neutrum horum contingat, ad voces Synonymas & parallelas, sive quoad *nomen* tantum, sive quoad *rem* tantum, sive quoad nomen & rem simul tales sint; ad voces porro conjugatas, itemque ad oppositas, ad abstracta, vel concreta, ad Synonyma pro-

propria, vel metaphorica, confugiendum, eademque consideratio & pensitatio dictorum instituenda est. Quam operam facillime expediet, qui, sæpius repetita Lectione cursoria, Sancta Biblia sibi reddidit familiaria.

§. IV. Si nec sic invenias, quod ad palatum sit (id quod tamen vix eveniet) videndum, num quis *alius* se offerat conceptus generalis (aliique conceptus specialiores) eodemque, quem hactenus diximus, modo procedendum.

§. V. Ulterius, ubi & hæc ratio inveniendi opem haud affert, *circumstantia* loci, temporis, personæ dicentis, occasionis &c. pensitandæ, tentandumque, num viam illæ ad commodam inventionem pandant.

§. VI. Laudant insuper nonnulli hunc modum inveniendæ propositionis, qui ex præstantioribus *textus Vocibus*, vel *phrasibus*, aut etiam ex *textus variis consequentibus*, instituitur.

§. VII. Suadent etiam aliqui, inquirendum

dum esse aliquod *Subiectum*, de quo certa quædam *predicata*, partium loco adhibenda, in textu contineantur.

§. VIII. Notandum & hoc est de Inventionem Propositionis: Formari eam posse, in utraque, cum *Analyt.*, tum *Synthes.* methodo:

(1.) ex *Specie & Obiecto*.

(2.) ex *sola specie*.

(3.) ex *solo Obiecto*.

(4.) ex *solo Genere*.

(5.) ita, ut propositio in partitione celetur.

(6.) Ut propositio partes formaliter contineat.

Observ. (1) Quod, cum ex *specie & obiecto* simul formari debet propositio, tunc (α) vel utrumque *substantive*, & *species* quidem in casu nominandi, *obiectum* vero in casu gignendi, vel alio quopiam obliquo, efferri possit. V. g. *Job. III, 10. Der Preis der Liebe Gottes gegen die Menschen. Oder die Lobrede Jesu von der Liebe Gottes gegen*

gegen die Menschen. (β) Vel *Species* effertur *adjective* seu *participialiter*, ut: Die gepriesene Liebe Gottes gegen die Menschen. Die hochpreißliche Liebe Gottes ꝛ. (γ) Fieri nonnunquam⁹ ut *obiectum* Textus integra quædam sit *propositio*. V. g. *Psalm. CIII, v. 8. Der Herr ist barmherzig/ꝛ. Hic placet B. Rivini consilium qui monet, ut propositio textus redigatur in terminum completum, ponendo prædicatum in abstracto, & subiectum in Genitivo casu. V. g. Die Barmherzigkeit Gottes. Species in textu contenta, quæ est doxologica assertio, addi potest pro lubitu vel substantive: Der Preiß Göttlicher Barmherzigkeit/ (ubi insimul perspicimus, quod subiectum etiam propositionis vel substantive, ut ante; vel adjective, ut jamjam factum, efferi valeat) vel adjective: Die gerühmte Barmherzigkeit Gottes. Quanquam nec hoc vitio vertendum foret, si retineretur integra propositio, & præmitteretur*

spe-

species: Die Davidische Lobrede/ daß
GOTT barmherzig sey.

Observ. (2) Cum ex *sola specie* formatur
propositio, (quod commodissime fit
quando *objecta* difficulter sub unum
conceptum generalem redigi pos-
sunt) tunc *authoris*, vel scribentis, vel
dicentis, nomen haud ineleganter ad-
di solere. V. g. *Luc. XXIV. 26.* Christi
Lehre/ 1. Von seinen unumgänglichen
Leiden/ 2. Von seinen unausbleiblich-
en Freuden. NB. Non plane ne-
cessarium, ut *Species* semper *abstractivè*
efferatur; Potest etiam in *Concreto*, vel
adjectivè vel *participialiter* fieri, V. g.
Der lehrende JESUS/ der lehrrreiche
Heyland/ wie er lehret &c. Item: *II.*
Tim. II, 11. & 12. Der tröstende Pau-
lus/ wie er tröstet 1. Insonderheit im
Tode 2. Insgemein in allerley Lei-
den.

Observ. (3) Ex *solo Objecto* fieri proposi-
tionem tum cum primis, quando circa
unum idemque *objectum* *diversa genera*
vel

vel species occurrunt. Cujus claris-
 simum Exemplum suppeditat Evan-
 gelium *Domin. II. Advent. Luc. XXI.*
a v. 25. sqq. Hujus objectum princi-
 pale & generale, ad quod omnia, in
 Evangelio contenta, referri possunt,
 est articulus de *extremo die*. De hoc e-
 nim agitur ibi, (α) *Didascalice* v. 25.
 26. 27. it. a. 29. ad 33. (β) *paracletice*
 v. 28. (γ) *Epanorthorice* v. 34. & 35.
 (δ) *padevritice* v. 36. Hic ergo ex *solo*
objecto fieri potest Propositio, diversis
 illis generibus partium loco assumtis,
 quarum numerus ne præter necessita-
 tem ultra binarium augeatur, *Didas-*
calia ad unam; *reliqua* momenta ad
 alteram partem referri possunt. Sit
 E. Propositio: *Der Jüngste Tag des*
Herrn. Dabey 1. Seine eigentlic-
 che Beschreibung 2. Seine vorge-
 schriebene Erwartung.

Observ. (4) Ex *solo genere* formari propo-
 sitionem posse, cum diversæ unius ge-
 neris species in textu reperiuntur. V.g.
 Jer.

Fer. XVII, 1-4. incl. textus est in genere Epanorthotico, & duo priores versiculi pertinent ad vitiorum Exprobrationem; posteriores duo ad Comminationem. Hinc facile fit Propositio & Partitio. Propositio enim hæc esse potest: Concio Jeremie Epanorthotica, oder / die Straff-Predigt Jeremia. Wie sie in sich enthält (α) Mali culpæ exprobrationem, eine bewegliche Vorhaltung der Sünde; (β) Mali pœnæ comminationem, eine erschreckliche Drohnung der Straffe.

*Observ. (5) Propositionem in partitione aliquantisper celari solere, itidem, cum diversa genera, species vel objecta in textu occurrunt. Ut si quis ex Evangelio Adv. II. proponeret ita: Wir wollen beherzigen so wohl die eigentliche Beschreibung, als vorgeschriebene Erwartung des lieben Jungsten Tages: Vel: ex *Fer. XVII, 1-4. Jeremia bewegliche Vorhaltung und gedrohte Bestraffung der Sünde Juda.**

Ob-

Observ. (6.) Tunc dici nobis propositionem partes formaliter continere, cum potiora propositionis verba in partium enarratione & constitutione retinentur. V. g. Haud ita pridem ex Evang. Dom. XVI. p. Trin. Luc. VII. 11-17. proposuimus: Das in Freude verkehrte Trauren der Witwe zu Main; his subjunctis partibus: 1. Das Trauren der Witwe ic. so in Freude verkehret worden. 2. Die Freude/ darein solch Trauren verkehret worden. Item ex Jer. XX, v. 7-13. incl. propositus est nobis: Der in seinen Herzens=Klengsten redende Jeremias. Dabey 1. Seine Herzens=Klengste/darinnen er redet. 2. Die Reden/so er in derselben redet.

§. IX. Sciendum denique, formationem propositionis, hactenus paulisper delineatam, non tantum in methodo *analytica*, sed etiam *Synthetica* locum reperire, hoc saltem cum discrimine, ut in *analytica* proponatur id, quod *formaliter*;
in

in *Synthetica* vero, quod per *consequentiam* demum in textu continetur. Sic v. g. ex *Evang. Domin. Reminisc. Matth. XV, 21-28. incl.* proponi potest *Synthetica*

a) ex *specie & Objecto* simul. Die Lehre vom Creuz. Daß es 1. was schweres 2. Doch was endliches sey.

β) ex *sola specie*: Schriftmäßiger Unterricht 1. Von der Christen Creuz und Leiden 2. Von der Christen Trost und Freuden. *Melioris evidentia causa* addi poterat in Propositione: Schriftmäßiger Unterricht für fromme Creuzträger. 1. Von ihren Creuzen. 2. Von ihren Troste.

γ) *Vel ex solo obiecto*. Der Christen Creuz / als eine leichte Last. 1. Wie fern es eine Last 2. wie fern es leicht sey.

δ) *Vel ex solo genere*: Frommer Christen

sten Kreuz-Schule / darinnen sie hören / 1. Was sie von ihren Kreuz halten / 2. Wie sie sich darinnen verhalten / 3. Was sie darauff erhalten sollen.

1) Vel *propositionem in partitione* celando. Ut si dicatur: Laßt uns betrachten 1. Der Christen Leiden. 2. Der Christen Freuden.

2) Vel *partes in propositione formaliter* indicando v. g.

Der betrübte und getröstete Kreuz-Träger. Wie er α) betrübt sey / β) getröstet werde.

§. X. Haftenus de *Inventione Propositionis*. Quod ad ejus *Variationem* attinet, notandum, variandis propositionibus sequentia cum primis inservire posse, si observes

1) Varios illos modos inveniendi propositionem *Analyticam*.

2) Totidem rationes inveniendæ propositionis *Syntheticæ*.

3) Toties porro propositionem *analyticam*

ticam variari posse, quoties vel *species*, vel *objectum*, vel *genus*, ratione *denominationis* seu *descriptiouis*, seu etiam *respectus*, variari potest. Unde quot habes harum rerum *Synonyma*, seu *propria*, seu *figurata*, *typos* item vel *emblemata*, aut etiam *respectus* ejusdem textus, tot habes propositiones.

- 4) Quot *Species* e textu per *Synthesin* extrahi possunt, tot etiam propositiones formari posse.
- 5) Quot *objecta* ex eo per *Synthesin* erui possunt, tot quoque propositiones constitui posse.
- 6) Quoties *Genus* variari potest, toties etiam propositionem.
- 7) Quot dantur extractæ *speciei*, *objecti*, vel *generis Synonyma*, sive *propria*, sive *figurata*, *typi* vel *emblemata*, tot fieri posse propositiones.

Hæc singula justis comprobare & dilucidare exemplis ratio instituti non patitur, peculiari quippe labore potius, quam h. l. isthæc tradenda sunt.

§. II. *Virtutum tandem Propositionis*
Ima est Perspicuitas, ne occultetur ma-
 gis, quam proponatur thema, vel mate-
 ria tractandi. *Queritur* hic, quid sen-
 tiendum sit de Propositionibus parado-
 xis, aliisque similibus. V. g. Si quis ex
Matth. V, 4. occasione *II. Cor. VI, 10.*
Die Fröhlichen Traurigen / it. ex *Aët. XIV,*
22. occasione *Matth. XI, 30.* *Die leichte*
Creuzes-Last proponeret? *Resp.* Cum
 propositiones illæ fundamentum in ipsa
 Scriptura S. habeant, proinde pro pro-
 fanis habendæ non sunt; Cavendum ta-
 men, ne nimio usu vilescant, aut a Scri-
 pturæ S. genio nimium alienæ sint. Præ-
 parandus etiam est animus auditoris ad
 percipiendam talem propositionem in
 Exordiis. Ilda est *Brevitas*, ut quan-
 tum fieri potest, propositio succincta sit.
 Resecandum ergo a formula proponen-
 di, quicquid salvo ejus sensu abesse pot-
 est. Hinc peccaret, qui ex *Joh. III, 16.*
 proponeret: *Des HErrn JEsu Chri-*
sti / unsers allerliebsten Heylandes und
I 2
hoch-

hochverdienten Erlösers und Seeligma-
 chers / wundersüße / hochtröstliche und
 herzerquickliche Lobrede / von der unaus-
 sprechlichen und überschwenglichen Lie-
 be des grossen GOTTes gegen die armen
 gefallenen Menschen: Omnia enim hac
 comprehendi possunt formula: Des
 HERRN JESU Lobrede von der über-
 schwenglichen Liebe GOTTes gegen die
 Menschen. Vel si malis adhuc succin-
 ctius loqui: Die Lobrede JESU von der
 Göttlichen Menschen-Liebe. *Illia est*
Adeqvatio, non quidem talis, qua pro-
 positio ne *latior* quidem, vel *angustior*
 sit textu, ut non, nisi ex eo, proponi va-
 leat; sed talis, qua propositio saltim non
angustior sit textu, & momentis, in eo,
 vel in partitione ex eo instituta, conter-
 tis. Hinc peccaret, qui ex *Matth. V, 4*
 proponeret: Die Creuzes-Last; & par-
 tiretur: Wie sie theils 1. schwer 2. theils
 leichte sey; Nam propositio est angusti-
 or partibus. Proponendum igitur:
 Die leichte Creuzes-Last; his additis
 par-

partibus, wie sie zwar 1. Eine Last 2. dennoch auch Leicht wäre. Addunt plerique IV. *Convenientiam* (ut ante hac cum propositione Exordii specialis, sic hodie præcipue) cum propositione Exordii Generalis, sive proœmii, sic ut propositio proœmii fiat propositio totius textus ac concionis, vel hæc certe ex illa fluat, atque iisdem verbis efferri possit. Quod quidem elegans satis & jucundum, utile quoque nonnunquam & fructuosum, non tamen absolute necessarium: Hinc cavendum, ne coacti quid afferatur, sensusve dictorum exordiali-um ad textum, vel hic viceversa ad illum invitus trahatur aut torqueatur. Satius quippe erit, nullam plane convenientiam Propositionis cum Exordiis attendere, quam inconvenientibus hisce detorsionibus textibus vel dictis sacris vim inferre.

Aphor. II.

*Partitionis itidem observe-
tur (1) Inventio. (2) Va-
riatio. (3) Virtutes.*

Ἐκθεσις.

§. I.

PROPOSITIONIS Inventionem sequitur
inventio Partitionis. Est vero *parti-
tio* duplex: *Prima*, quæ *principales* pro-
positionis vel tractationis partes conti-
net; Et *Secunda*, quæ partem principa-
lem, si fieri potest & opus videtur, in mi-
nores partes dividit. *Illā* vocatur κατ'
ἐξοχήν *Partitio*, & utiliter post factam
propositionem statim enarratur. *Hæc*
Subdivisio audit, atque, si adest, sub initi-
um suæ principalis partis, memoriae &
auditorum & concionatoris sublevan-
dæ causa, proponi potest. Ad utrius-
que feliciorē *inventionem* nota uni-
cam hanc regniam:

Quot

Quot Genera, Species, objecta, vel argumenta *diversa* in textu *occurrunt*, tot partes quoque *sive* *primariæ*, *sive* *secundariæ* constitui possunt.

Non autem necessarium semper est, ex quovis vel Genere, vel specie, vel objecto, vel argumento *diverso*, certam ac peculiarem partem constituere; sed possunt aliquando *diversa* sub *unam* partem cogi, si modo aliquod detur tertium, in quo invicem convenient. Sic *Didascalicum* & *Elencticum* genus, quia circa *Credenda*; *Padevticum* & *Epanorthoticum*, quia circa *agibilia* versantur; *Didascalicum* & *Padevticum* gen9, quia circa *bonum*; *Elencticum* & *Epanorthoticum*, quia circa *malum* versantur; Item *diversæ species*, quæ *unum* vel *simile* genus habent; Item *credenda* quævis, quia *fidem*; *agibilia* omnia, quia *vitam* concernunt; Porro & omnia argumenta *explicantia*, omnia *probantia* &c. imo quævis ac *diversi generis* argumenta, *idem* saltim *objectum* spectantia, uni eadem-

demque subjici possunt parti, præfer-
tim, cum alias numerus partium nimi-
um exeresceret. Atque hoc eo commo-
dius fit, quando *Genus, Species, Objectum,*
aut *argumentum* aliquod ex *intentione*
saltim *secundaria* textui inest, aut the-
mati, e textu eruto, directe non in-
servit.

§. II. *Variationem* partitionis ex va-
ria propositione desumere poteris. Cir-
ca eandem enim propositionem variare
partitionem, quid opus? Quamquam
haud diffitemur, illud ab exercitatis fieri
perfacile posse. Vid. *Rivinus p. 167.*

§. III. *Virtutum* partitionis *prima est*
Perspicuitas, ut facile percipiat auditor,
quid velit concionator hac vel ista parte.
Obsunt huic virtuti (α) *Termini te-*
chnici & exotici. Nonnunquam (β)
termini *clappantes*, ut vocantur, quibus
proinde nemo utatur, nisi qui felix in
ejusmodi vocibus inveniendis, quæ ean-
dem terminationem habent, & apte ta-
men satis rem exprimunt. (γ) Aliquan-
do etiam nimium allegorizandi studium
perspi-

perspicuitati obest. *Secunda* virtus partitionis est *Brevitas*; Numerum enim *quaternarium* non facile transfiliat. Interim *certo numero* se adstringere semper nemo debet, cum partes e textu, non vero textus ex partibus deducatur. *Tertia* est *Adequatio*, ne plus vel minus sit in textu, quam in partitione, sed ut hæc totum textum exhauriat, nec unicum facile ponderosum verbum in textu reperiatur, quod non in quadam concisionis parte comprehendatur. Eleganter hic *B. Rivinus* monet p. 171. quod *si aliqua textus particula supersit, ad nullam partem commode reducibilis, ea in accessu ad tractationem præmitti possit.* Addit *idem* 4) partitionem debere esse *accuratam*, quæ disjungenda disjungat, conjungenda conjungat, ne materiæ partium confundantur. 5) *Ordinatam*, ut, quæ prius cognoscenda, priori, quæ posterius, posteriori loco ponantur. Ad-
dimus nos, ceu virtutem quandam partitionis, 6) *Conformitatem*, vel *Congruentiam*, cum propositione & secum ipsa.

H. e. ut, si propositio sit *propriis* verbis
 concepta, partitio etiam talis sit; *sin*
figuratis, & hæc taliter concepta sit.
 Item: si una pars *propria* vel *figurata*,
 & altera talis existat. Quod 7) ad *Con-*
venientiam partitionis *cum dicto Exordi-*
ali (quam hodie cum primis ad amari cer-
 nimus) attinet, de illa parile esto judi-
 cium, atque de *Convenientia* Propositi-
 onis cum dicto *procemiali* fuit. Nempe
 jucunda est & licita, utilis etiam aliquan-
 do, non vero plane necessaria, quin or-
 mittenda potius & negligenda, ubi coar-
 cti quid committendum, quam cum vi-
 quadam & affectatione molesta obser-
 vanda. Quicumque igitur medium hæc
 in re tenere voluerit, ex inventionum
 fontibus *exordialibus*, sequenti capite
 demonstrandis, eos observet, qui omni-
 um optime hæc quadrant. v. g. *Paralle-*
lismum, si non semper *verbalem* & *realem*
simul, aut *verbalem* tamen tantum,
 aut *realem* solummodo. Item: *Progres-*
sus a Genere ad speciem, ab *uni-*
versali ad particulare, a *thesi*, ad *hyp-*
thesin

thesin, a *Vaticinio* vel *predictione* ad ejus *impletionem*; aut *viceversa*. Locus etiam a *pari*, *exemplo*, *contrario* &c. huc multum conferet. Sapius quoque ad inventionem horum dictorum exordialium sic via panditur, cum ex textu loco propositionis quoddam quasi *genus* eruitur, & loco partium quaedam quasi *species* constituuntur; aut cum in propositione quaedam *conclusio* formatur, cujus *medii termini* in partibus continentur. Observandum hic denique, quod, si quis hac partiendi ratione delectatur, eo allaborare debeat, ut, quæ in verbis *Biblicis*, ad designandas *partes primarias* assumptis, reperiuntur extantia *argumenta specialia*, in enucleatione *partium secundariarum*, vel, ut vocantur *subpartium*, repetantur, & ex textu deducantur.

CAP. X.

DE

PROOEMIIS ET EXORDIIS.

Aphor. Unicus.

*Proemia atq̄ve Exordia e
Scripturis S. desumantur,
themati convenient, brevi-
tate accurata, elegantiq̄ve
ad propositionem transi-
tione polleant, nec nisi ad
preparandum auditoris
animum, ejusdemq̄ve at-
tentionem excitandam fa-
ciant.*

En Deo 15.

§. I.

IN homiliis S. ut plurimum duplex, non
nunquam etiam triplex adhibetur
Exor-

Exordium : (1) *Generale*, quod idem ac *Proœmium*, sive *Introitus*. (2) *Speciale*, quod *Exordium κατ' ἐξοχήν* dicitur. (3) *Specialissimum*, quod sub initium *Tra-*
ctationis nonnunquam adhibetur, vix etiam, nisi ea occasione adhibendum, cum ad meliorem textus explicationem faciens *argumentum* quoddam, aut *ratio connexionis* præmitti debet.

§. II. Nobis cum maxime sermo est, de *Specialibus & Generalibus* Exordiis, in quibus a complurimis multus adhibetur abusus, non tantum in concionibus *Dominicalibus*, ubi crebrior *Evangeliorum & Epistolarum* explicatio quandam videtur excusationem afferre, sed in aliis etiam, in quibus alii textus proponuntur. Huic abufui, cum adversariis nostris, iniquis oratoriæ sacræ fugillatoribus, haud exiguam calumniandi ansam præbeat, imo & auditoribus tædium, ministris *Ecclesiæ* ipsis labores non necessarios, creet, obviam ire volumus in *Aphorismo* nostro, quippe quo observato

nemo justam de iis conquerendi causam facile inveniet.

§. III. Notandum autem, 1) quod *Exordium Generale* vel *Fixum* sit, vel *Non-fixum*. Illud indicat, convenisse nos ad audiendum verbum divinum, & ideo ad preces, pro auxilio divino fundendas, auditores adhortatur. Talem introitum & plures usurpant, & ut usurpetur in concionibus ordinariis moment. At nimia hominum oscitantia, quam in ejusmodi proœmiis ostendunt, vix permittit, ut cum fructu *fixo* semper præfamine utaris. Quapropter *non-fixum* adhibere magis consultum est, cum felicius sic auditorum corda præparentur, torporque naturalis iisdem excutiatur. 2) *Partes* Exordii hujus Generalis esse.

a) *Votum*, quod ex Veteris quoque Ecclesiæ consuetudine est translatum, ac in ordinariis concionibus non facile omittendum; imo ne quidem mutandum semper, quin ex imitatione Apostolorum certum

tum quoddam eligendum, idque vel *Apostolicum*, vel *Apostolico con-*
forme, vel aliud *Biblicum*, aut et-
 iam *Ecclesiasticum*. Nam non si-
 ne singulari efficacia nonnunquam
 versus ex cantico Ecclesiastico pro
 voto usurpatur, 1) si fiat raro. 2)
 in concionibus patheticis. 3) si au-
 xilium Spiritus Sancti in eo im-
 ploretur. 4) aut si deprehendatur
 in eo adhortatio ad attentionem.
 5) Si propositioni conveniat; quæ
 convenientia cum propositione,
 aut certe cum alia quapiam præ-
 sentis concionis circumstantia, in
 omni Voto per est necessaria. Qui-
 dam in *Voto* summam statim con-
 cionis futuræ exponunt, de quo
 Magnif. *Mayerus* quondam mone-
 bat, videri id prolixitate sua expe-
 ctationem auditorum nimis deti-
 nere, adeoque consultius esse, vo-
 tum breve & emphaticum præmit-
 tere, ut auditorum aviditas eo ci-
 tius expleatur. Nonnunquam ex

ab-

abrupto concionem incipere licet, quod admittunt Homiletici in concionibus summi gaudii, vel summi moeroris, ubi requiritur elocutio gravis & argumentorum selectus, verborumque ponderositas & apta pronuntiatio atque actio.

β) *Dictum*, vel certum quoddam *thema sacrum*, non profanum, quod improbant cum primis *Hulfemannus & Olearius*.

γ) *Brevis ejus explicatio* vel *deductio*.

δ) *Applicatio* vel ad *textum*, vel ad *auditorium*, vel ad *materiam* sive *thema* proponendum, quod haud inutiliter, etsi non necessario formalibus verbis hic determinatur. Potest etiam applicatio hic fieri ad *personam dicentem*, ad *locum*, *tempus*, &c.

ε) *Transitio ad orationem Dominicam*, quæ non semper fieri debet *una eademque* formula, ne animus auditoris devotione excidat, quod ple-

plerumque fit, ubi jam audit solennem illam formulam a concionatore inchoari; Videat proinde concionator, ut accessum sibi nonnunquam paret ad preces, ex ipsa proœmii propositione, quæ facile aut *tertium* quoddam *comparationis*, aut aliam *occasionem*, suppeditabit huc facientem. Si tamen res difficultatem habere videatur, satius erit, ex rei proponendæ *gravitate*, *utilitate*, *necessitate*, similibusque aliis, transitionem hanc instituire, quam quicquam coacti aut affectati committere.

Cæterum 3) observamus, quod illam hujus Exordii generalis egregiam virtutem ante hac existimaverint, si haberet aliquam *interrogationem*, ad quam deinde dictum Exordii specialis *responsionem* suppeditaret. V. g. Si loco *proœmii* assumerentur verba *Matth. XXII, 42. Wie düncket euch um Christo?* Et loco *Exordii* verba *Rom. IX, 5. Christus fœnit her aus den Vâtern ꝛc. über alles gelobt in Ewigkeit.* Vel si loco proœmii tractaretur

staretur qverula illa *questio* Judæorum:
Wie können wir denn leben? *Ezech.*
XXXIII, 10. Loco autem exordii divi-
na illa *responsio*: Befehret euch/ so weret
det ihr leben. *Ezech. XVIII. 32.* Hodie
in id cumprimis incumbunt conciona-
tores, ut *prooemium* suppeditet *Propo-*
sitionem, & *Exordium* speciale *Partitio-*
nem.

§. IV. *Specialis Exordii* (cujus major
ut plurimum cura habetur) *partes* a va-
riis varie determinantur. Nonnulli
quinque ad summum *partes* Exordio
concedunt, ut sunt

- (1) *Propositio Exordialis*, quæ voca-
tur aliquibus *Protasis*, quæ vel *di-*
ctum aliquod citatur, & ejus *sum-*
ma breviter adducitur, vel *thema*
illud, de quo in Exordio tractare
fufcipit concionator, proponitur.
- (2) *Expositio* sive *Ἐκθεσις*, quæ uberi-
us paulo illa Exordii *propositio*
quoad sensum deducitur, Ubi
observanda utilis *B. Rivini*. *admo-*
nitio, quæ ex *MScto Collegio* ita
habet:

habet : *Si verba quaedam in textu & Exordio simul occurrunt, ea in Exordio non sunt per evolutionem nominis ac definitionis exponenda, sed ipsi tractationi reservanda. Unde quod ad fontem Exordiorum a loco parallelo attinet, nota, si locus parallelus sit quoad rem & verba simul, brevi paraphrasi dicti premissa, statim discedendum esse ad aliud quod amplificans, ne explicatio verborum, aut deductio rei per argumenta explicantia, textus tractationi praecripantur. Si vero parallelus sit quod rem tantum, omnino phraseologia dicti excutienda est.*

- (3) *Amplificatio per exempla, dicta parallela, similia, &c.*
- (4) *Transitio, quam aliqui & Apodosis vocant.*
- (5) *Textus aut thematis tractandi summaria enumeratio.*

Observetur hic :

- α) *His partibus ab aliis alias addi. E.g. Aetiologiam, sive rationem Propositionis,*

tionis, quæ post propositionem
sequitur, & occasionem persæpe
continet. Item

Antithesin, sive sententiæ contrariæ
rejectionem, Amplificationem
subnecti solitam. Porro

Axiomsm, sive commendationem textus,
aut thematis tractandi,
quintæ, quæ supra allata est, parti
subjiciendam. Tandem

Votum, de quo notandum, quod
quantum fieri potest, themati
conueniens & Biblicum esse de-
beat; quale beneficio Con-
cordantiarum facile nonnun-
quam reperiri potest, præser-
tim, ubi ipsum thema Biblicum
fuerit. Neque tamen opus est,
ut semper formalibus verbis Bi-
blicis fiat: Licet enim verba Bi-
blica in formam voti redigere,
& nonnunquam etiam solenne
quoddam & generale adhibere.

β) Posse aliquas ex his partibus omit-
ti, & quidem, præter Propositionem,
Tran-

Transitionem, & Textus vel thematis enarrationem, (quæ fere solæ necessariæ videntur) omnes.

γ) Harum partium usum præcipue esse in exordiis, cum *dictum* aliquod *Biblicum* in illis tractatur. Si enim ex alio fonte sumitur Exordium, aliter quoque partes, pro natura nempe rei tractandæ, disponi possunt; quod suum quemque iudicium docebit.

δ) Posse & *totum* hoc Exordium speciale *omitti*, præcipue in *Festis solennibus*, vel quando *textus* sunt longiores; Ubi vero proœmium eo penetrantioribus argumentis ornatum esse debet, ut sic per illud Exordii quoque scopus obtineatur.

§. V. *Fontes Exordiorum* notamus sequentes: Sunt sc.

1) *Commendatio Textus, vel materie* ex eo proponendæ, quæ fit a *dignitate, difficultate, jucunditate, utilitate, a copia latentium in eo doctrinarum* &c.

2) *Vin-*

- 2) *Vindicatio* textus a falsis explicatio-
nibus, & perversis hæreticorum de
illo sententiis.
- 3) *Enumeratio* variarum ejusdem tex-
tus explicationum.
- 4) *Circumstantia* temporis, actionum,
casuum, loci, personarum, dicentium
vel audientium, eorundemque sta-
tus &c.
- 5) *Dictum conveniens* vel cognatum,
præsertim, quod argumentum ali-
quod explicans in textu omissum
continet, aut totam summam textus
proponit.
- 6) *Progressus a thesi ad hypothesin*, vel
contra.
- 7) *Progressus a genere ad speciem*, vel
contra.
- 8) *Impletio prædictionis*, vel viceversa.
- 9) *Locus parallelus*.
- 10) *Comparata*, speciatim *paria*, *typi*,
exempla, *similia*, &c.
- 11) *Opposita*, *disparata*, *contraria*, præ-
sertim *dictum Scripturæ textui appa-*
renter contrarium.

12) Co-

- 12) *Cohærentia* textus cū præcedentibus.
- 13) *Summaria* concionis præcedentis *repetitio*.
- 14) *Paraphrastica* textus enarratio, *Syntheticè* proponendi.
- 15) *Dictum* minus *perspicuum*, cuius explicatio in textu deprehenditur.
- 16) *Speciatim* etiam ex *canticis*, vel *pre-cationibus* Ecclesiasticis, (quidni etiam aliquando ex Patrum dictis?) sumi possunt *Exordia*.
- 17) Solent etiam a nonnullis in exordio adduci vel *unum*, vel *plura exempla* eorum, qui singularem e textu *delectationem*, vel *consolationem*, perceperunt, aut aliud quoddam memoratu dignum de eo iudicium tulerunt.

§. VI. Inter *Virtutes* Exordii hujus *Prima* est, quod debeat esse *Sacrum*, h. e. ex Bibliis S. desumptum, quod κατὰ τὸ πᾶν est intelligendum. Possunt enim in *allegoricis*, vel *annuis*, vel *aliis* etiam concionibus, exordia desumi ab aliis occasionibus, prout nimirum usus & iudicium suggerit. *Altera* virtus & ferme *prima-*

primaria, est, *Convenientia cum textu*, &
themate ex eodē proponendo, ut, si non
 singulæ partes, (quod hodie præcipue
 fit) *Propositio* tamen ex verbis Exordii
 formari possit, aut certe ex alio hæc-
 tenus allegato, vel simili, fonte deductum
 sit. *Tertia* est *succincta brevitās*, quip-
 pe quā & *Natura* & *Scopus* Exordii re-
 quirit. *Natura* quidem, quia exordi-
 um *caput* est *concionis*, quæ quasi ejus
corpus est. Hoc ergo corpus nisi mon-
 strosū esse debet, caput ejus eidem
 proportionatum sit, necesse est. *Scopus*
 vero, quia in exordio hoc solum inten-
 dimus, ut animum auditoris, ad rectius
 percipiendam doctrinam secuturam,
 præparemus; non vero, ut plene de ea
 eundem, multo minus de alio quopiam
 themate instruamus, vel dictum exor-
 diale studiosius, quā ipsummet tex-
 tum, pertractemus. Ut igitur breve
 satis evadat exordium, *quintam*, aut ad
 summum *quartam* concionis partem
 debet constituisse; quāquam illud cer-
 tis & determinatis circumscribere limi-
 tibus

CAP. XII.

DE

STYLO, PRONUNCIATIONE,
ACTIONE ET MEMORIÆ
SUBSIDIIS.

Aph. I.

*Stylus in homiliis sacris sit 1)
Biblicus; 2) Perspicuus;
3) Gravis; 4) Humilis
magis, quam elatus; 5)
Brevis.*

ΕΥΘΕΩΣ.

Biblicus esse debet stylus concionato-
ris, quia toti huic negotio sacro est
accommodatissimus, de cætero etiam
purus, & maxime penetrans. Fugien-
da tamen & hic affectatio, & nimia lo-
corum Biblicorum citatio. *Perspicuus*

L

de-

deinde stylus adhibendus in concionibus, quia nullum facile afferrī debet verbum, quod non simplicissimus quisque intelligere possit: Neque enim eruditus tantum, sed cum primis etiam plebeis hominibus, concionandum est. Vitandi hinc sunt, quanta fieri cautione potest, termini technici, exotici & similes. Porro *gravis* esse debet stylus, quia alias scandalo & risui esse potest. Absint ergo Complimenta, ut vocantur, & quævis loco sacro indigna proverbia vel vocabula, aut certe non nisi cum summa gravitate enuncientur. *Humilis* ulterius magis, quam *elatus* exigitur stylus, quia nimia *humilitas* gravitati rerum tractandarum, nimia vero *elatio* aut *sublimitas* perspicuitati obesse videtur. Fugienda ergo partim *rustica*, partim *comica* elocutio. *Brevis* tandem commendatur dicendi ratio, quia, si periodi in longum nimis protrahuntur, vel crebrioribus aut longioribus parenthesisibus infarciuntur, perspicuitas sermonis non tantum læditur, sed & memoria

moria cum oratoris sacri, tum auditoris, obruitur, & inexplicabilibus sæpe labyrinthis irretitur.

Aph. II.

*Pronunciationis Virtutes
comprehenduntur his tri-
bus L. Laut / Langsam /
Lieblich.*

Ex. 9. 15.

Cum pronuntiatio præcipuum quoddam in Oratore ornamentum sit, in id incumbat futurus concionator, ut illis, quas nunc allegavimus pronuntiandi rationibus in tempore assuefiat. Exigit autem *Ima* claritatem vocis, & improbat nimis submissum & obtusum pronuntiandi modum, itemque e contrario clamorifera sermonem. *Iida* requirit consideratam verborum periodorumque, & articulatam pronun-
L 2 tio-

tionem. Reprehenditur ergo nimia
 lingvæ præcipitantia, & tædiofa ejus
 lentitudo vel somnolentia. *Illis* requi-
 rit vocis pro *ratione materiae* variatio-
 nem, removet contra monotoniam, &
 ex opposito affectatam vocis modula-
 tionem, qua utraqve in oratore nihil
 molestius. Notant alias nonnulli, quod
 & pro diversa parte concionis diversi-
 mode vox varianda sit, & in *Proœmio*
 atqve *Exordio*, moderatior, in *Tractatio-
 ne* vehementior, in *Ufibus* denique vehe-
 mentissima esse debeat. Sed placet
 magis vocis pro *ratione materiae* varia-
 tio, cui accedit ipsa etiam *affectuum* va-
 rietas, unumquemvis, exiguo saltim ju-
 dicio præditum, docens, num *ἁρετων*
 oratorium requirat, ut vel leniori vel
 concitatiore voce utatur. Nam cum
 oratoris sacri sit, non ore tantum & lin-
 gva, sed corde etiam, & anima quasi ipsa,
 loqui, proinde diversæ animæ cordisque
 motio diversam etiam vocis modulatio-
 nem suppeditabit. De cætero non ne-
 gamus, in docendo, asserendo, confir-
 mar-

mando, describendo vocem sufficere planam, in refutando vero, disceptando, & exprobando aliquantisper concitatam requiri. Leniori item in adhortando, commendando & dehortando, in exprobando vero vitio & comminando fortiori pronuntiatione opus esse. Tandem subjectum afflicto, vel miseriam lamentabili quadam voce proponendam ducimus, consolationem vero hilari plane & quasi tripudiante lingua subjungendam censemus.

Aph. III.

*Actio Concionatoris sit gravis
& apta.*

EX THEOIS.

Actio, seu eloquentia quædam muta, oratori sacro non plane est negligenda, modo *gravitas* Theologica aptitudoque *naturalis*, & sic in genere prudens illius observetur moderatio. Commendant hic nonnulli juvenibus,

L 3

ut

ut exemplum celebris cujuspiam Oratoris Ecclesiastici imitandum sibi proponant, eundemqve ad vivum quasi exprimere satagant, quod non plane improbamus, modo talis orator eligatur, qui ad ingenium nostrum, naturalemqve aptitudinem, prope satis accedat. Alias rectius hic facere statuimus, qui Eclecticos hac in parte agunt, inqve hoc illud, in alio aliud, quod genio suo conforme est, imitari student.

Aphor. IV.

Memoria subsidia sunt devota precatio, παρουσία, ordinata dicendorum consignatio, eorundemqve attempta & repetita perlectio.

Fieri haud raro solet, ut concionaturum, si vel maxime in elaboranda concione omnia diligenter ab eo observata sint, circa habendam tamen eandem, summe sollicitum teneat imbecillis memoria, his proinde subsidiis roboranda. *Primum* nempe omnium & præcipuum subsidium est *devota* ad Deum *precatio*, a quo solo hoc donum cœleste petendum & expectandum, ut prompte proferas, quæ pro suggestu sacro dicere præsumisti. Vitanda enim studiosè est illa nonnullorum temeritas & oscitantia, qui, viribus suis nimium confidentes, tremendum hoc negotium absque omni plane cura & sollicitudine suscipiunt. *Alterum* memoriæ subsidium est *ὑπόμνησις* & Magnanimitas in Deo, auxilio Spiritus Sancti, & promissioni divinæ innixa, nimis nonnullorum anxietati & timiditati, perniciosissimo plerumque recordationis obstaculo, opponenda. *Tertium* est *ordinata* dicendorum *consignatio*, quæ ipsa quoque

que memoria in ordinem quodammo-
do redigitur, dum invenit in ea certam
quandam, cui se accommodare debet,
regulam. Huic si accedat *quartum*, *at-*
tenta nimirum & *repetita* aliquoties *per-*
lectio, vix tam infelix cujusquam erit
memoria, ut non *realium*, ut vocant,
ordinem sibi ita imprimat, tantumque
in *super verborum* capiat, quantum satis
est. Sed & hac perfectio, ut eo fru-
ctuosior evadat, ab aliis per annotatio-
nem argumentorum præcipuorum, *rea-*
liumque, potiorum, vel subductis lineolis
in contextu, vel ad marginem factam;
ab aliis per privatam, & voce clara fa-
ctam concionis, recitationem & repeti-
tionem, adjuvatur & perficitur. Quem-
admodum nunc ea, quæ hac ratione
oritur memoria *localis* optima est, vix
unquam tam vehementer confunden-
da, ut vel maxime hærens, nesciat pla-
ne, quid jam jam dicta s. immediate
mediate sequatur: Ita ex adverso illam
memoriam *localem*, quæ certis templi,
vel partium templi, locis juyatur, &
singul-

singulis partibus concionis, vel etiam
 argumentis dicendi præstantioribus,
 singulos angulos templi tribuit; ut &
 memoriam *arte factam*, iudicio tan-
 dem, ac ipsi etiam memoriæ pernicio-
 sissimam, fideliter dissuademus, illud ad
 extremum monentes, ut quivis in quo-
 vis, & hoc præcipue sanctissimo
 negotio tribuat nobi-
 scum

SOLI DEO GLORIAM!

Erra-

Errata potiora.

- Pag. 7. *lin.* 4. *lege* II. *Tim.* III, 5.
8. *lin.* 18. *lege*: *νενοδοξία*.
13. *lin.* 11. *deleatur* punctum.
71. *lin.* 12. *lege*: *delibanda*.
95. *lin.* 8. *lege*: *referuntur*.
97. *lin.* 7. *lege*: *exemplis*.
98. *lin.* *penult.* *pone* post 3. *punctum*.
99. *lin.* 9. *lege*: *Solatur*. *lin.* 20.
lege: *Huc referuntur*.
100. *lin.* 11. *lege*: *Genera*.
101. *lin.* 13. *lege*: *Speciebus*.
118. *lin.* 6. *lege*: *singula*.
128. *lin.* 12. *lege*: *significationem*.
155. *lin.* 14. *lege*: *Cap. VII*.
177. *lin.* 18. *lege*: *p. 103*.
180. *lin.* *ult.* *lege*: *provenit*.
181. *lin.* *ult.* *lege*: *enucleatur*.
195. *lin.* 1. *lege*. §. XI.

Reliqua, ut B. L. ipse emendet & festinationi concedet, humanissime rogatur.

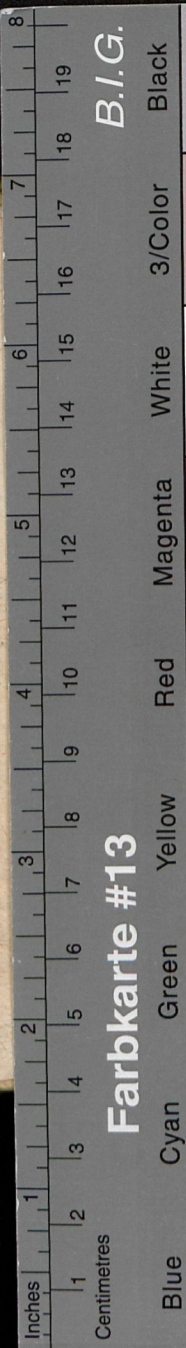

Fl 7325

(X2258273)

717

M. JO. HIERON. de WEDIG,
Ecclesiastica Wittembergensis,
HORÆ
HOMILETICÆ,
Hoc est,
PRÆCEPTA
CONCIONATORIA,

Privatim hactenus tradita,
nunc vero
In usum Dni. Augustini
typis expressa.

Wittemberge Saxonum,
Apud MEYERUM ET ZIMMERMANNUM.
M. DCCI.

